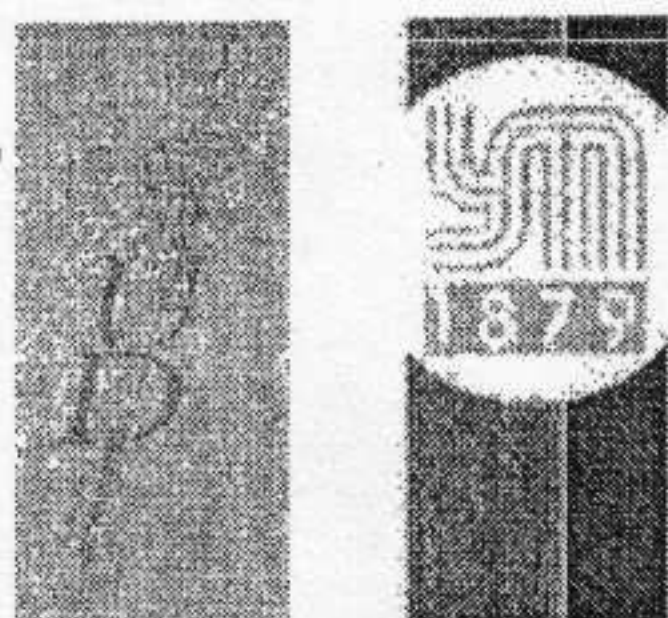

EURÓPAI UNIÓ
STRUKTURÁLIS ALAPOK

SZÉCHENYI ISTVÁN
EGYETEM
GYŐR

Szilárdságtan I.

Segédlet a BME Építészmérnöki Kar hallgatói részére

„Az építész- és az építőmérnök képzés szerkezeti és tartalmi fejlesztése”

HEFOP/2004/3.3.1/0001.01

Szilárdságtan-1 munkaközi jegyzet
ver. 1.0.

Dr. Domokos Gábor előadásjegyzetei alapján
összeállította Dr. Sipos András Árpád.
Az ábrákat tajzolta: Domokos Réka és Kapsza Enikő.

Tartalomjegyzék

1. Célkitűzések és alapfogalmak	5
1.1. Szerkezetek modellezése	5
1.2. Alapfogalmak intuitív bevezetése	5
1.3. Az anyagegyenlet és a $\sigma - \varepsilon$ diagram	10
1.4. A feszültség általános meghatározása	11
1.5. Kitérő	13
1.5.1. Síkbeli feszültség állapot	13
1.5.2. A feszültségi tenzor	14
1.5.3. A T tenzor tulajdonságai	15
2. Feszültségek számítása a rúdmodellben	19
2.1. A rúdmodell	19
2.2. Központos húzás - rugalmas	21
2.3. Központos húzás - képlékeny	23
2.4. Tiszta nyírás	24
2.5. Ferde metszeteken fellépő feszültségek	25
2.6. Tiszta hajlítás rugalmas alapon	28
2.6.1. Egyenes hajlítás	28
2.6.2. Ferde hajlítás	31
2.7. Másodrendű nyomatékok tulajdonságai	32
2.7.1. Tengely áthelyezés	32
2.7.2. Példa inercia-nyomaték kiszámítására	35
2.7.3. Példa σ kiszámítására	36
2.8. A ferde hajlítás összefüggéseinek értelmezése	36
2.9. Feszültségábra ferde hajlítás esetén	39
2.10. Képlékeny hajlítás	39
2.10.1. Rugalmas-képlékeny átmenet egyenes hajlítás esetén	41
2.10.2. Rugalmas-képlékeny átmenet a tartó szempontjából	41
2.11. Hajlítással egyidejű nyírás	42
2.11.1. Példák a nyírófeszültség számítására	46
2.11.2. Nyírási középpont	48

2.12. Hajlítás - összefoglalás	49
2.13. Lineáris szuperpozíció	50
2.14. Lineáris szuperpozíció elvének alkalmazása	51
2.15. A keresztmetszet pontjainak osztályozása	54
2.15.1. A magidom gyakorlati jelentősége	54
2.16. Csavarás	57

1. fejezet

Célkitűzések és alapfogalmak

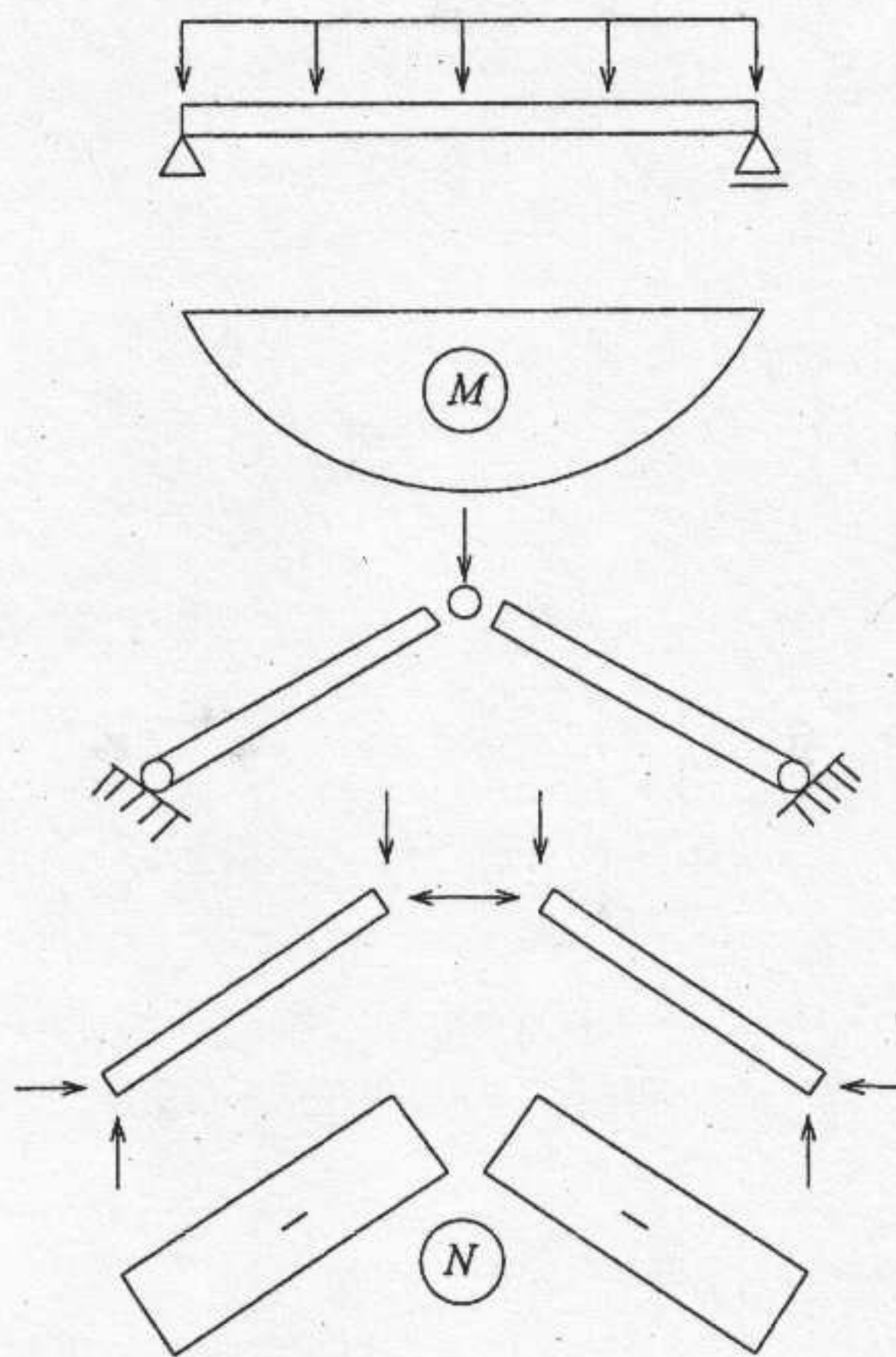
1.1. Szerkezetek modellezése

A statika tantárgyban csak *merev* testekből álló szerkezetekről volt szó, ez a *közelítés* bizonyos esetekben *elfogadható*, például statikailag határozott szerkezetek kapcsolati- és belsőerőinek számítására (1.1. ábra), amit a továbbiakban A típusú feladatnak nevezünk. Más feladatok megoldására azonban *alkalmatlan*, ilyen feladat lehet egy statikailag határozott szerkezet elmozdulásainak számítása (B típusú feladat), vagy statikailag határozatlan szerkezetek kapcsolati- és belsőerőinek meghatározása (C típusú feladat). Előfordulhat, hogy A típusú feladat esetén a *biztonság rovására* közelít a modell (A* típusú feladat).

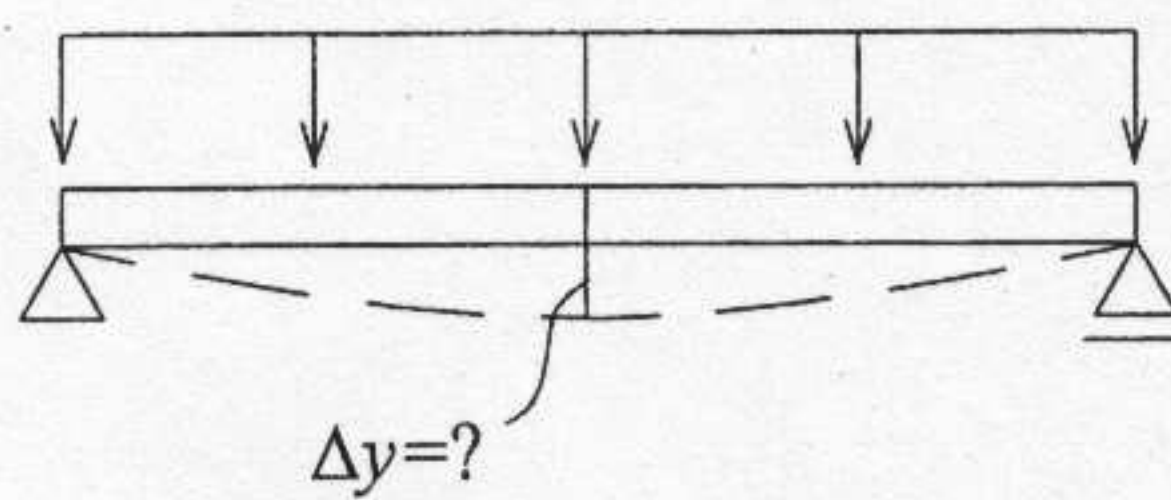
Célunk a modell *finomítása* annak érdekében, hogy B és C típusú feladatokat is *meg tudjunk oldani* és az A* típusú feladatnál *korrigálni* tudjuk az elemi statikai számítást.

1.2. Alapfogalmak intuitív bevezetése

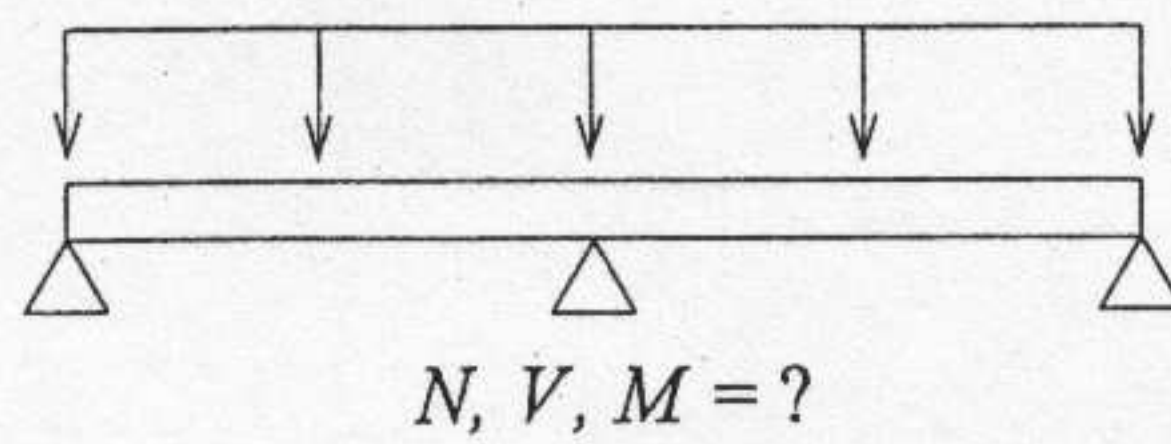
A merev test alakját erő hatására nem változtatja meg. A szilárdságtanban merev test helyett *szilárd* testet vizsgálunk, amelynek ugyan van alakja, de az erő hatására változik. A 1.5. ábrán látható rudat F erővel húzva a rúd megnyúlik, a végpont elmozdulását jelölje ΔL ! Az összetartozó erő és elmozdulás értékeket egy grafikonon szoktuk ábrázolni, ezen erő-elmozdulás ($F - \Delta L$) diagramok segítségével a szilárd testeket típusokba soroljuk. *Rugalmas* az a test, melynél az erőhatás elmúltával a deformáció is megszűnik. *Képlékeny* testnél a deformáció teljes mértékben megmarad, *rugalmas-képlékeny* esetben pedig részben megmarad (1.6. ábra). Egyelőre a rugalmas esettel foglalkozunk, ezen belül is a *lineárisan rugalmas* testekkel (1.7. ábra). A probléma

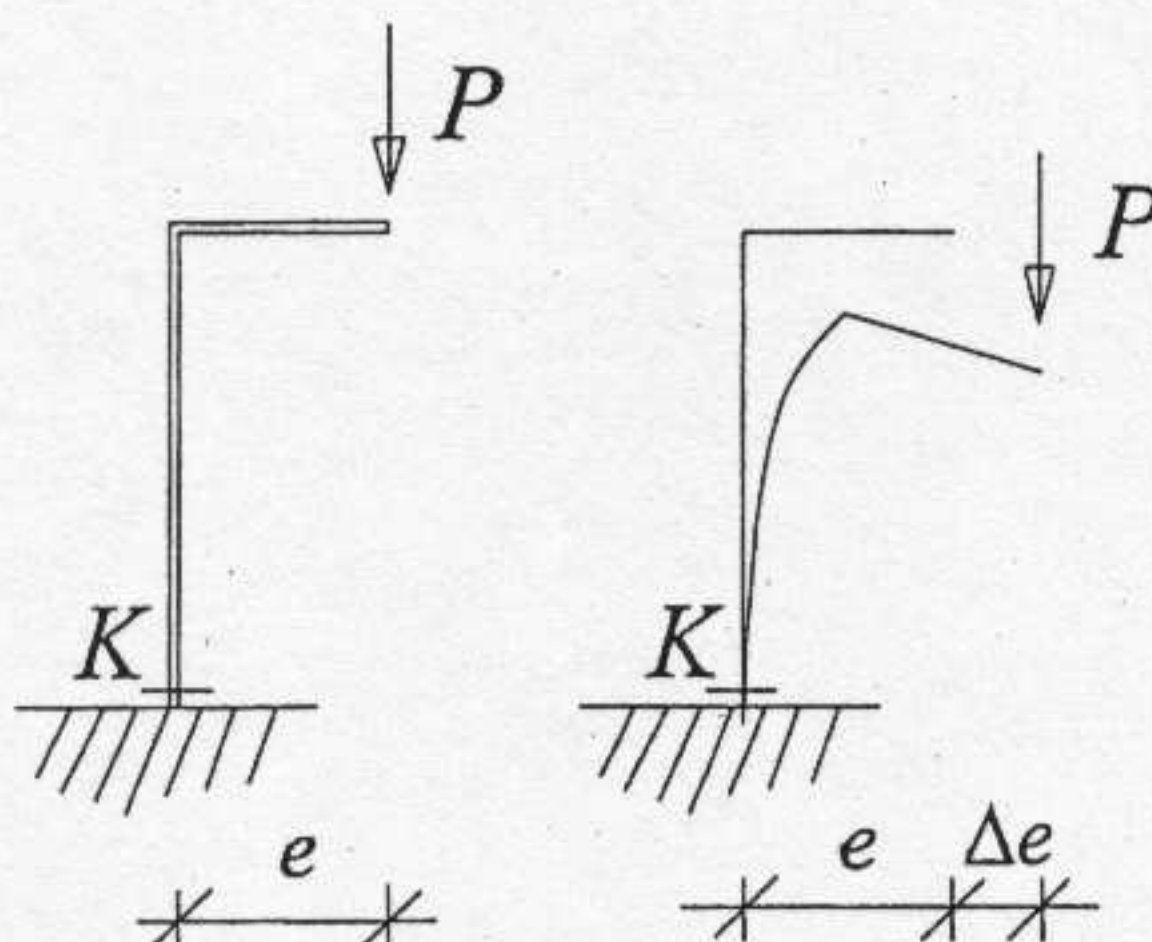
1.1. ábra. A típusú feladat

1.2. ábra. B típusú feladat

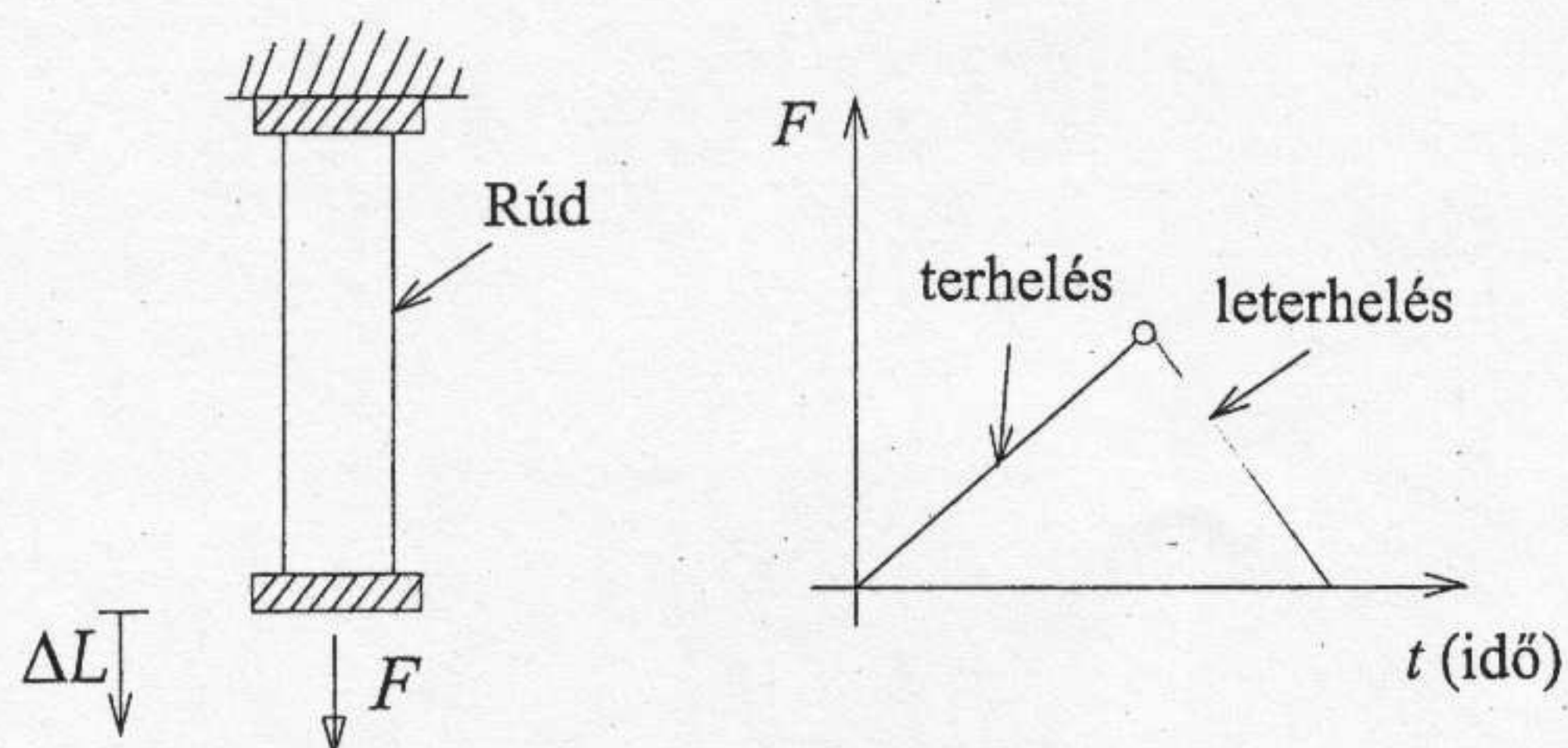

1.3. ábra. C típusú feladat

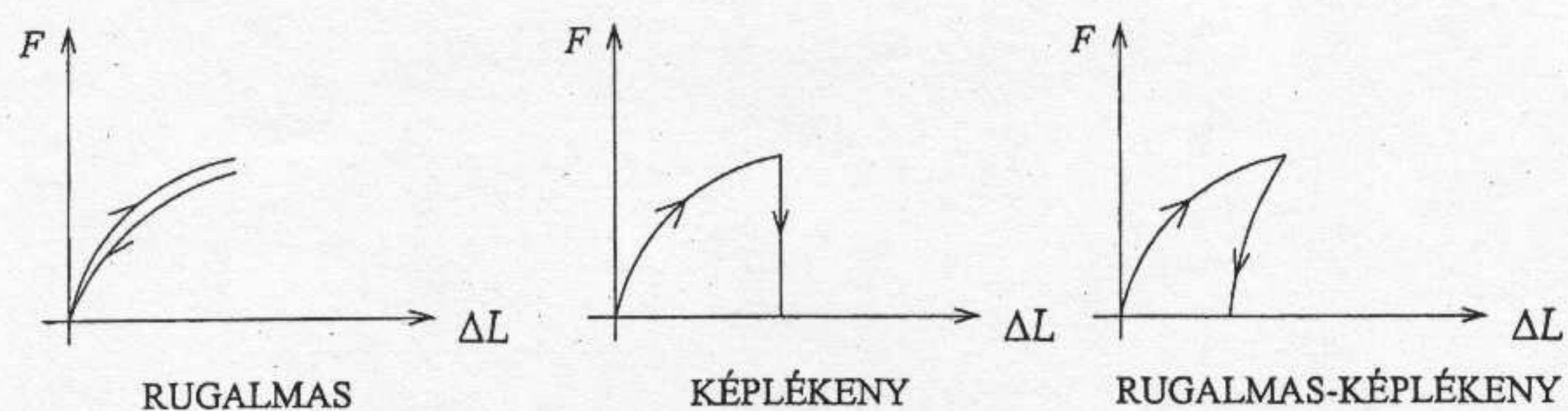

1.4. ábra. A* típusú feladat

az, hogy az $F - \Delta L$ diagram nem az anyagra, hanem a testre jellemző. Célunk a rúd *hosszának és keresztmetszeti jellemzőinek* kiküszöbölése.

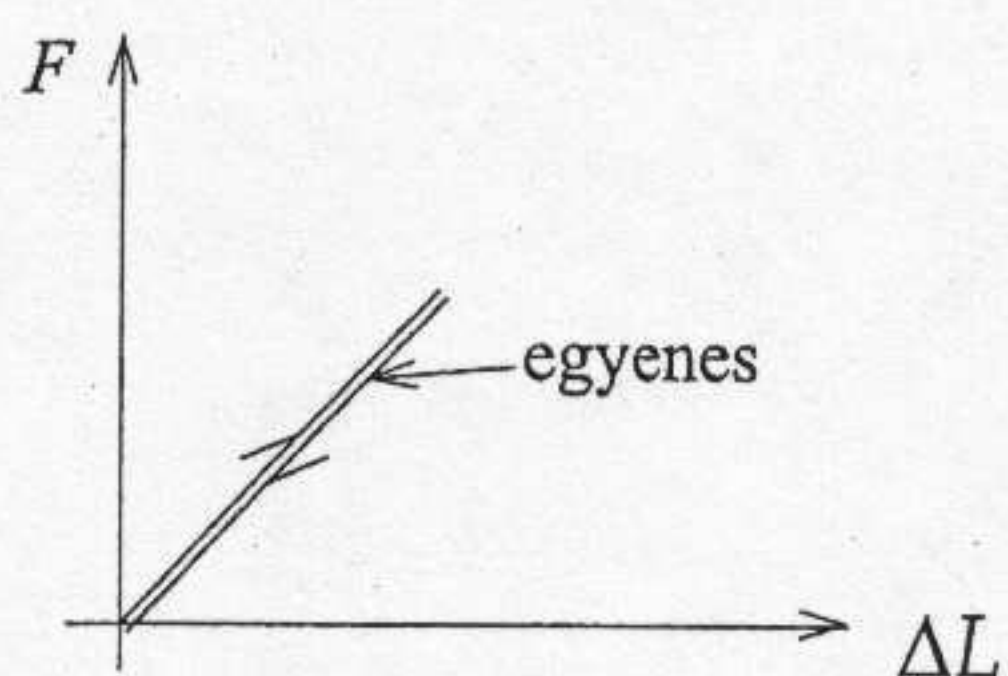

1.5. ábra.

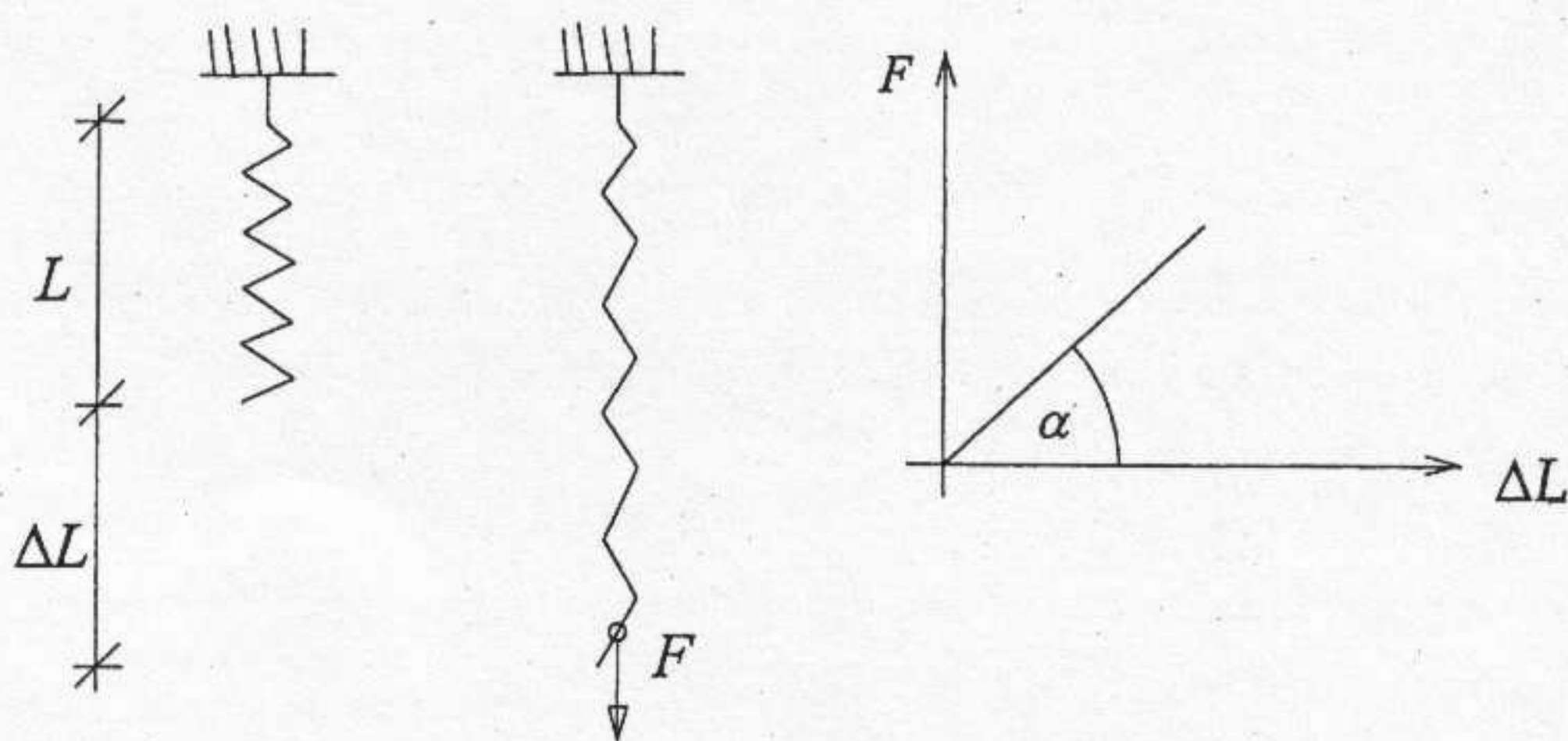
1.6. ábra.

Vizsgáljuk meg a lineáris rugót (1.8. ábra)! Jelölje c a rúd merevségét, ez azt az erőt jelenti, amelynek hatására 1 cm-rel nyúlik meg a rúd:

1.7. ábra.

$$c = \operatorname{tg} \alpha = \frac{F}{\Delta L}.$$

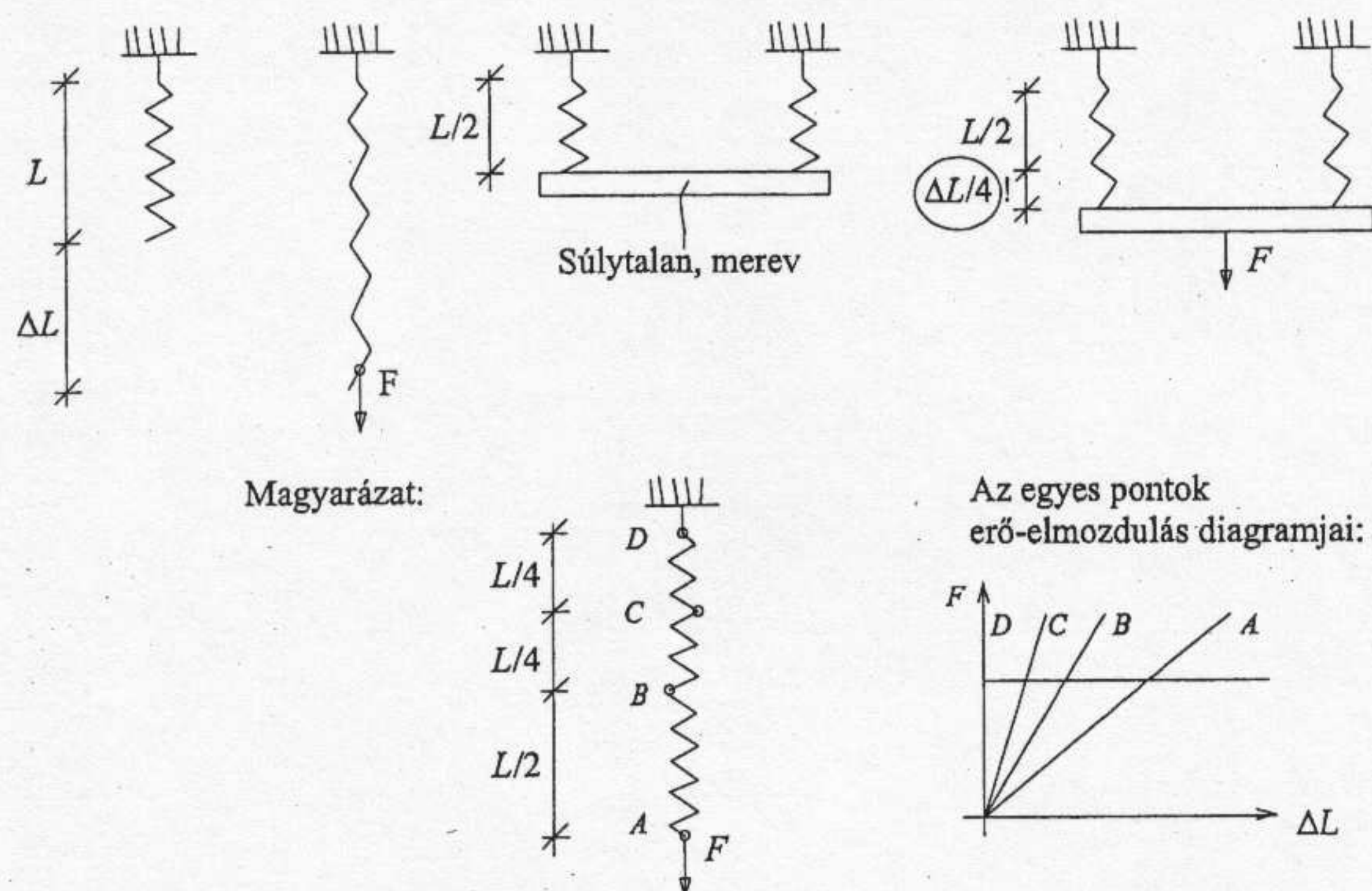
1.8. ábra.

Hogyan függ a c rugómerevség a rugó hosszától? Az 1.9. ábra alapján a rövidebb rugó merevebb. A rugó *anyagára* az ún. *fajlagos rugómerevség* jellemző, azaz

$$\hat{c} = cL.$$

A $\hat{c}$ fajlagos rugómerevség az az erő, melynek hatására a rugó kétszeresére nyúlik. $\hat{c}$ fajlagos rugómerevségből tetszőleges konkrét rugó merevsége kiszámítható.

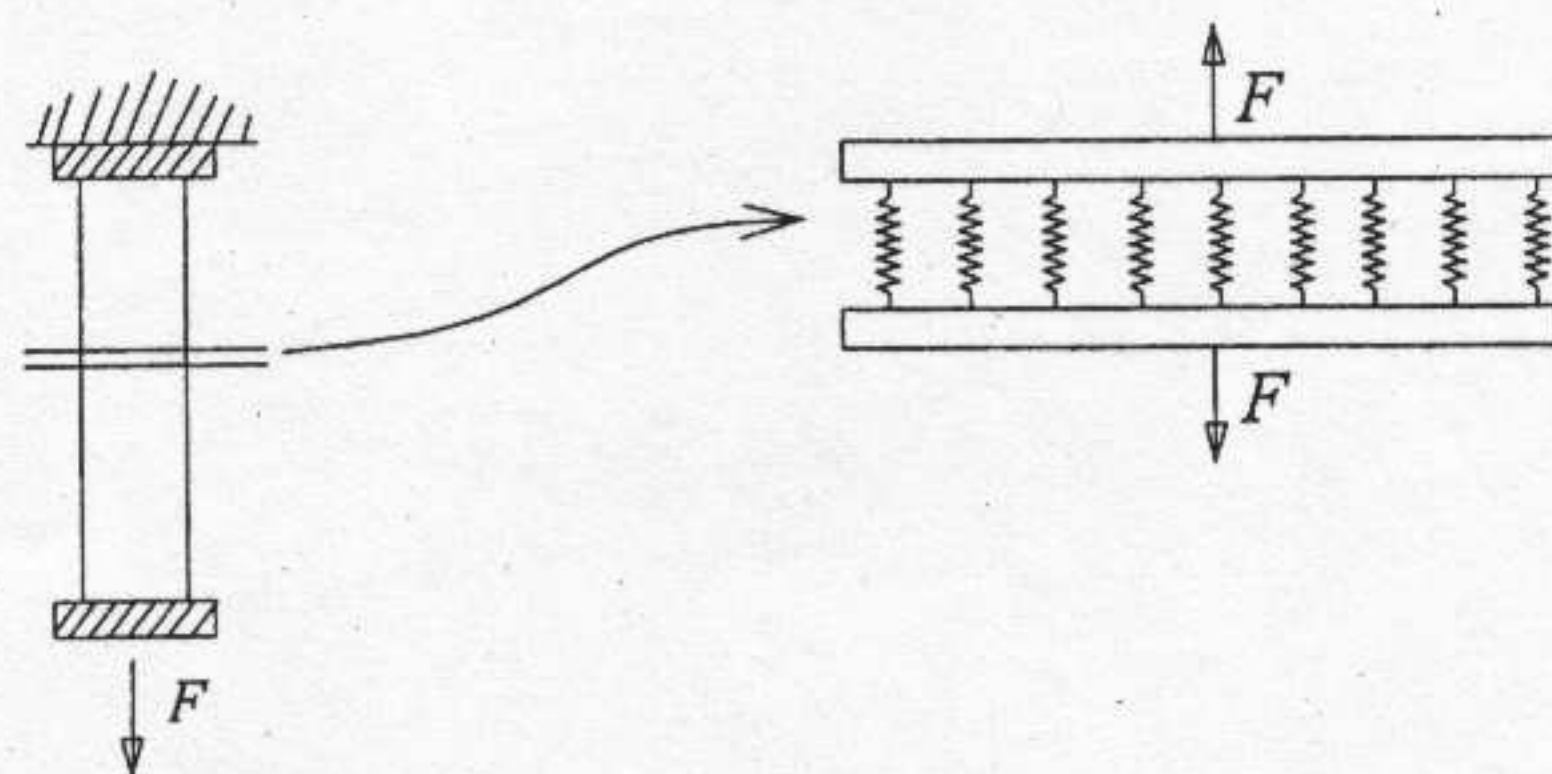
$$F = c\Delta L = \frac{\hat{c}}{L}\Delta L = \hat{c}\frac{\Delta L}{L} = \hat{c}\varepsilon,$$

1.9. ábra.

ahol ε jelöli a fajlagos megnyúlást, ε dimenzió nélküli szám. Ezzel a rúd hosszát kiküszöböltük, a keresztmetszeti jellemzők kiküszöbölése a következő módon lehetséges.

Tekintsünk a rúd egy szeletét (1.10. ábra), a rudat elemi szálak nyalábjaként képzeljük el, minden szál egy lineáris rugó. Feltételezzük, hogy az elemi szálak azonos módon nyúlnak meg. Ekkor az

1.10. ábra.

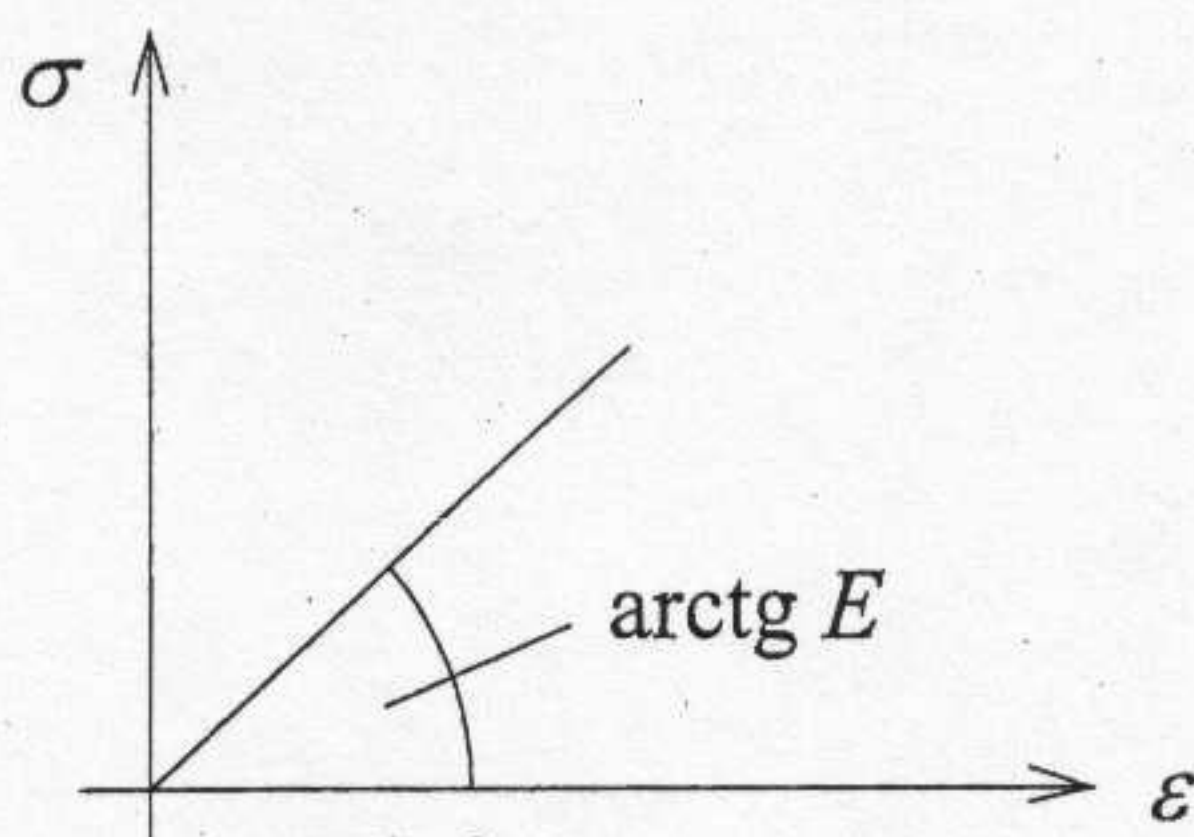
$$F = \hat{c}\varepsilon$$

egyenlet mindkét oldalát a keresztmetszet A területével osztva kapjuk

$$\frac{F}{A} = \frac{\hat{c}}{A} \varepsilon,$$

$$\sigma = E \varepsilon,$$

ahol σ a FESZÜLTSG, E a RUGALMASSÁGI MODULUS, vagy más néven Young-modulus. A feszültség és a rugalmassági modulus mértékegysége lehet például kN/cm^2 , $\text{N/mm}^2 = \text{MPa}$, $\text{kN/mm}^2 = \text{GPa}$, ...stb. Ha a feszültséget a megnyúlás függvényében ábrázoljuk (1.11. ábra), akkor egy *anyagra jellemző* diagramot kapunk. A lineárisan rugalmas anyag egyetlen számadattal (E) jellemezhető, például $E_{\text{acél}} = 190 - 210 \text{ GPa}$.

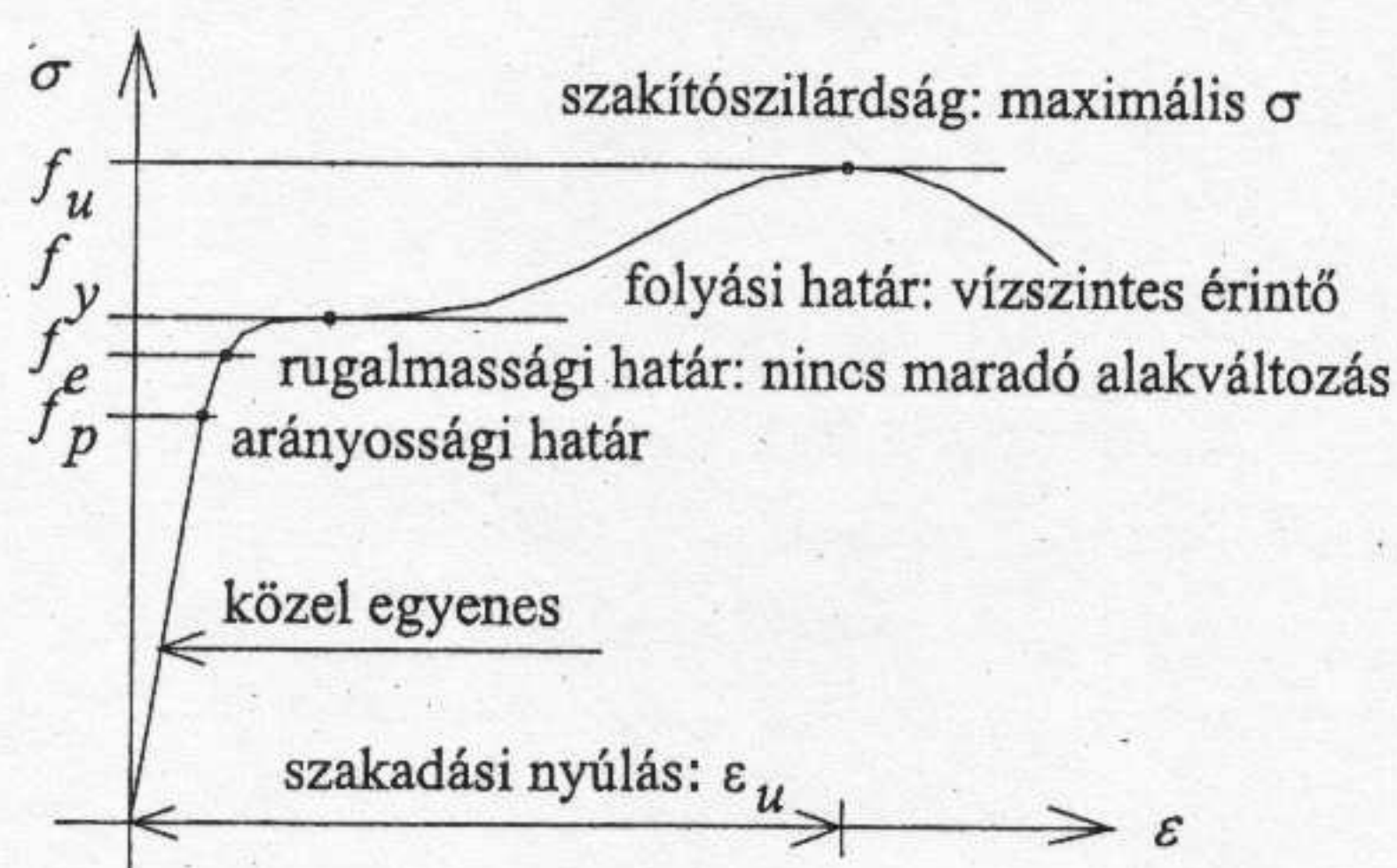
1.11. ábra.

1.3. Az anyagegyenlet és a $\sigma - \varepsilon$ diagram

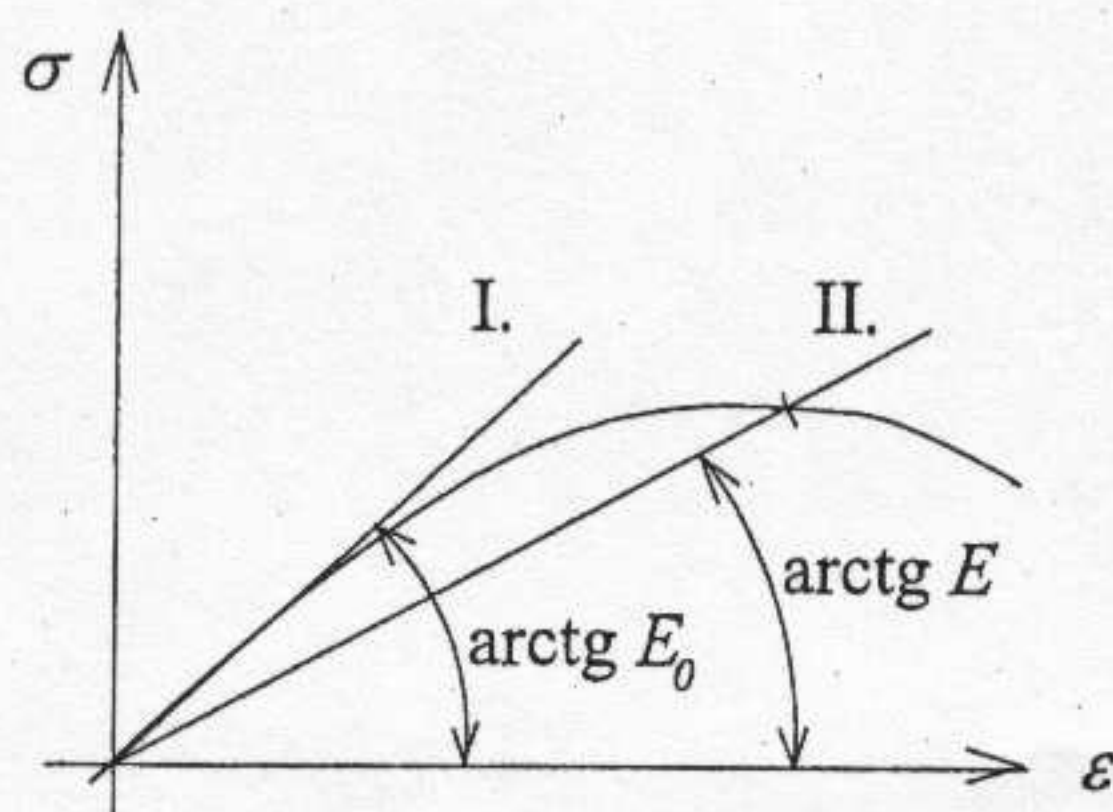
A $\sigma = E\varepsilon$ összefüggést nevezzük Hooke-törvénynek¹. Nevével ellentétben ez egy *axióma*, amely valós anyagokra csak korlátozott tartományban és közelítőleg teljesül. A $\sigma - \varepsilon$ összefüggést más axiómákkal is leírhatjuk (pl.: képlékeny viselkedés, lásd később). A $\sigma - \varepsilon$ összefüggést leíró axiómát *anyag-egyenletnek*, vagy *anyagtörvénynek* szokták nevezni. Valóságos anyagok $\sigma - \varepsilon$ diagramja zárt alakban ($\sigma = f(\varepsilon)$) nem adható meg, az ilyen kísérleti diagramokat *nevezetes pontjaival* írjuk le (1.12. ábra).

A Hooke-törvényt jó közelítéssel az R_p arányosági határig lehet használni. Más anyagoknál kevésbé egyértelmű a helyzet, például egy közepes szilárdságú beton esetét szemlélteti a 1.13. ábra. Ekkor az *I.* egyeneshez tartozó E_0 kezdeti rugalmassági modulus csak *nagyon rövid* szakaszon közelíti jól az anyag viselkedését. Nagyobb intervallumban kapunk jó közelítést, ha a *húrhoz (II. egyenes)* tartozó rugalmassági modulust (E) használjuk.

¹Robert Hooke, 1653-1703, geometria professzor, Anglia

Folytácél σ - ε diagramja

1.12. ábra.

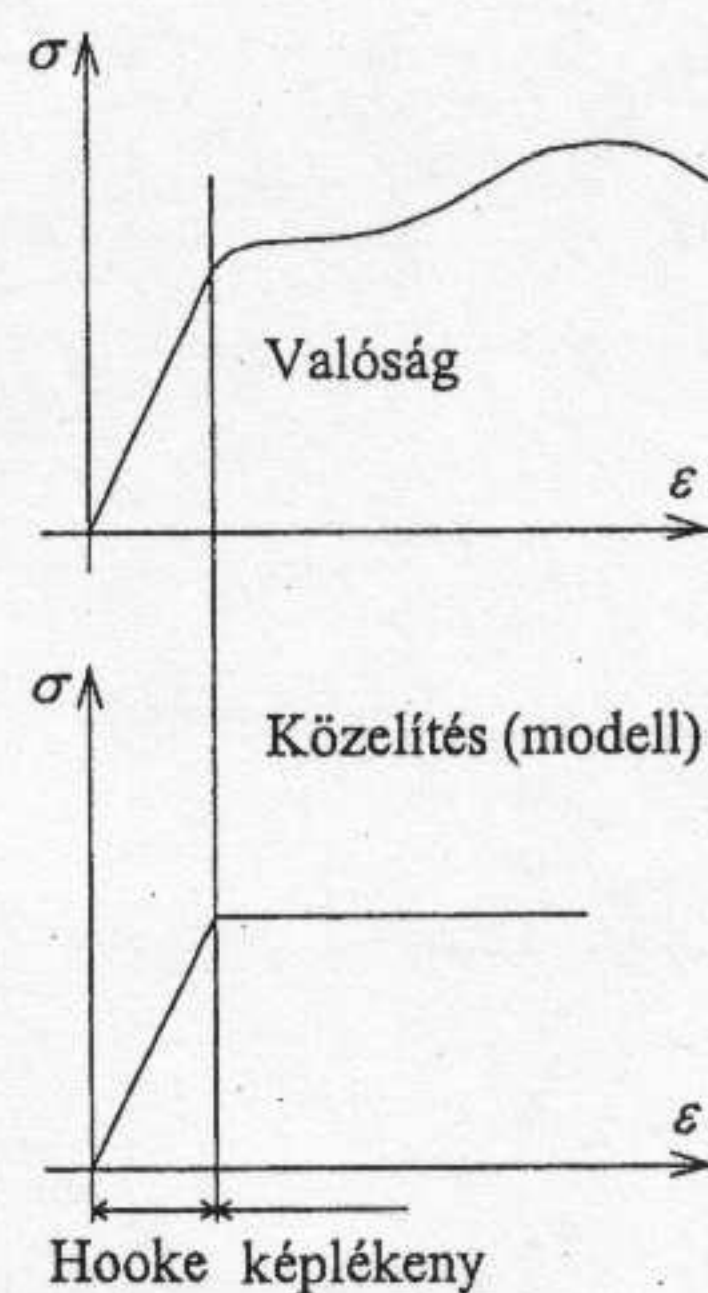
1.13. ábra.

A szerkezeti anyagok $\sigma - \varepsilon$ diagramját az 1.14. ábrához hasonlóan más-más tartományban más-más anyagegyenlettel közelíthetjük

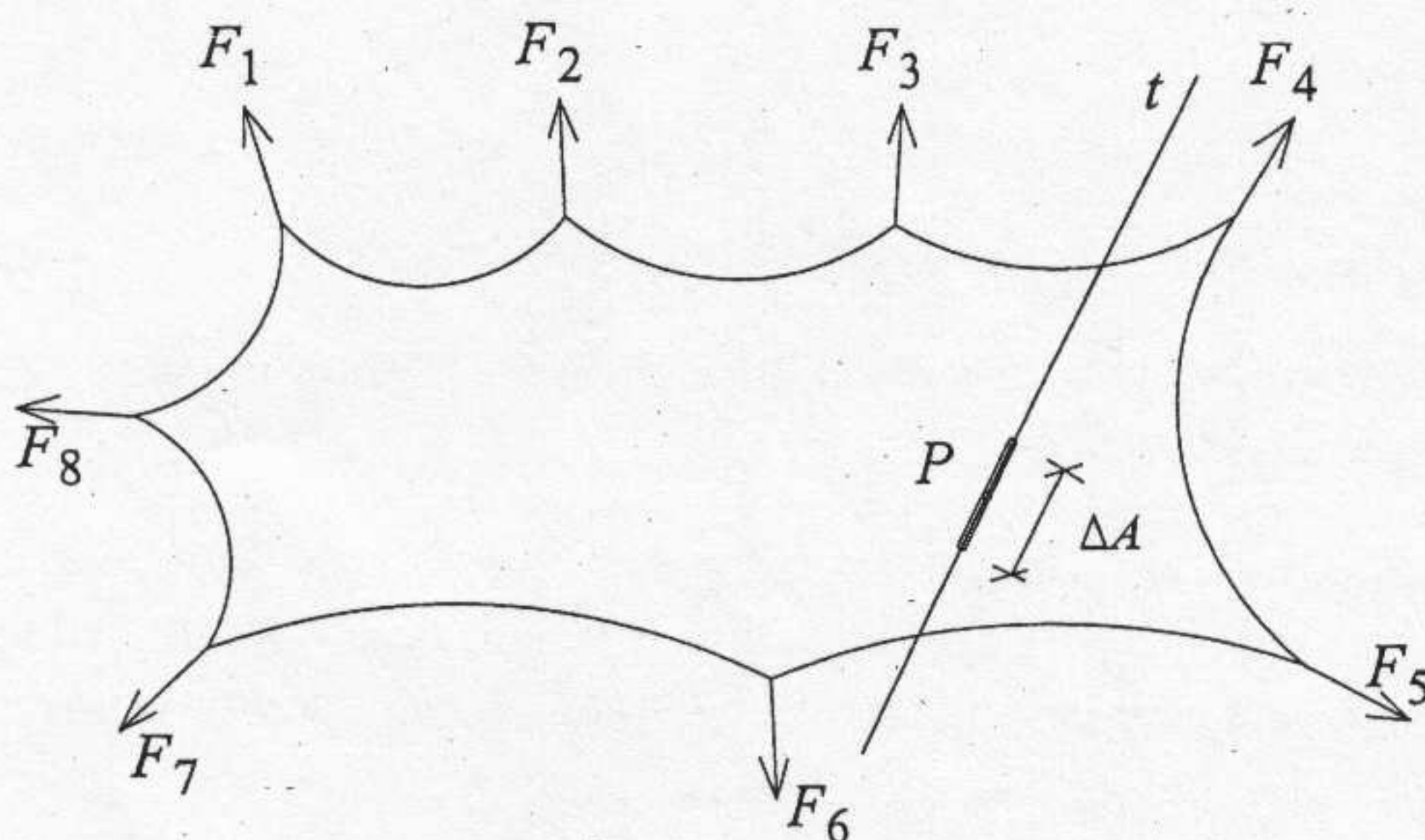
1.4. A feszültség általános meghatározása

Az eddigiekben használt feszültség-fogalom nem eléggé általános, hiszen feltételeztük, hogy a feszültségek egyenletesen oszlanak el a rúd keresztmetszetében és más - hallgatóságos - közelítéseket is tettünk.

Tekintsünk egy rugalmas testet, az egyszerűség kedvéért legyen 2 dimenziós (pl.: gumi lepedő) és terheljük egyensúlyi erőrendszerrel (1.15. ábra)! A testet egységnyi vastagságúnak képzeljük. Messünk bele a testbe egy választott P pontban egy választott t tengely mentén, ΔA hosszúságban! A metszet szélei eltávolodnak egymástól, ennek megszüntetésére ΔF erőre van

1.14. ábra.

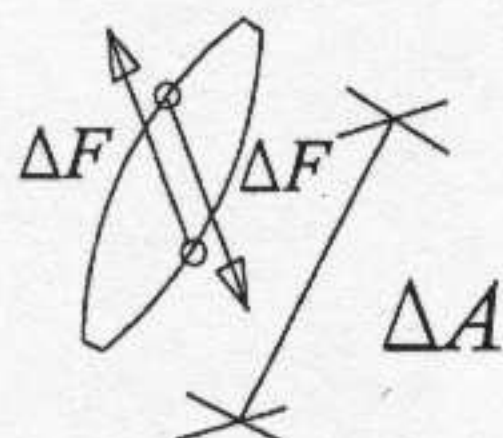
1.15. ábra.

szükség (1.16. ábra).

A tapasztalat azt mutatja, hogy ha $\Delta A \rightarrow 0$, akkor $\Delta F \rightarrow 0$, de

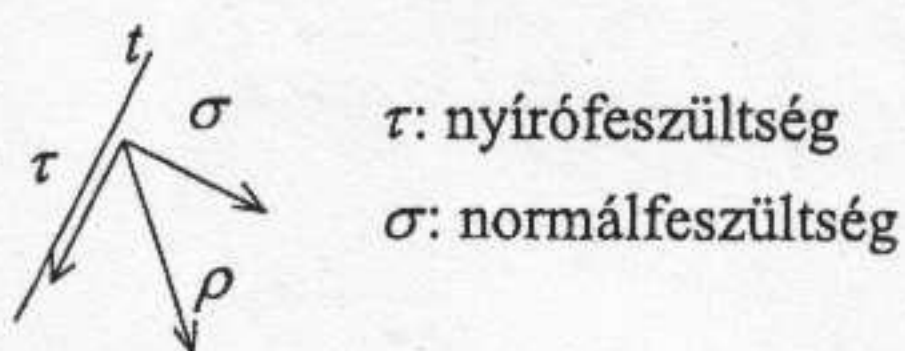
$$\frac{\Delta F}{\Delta A} \rightarrow \rho,$$

vagyis a hányados határértéke nem zérus. Ezt a (vektor!) határértéket nevezzük a P pontban a t irányú metszeten ébredő feszültségnek. A ρ feszültséget - más vektorokhoz hasonlóan - komponensekre bonthatjuk. Nevezetesen a t -vel párhuzamos komponenst nyírófeszültségnek nevezzük és τ -val jelöljük, a

1.16. ábra.

merőleges komponenst normálfeszültségnek nevezzük és σ -val jelöljük (1.17. ábra).

1.17. ábra.

Megjegyzések a feszültség-definícióhoz:

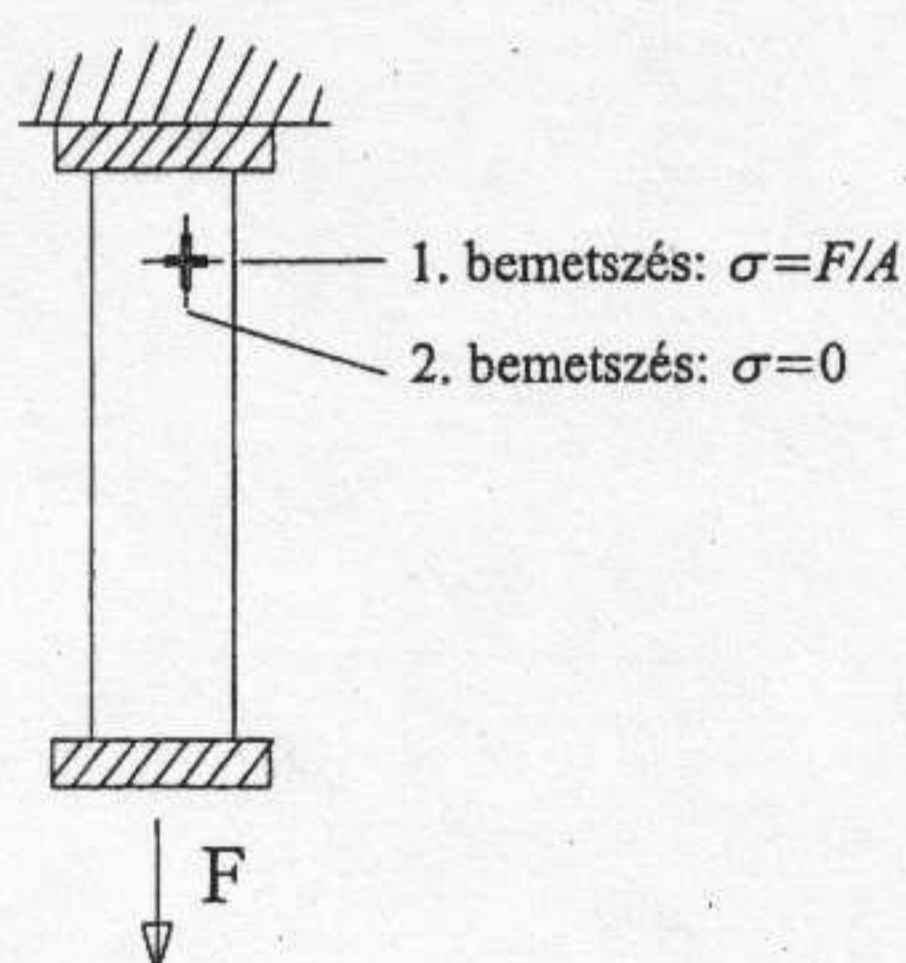
1. A definíció három-dimenziós esetben teljesen analóg, csak nehezebben szemléltethető.
2. Vegyük észre, hogy ρ a P pont helyzetétől és a t egyenes irányától egyaránt függ! Egy pontot az ott áthaladó összes irányhoz tartozó ρ feszültségek megadásával lehet jellemezni. Ennek legegyszerűbb módja egy $\rho(\underline{n})$ függvény megadása, ahol $\underline{n}$ a t irányt jellemző egységnyi normál-vektor. A későbbiekben részletesen tárgyaljuk ezt a függvényt.
3. A 2. megjegyzést jól illusztrálhatjuk a már vizsgált, központosan húzott rúd példáján (1.18. ábra).

1.5. Kitérő

1.5.1. Síkbeli feszültség állapot

A 2. megjegyzés szerint a sík egy pontját egy $\rho(\underline{n})$ függvénnyel lehet jellemezni, ahol

- $\underline{n}$ a vizsgált irány (egység) normálisa,
- $\underline{\rho}$ a vizsgált irányú metszeten ébredő feszültség.

1.18. ábra.

A $\rho(\underline{n})$ függvény *vektor-vektor* függvény, ennek legegyszerűbb típusa a *homogén lineáris* vektor-vektor függvény. Két dimenzióban így néz ki:

$$\underline{a} = \underline{\underline{T}} \cdot \underline{b},$$

ahol $\underline{\underline{T}}$ a homogén lineáris vektor-vektor függvény, azaz egy tenzor. Az előző egyenlet kifejtve

$$\begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} t_{11} & t_{12} \\ t_{21} & t_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \end{bmatrix},$$

ami a következő egyenletrendszernek felel meg:

$$a_1 = t_{11}b_1 + t_{12}b_2,$$

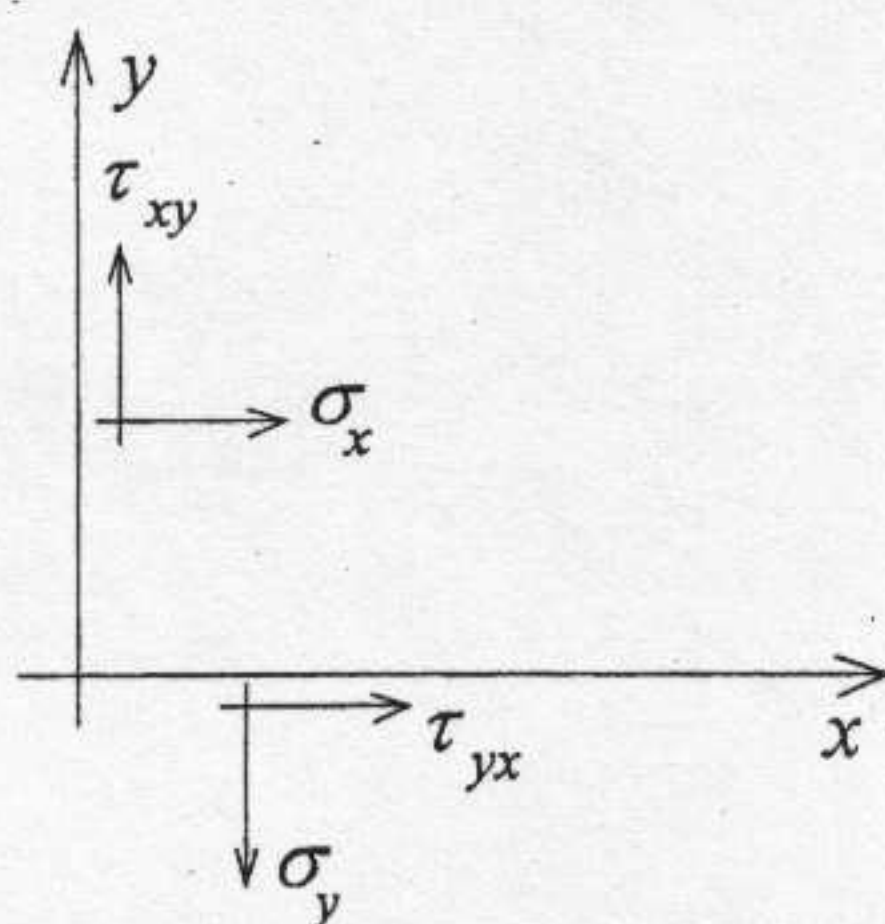
$$a_2 = t_{21}b_1 + t_{22}b_2.$$

Hasonlóan a vektorokhoz, a tenzor is megadható koordinátákkal, a tenzor koordinátái egy mátrixban írhatók le. Ha megváltoztatjuk a koordináta-rendszert, akkor (a vektor koordinátákhoz hasonlóan) a tenzor mátrixa is változik, a fizikai tartalom azonban ugyanaz marad.

1.5.2. A feszültségi tenzor

A *feszültségi tenzor* az $[xy]$ koordináta-rendszerben a következő mátrixszal rendelkezik:

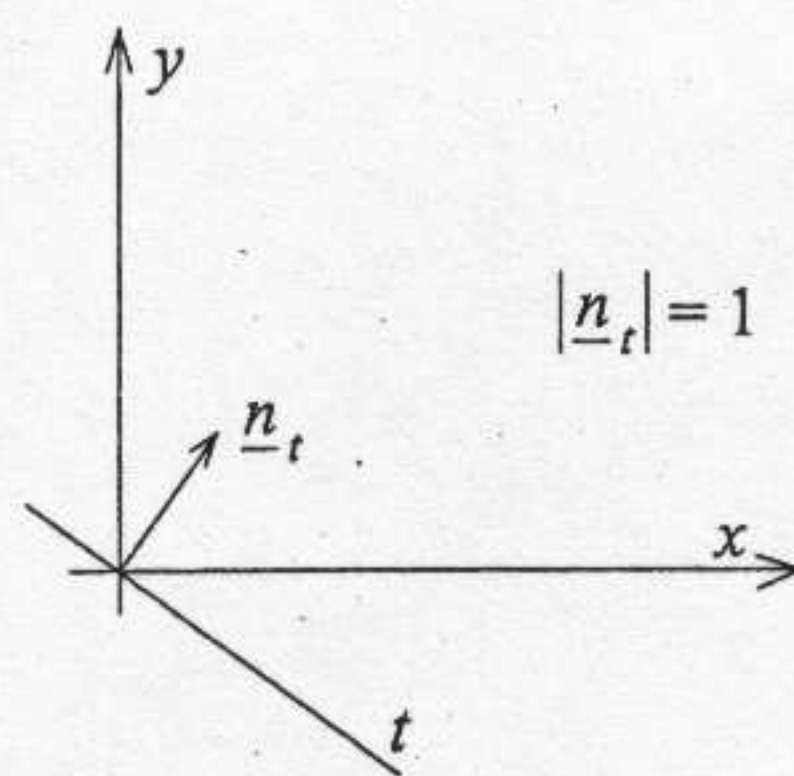
$$\underline{\underline{T}} = \begin{bmatrix} \sigma_x & \tau_{xy} \\ \tau_{yx} & \sigma_y \end{bmatrix},$$

1.19. ábra.

ahol σ_x , σ_y az x , illetve y normálisú metszeten ébredő normálfeszültségek, $\tau_{xy} = \tau_{yx}$ pedig a nyírófeszültség. Ezek szerint ha bármely, egymásra merőleges két metszeten ismertek a feszültségek, akkor tetszőleges irányban ki tudom számítani:

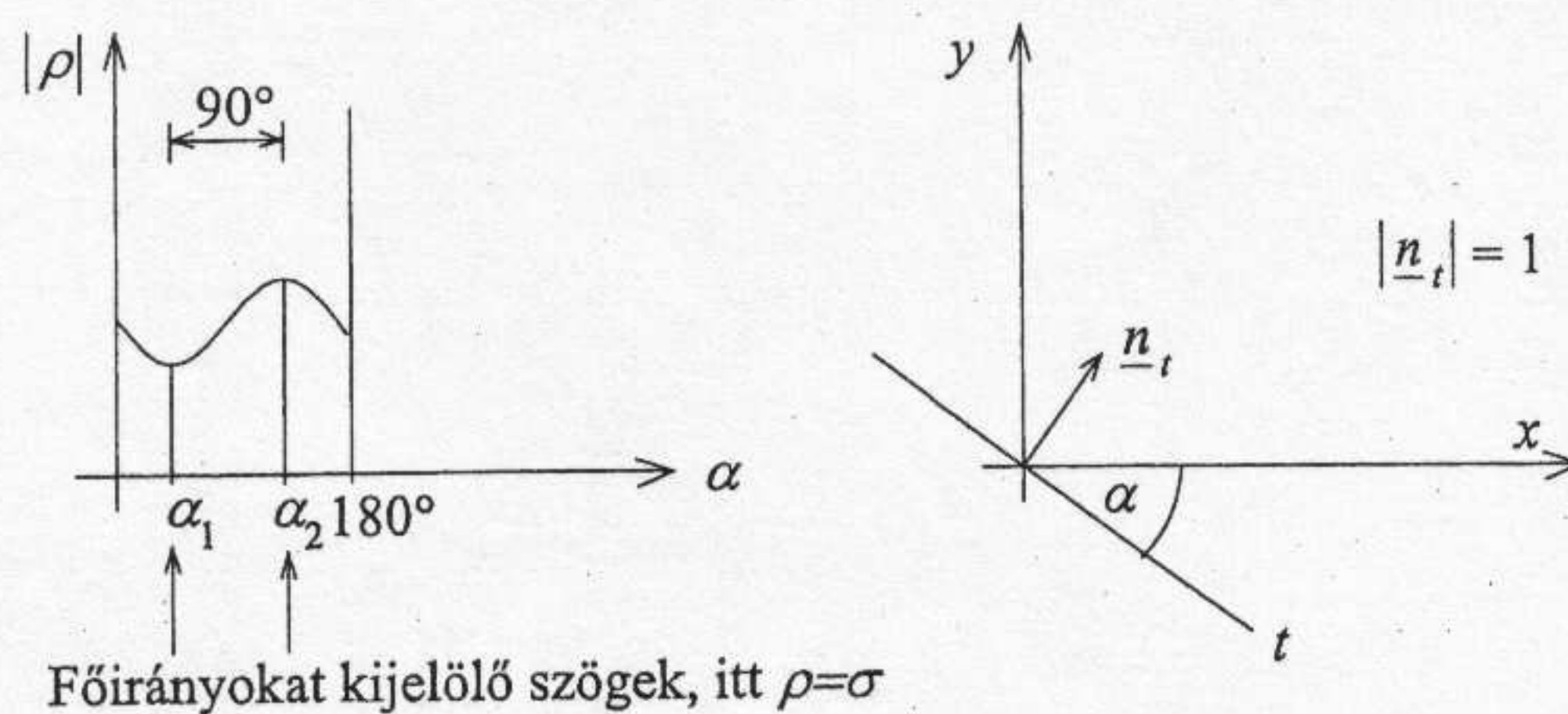
$$\underline{\rho}_t = \underline{T} \cdot \underline{n}_t$$

1.20. ábra.

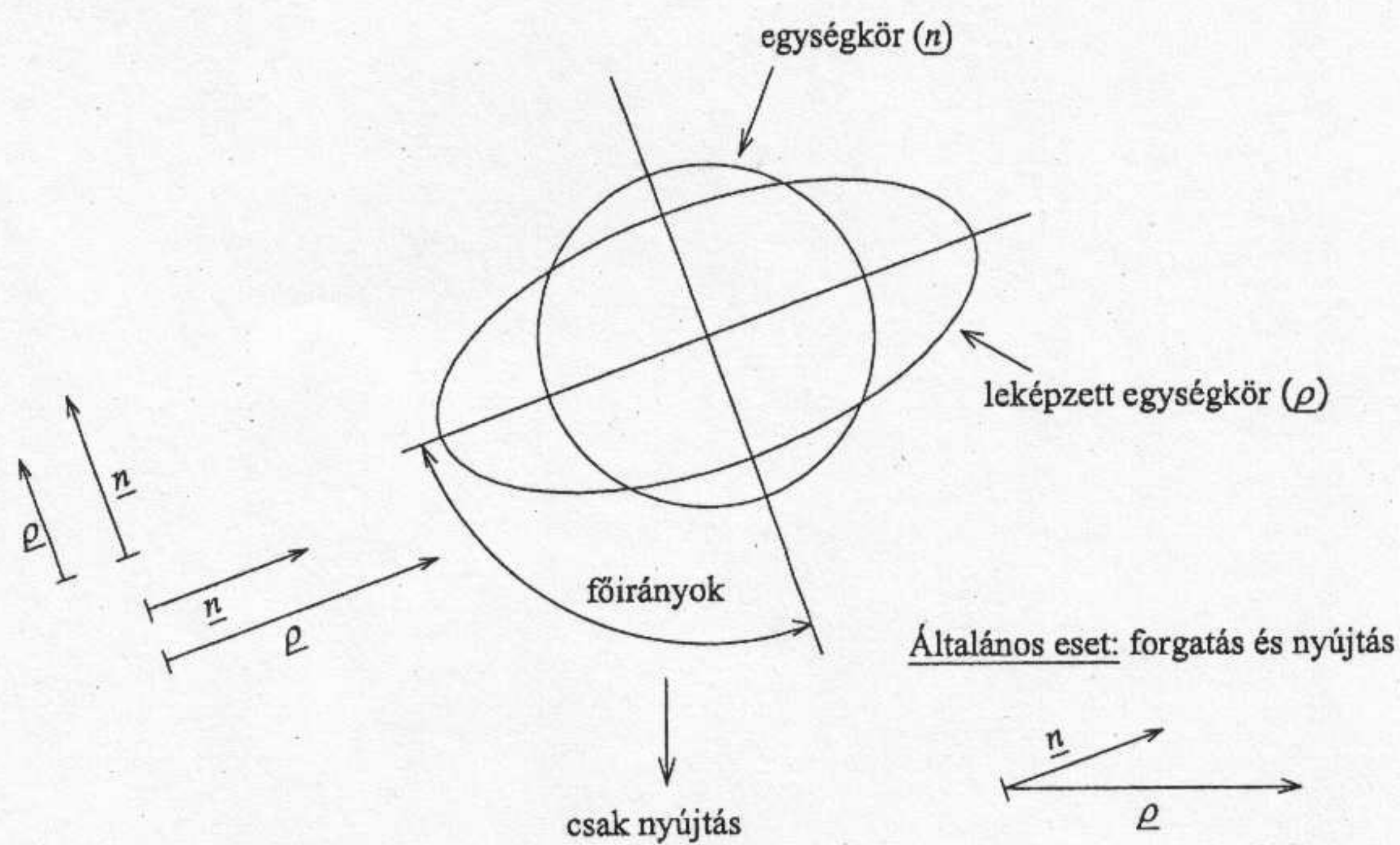
1.5.3. A $\underline{T}$ tenzor tulajdonságai

Minden tenzor rendelkezik főirányokkal. A főirányba eső bemenő ($\underline{n}$) vektorhoz tartozó kimenő ($\underline{\rho}$) vektor egymással párhuzamos, vagyis ezekben az irányokban a tenzor *nem forgat*, csak nyújt vagy zsugorít. A főirányokba eső kimenő ($\underline{\rho}$) vektorok abszolút értéke a legkisebb, illetve a legnagyobb (1.21. ábra).

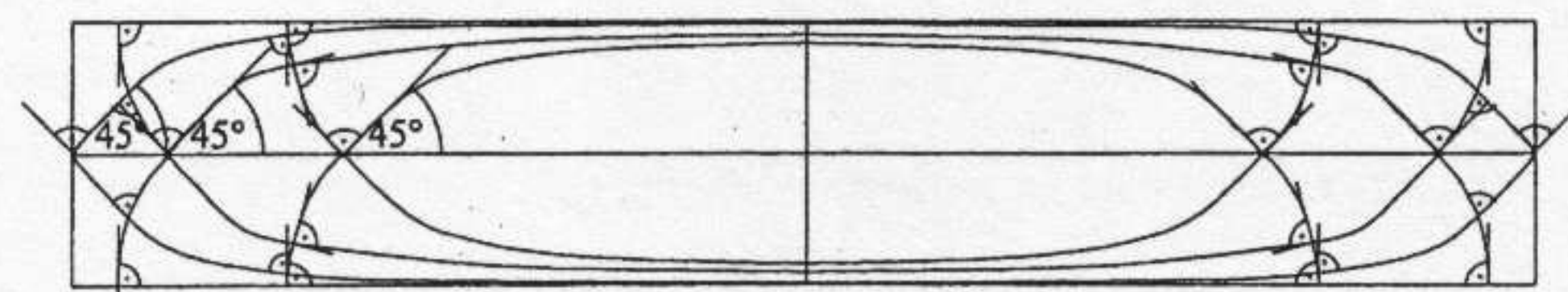
1.21. ábra.

A korábbiak szerint a főirányokban $\tau_{xy} = 0$ és $|\sigma|$ a szélső értékeit veszi fel. A szélsőértékek közül a nagyobbát σ_1 -nek, a kisebbet σ_2 -nek nevezzük. A tenzor működése szemléltethető azáltal, hogy lerajzoljuk az egységkör képét:

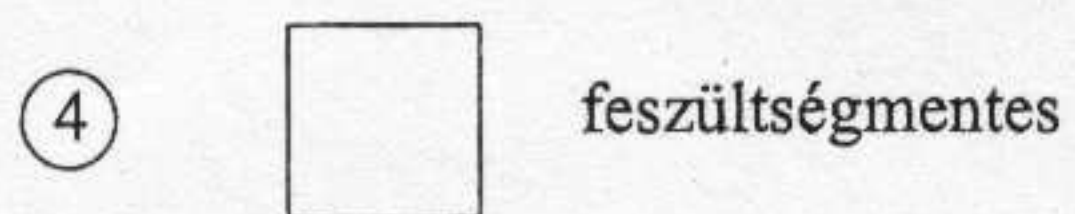
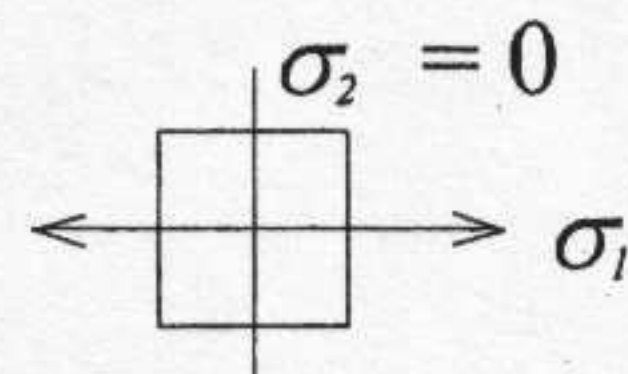
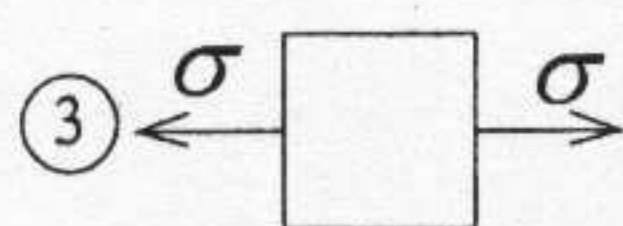
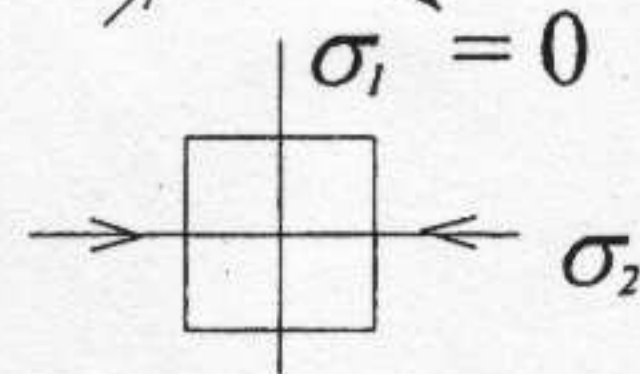
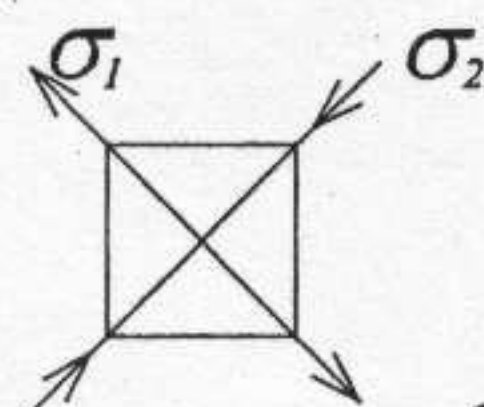
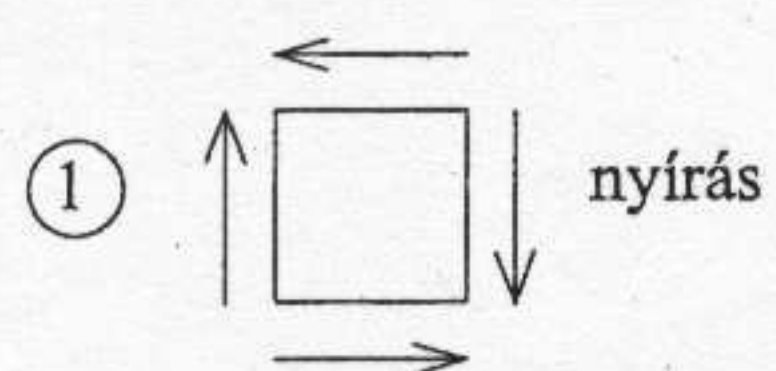
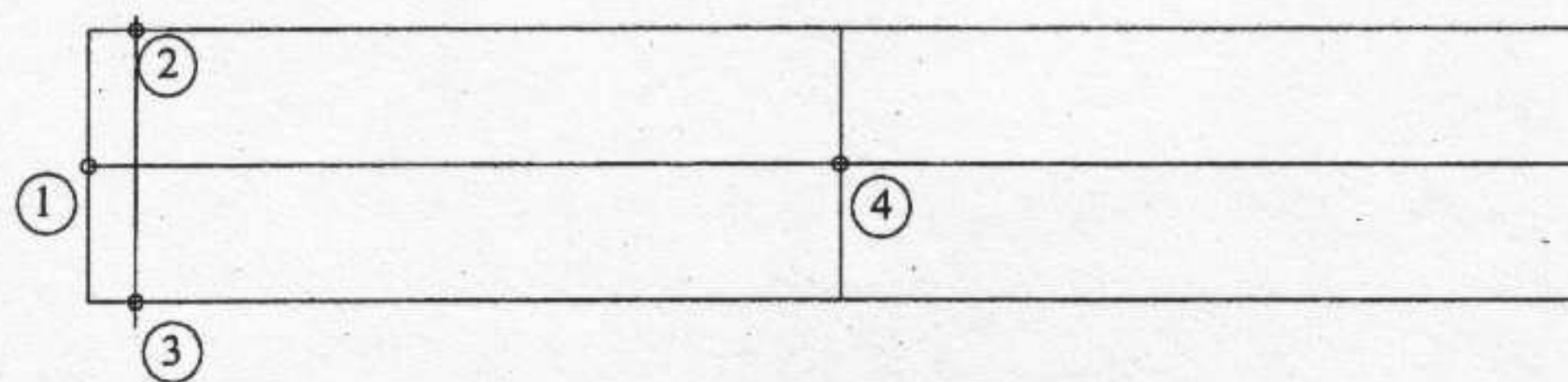

1.22. ábra.

A főfeszültségek segítségével megállapítható az anyagban keletkező legnagyobb igénybevétel. Azokat a görbéket, amelyeknek a főtengelyek az érintői, *főfeszültségi trajektóriáknak* nevezzük. Egyenletes teherrel terhelt gerendatartó esetén például így néznek ki:

Speciális pontok:

1.23. ábra.

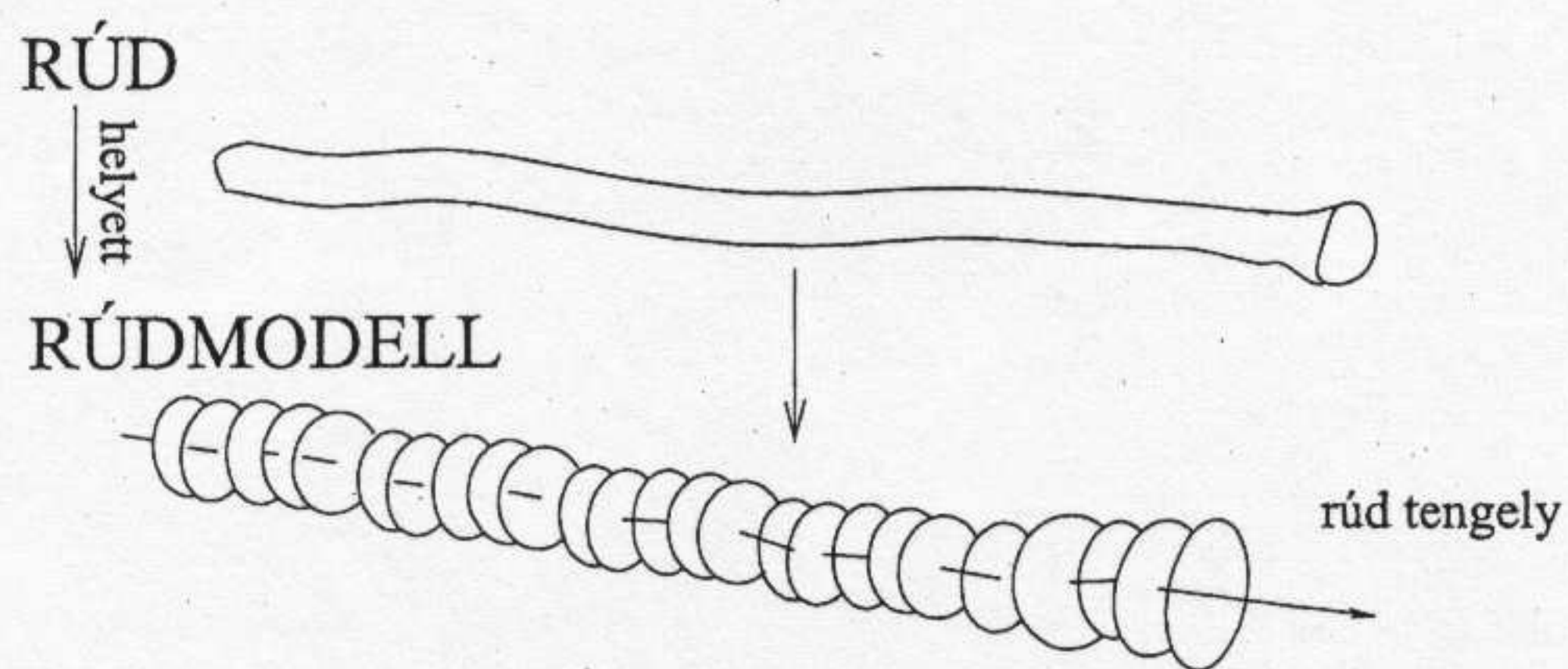

2. fejezet

Feszültségek számítása a rúdmodellben

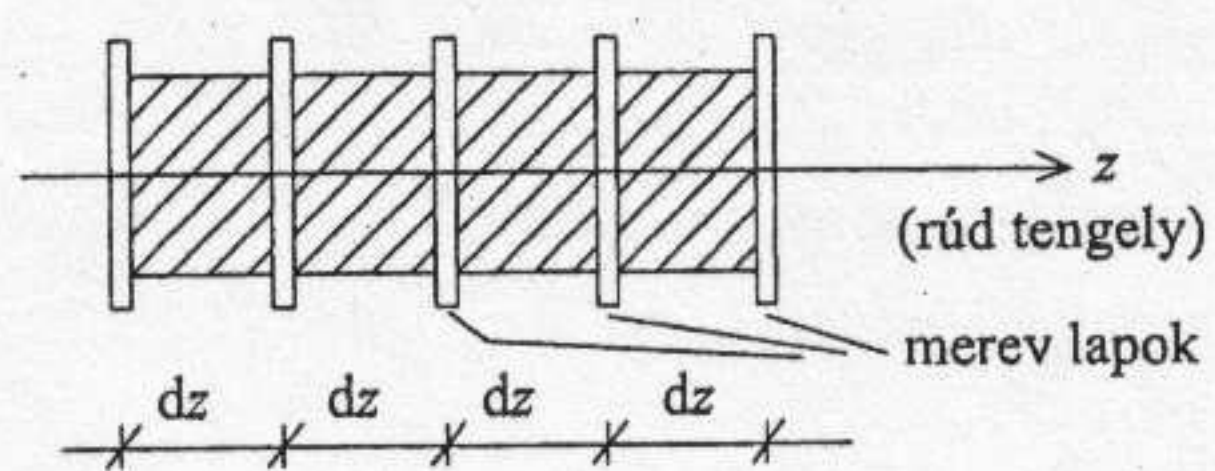
2.1. A rúdmodell

A feszültségek meghatározása egy általános test belsejében igen nehéz feladat, ezzel a *kontinuummechanika* foglalkozik. Céljainknak -egyelőre- egy jóval egyszerűbb eset vizsgálata is megfelel. A rúd olyan test, melynek két mérete elhanyagolható a harmadik mellett. A rúd következő modelljét fogjuk vizsgálni: a rudat merev lapok sorozatának képzeljük (2.1-2.2. ábra). Ez a feltételezés azzal egyenértékű, hogy a *rúdtengelyre* merőleges metszetelek síkok maradnak a deformáció után is (*Bernoulli-Navier hipotézis*). A Bernoulli-Navier hipotézis (a Hooke törvényhez hasonlóan) *axióma*, amely bizonyos határok között jól közelíti a kísérleti méréseket (2.3. ábra).

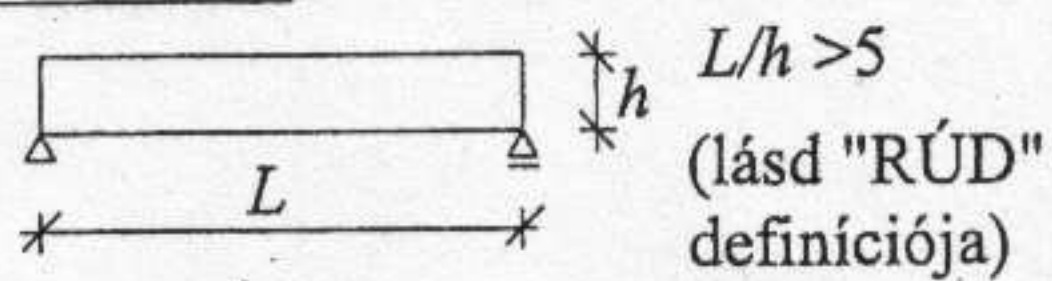
2.1. ábra.

SÍKBELI ESET

2.2. ábra.

GEOMETRIA:

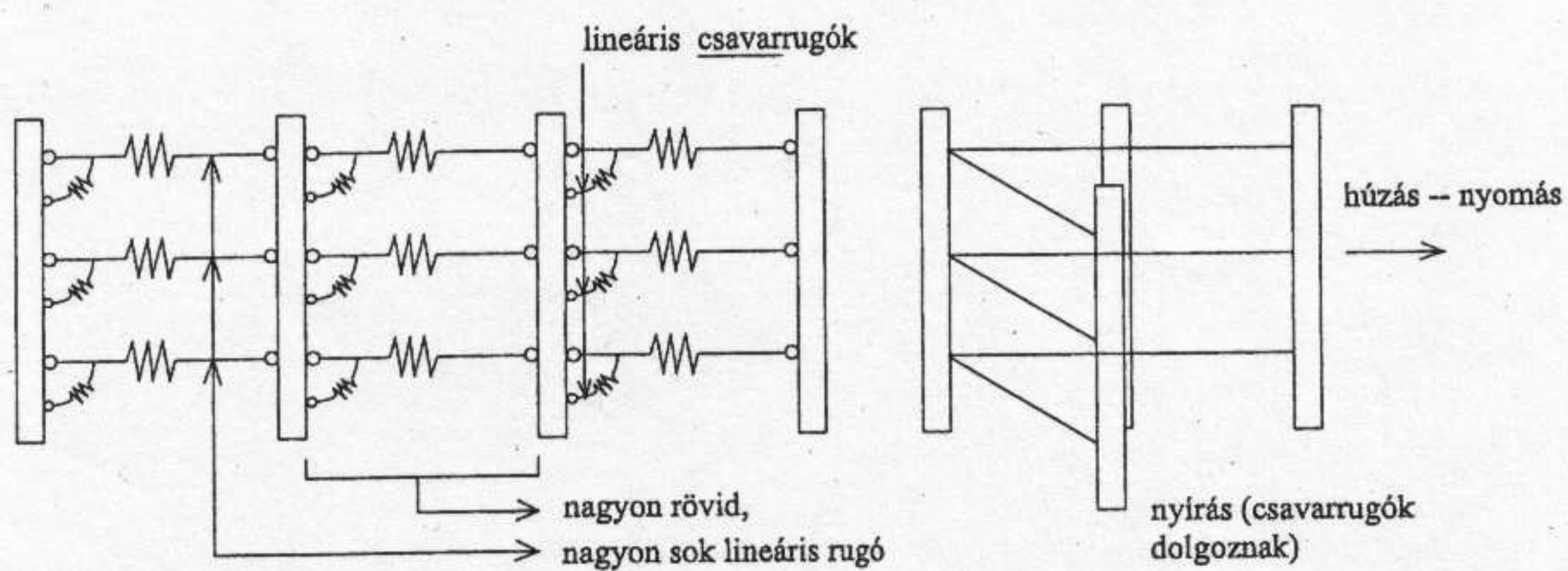
IGÉNYBEVÉTEL:

húzás - nyomás - hajlítás: jó
nyírás - csavarás: problémás

2.3. ábra.

Szemléltetés:

Rugalmas anyag esetén a Bernoulli-Navier rúdmodellt így is elképzelhetjük:

2.4. ábra.

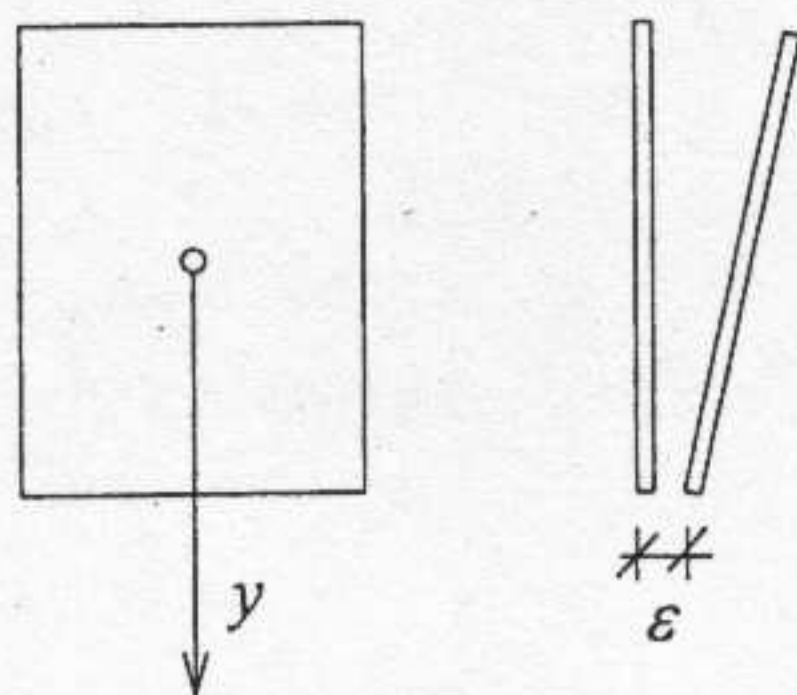
Feszültségek számításakor egy keresztmetszet-párt vizsgálunk. Három típusú egyenletet írhatunk fel:

1. Egyensúlyi egyenlet: a feszültségek (elemi kis rugók) egyensúlyt tartanak az igénybevételekkel:

$$(a) \int_A \sigma dA = F,$$

$$(b) \int_A \sigma dAy = M.$$

2. Geometriai egyenlet: Bernoulli-Navier hipotézis következtében a keresztmetszet sík (2.5. ábra).

2.5. ábra.

Síkbeli esetben: $\varepsilon = ay + b$,

Térbeli esetben: $\varepsilon = ay + bx + c$.

3. Anyagegyenlet: a Hooke törvény, azaz $\sigma = E\varepsilon$.

2.2. Feszültségek számítása központos húzás esetén

Egyenletek:

1. Egyensúlyi:

$$(a) \int_A \sigma dA = F,$$

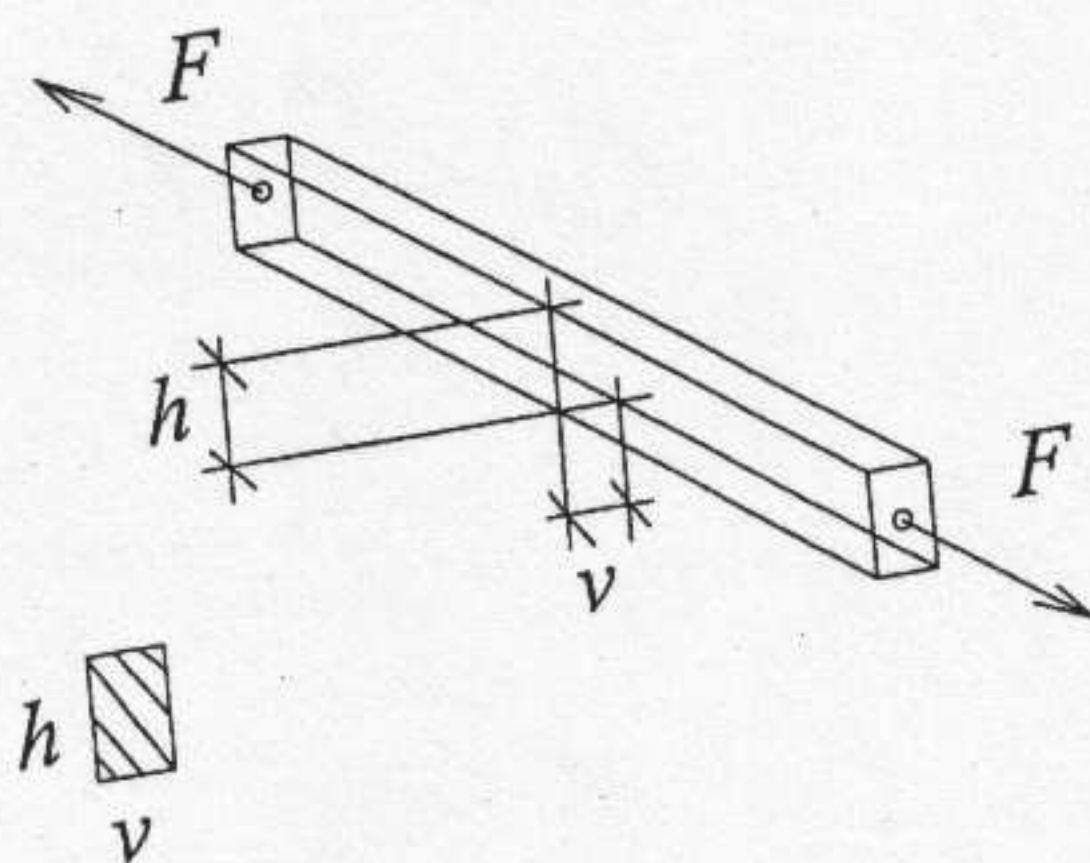
$$(b) \int_A \sigma y dA = 0.$$

2. Geometriai:

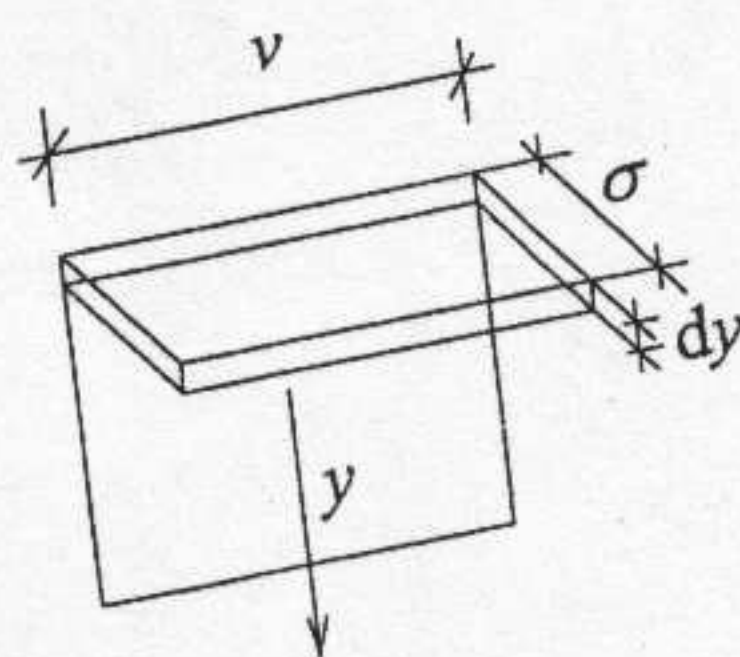
$$\varepsilon = ay + b.$$

3. Anyagegyenlet:

$$\sigma = E\varepsilon.$$

2.6. ábra.

2.7. ábra.

Ismeretlenek: a, b .

Megoldás: Az 1.(a) egyenletbe 3., majd a 2. egyenletet helyettesítve kapjuk:

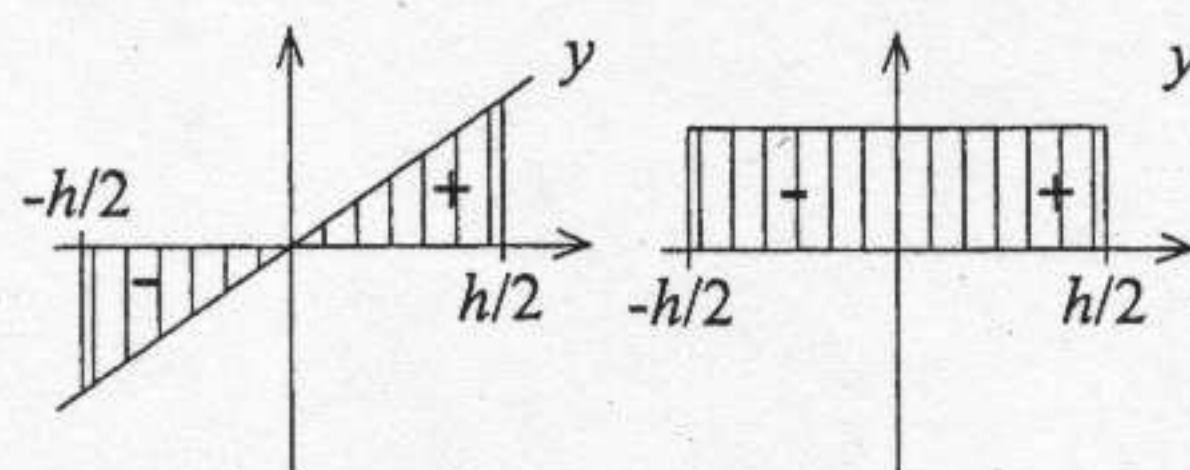
$$F = \int_A \sigma dA = E \int_A \varepsilon dA = E \int_A (ay + b) dA$$

Átrendezve:

$$\frac{F}{E} = a \int_A y dA + b \int_A dA = a S_x + b A$$

Mivel a súlyponti tengelyre a statikai nyomaték zérus ($S_x = 0$), ezért

$$\frac{F}{E} = b A, \quad \rightarrow \quad b = \frac{F}{EA}$$

2.8. ábra.

Az 1.(b) egyenletbe 3., majd a 2. egyenletet helyettesítve kapjuk:

$$\begin{aligned}\int_A \sigma y dA &= E \int_A \varepsilon y dA = E \int_A (ay + b)y dA = 0 \\ E \int_A ay^2 dA + E \int_A by dA &= 0 \\ a \int_A y^2 dA &= 0 \rightarrow a = 0.\end{aligned}$$

Visszahelyettesítéssel:

$$\varepsilon = b = \frac{F}{EA}, \quad \sigma = \frac{F}{A}.$$

Ezt az eredményt korábban már *jóval* egyszerűbben is felírtuk. Miért jobb ez a bonyolult levezetés? Mert egy MODELL-ből vezettük le, világosan megfogalmaztuk, hogy melyek az AXIÓMÁK (egyensúly, Bernoulli-Navier hipotézis, Hooke törvény), és ezekből pontos matematikai úton kaptuk a vég-eredményt. Bonyolultabb igénybevételek esetén *ugyanezen* módszert fogjuk használni.

2.3. Képlékeny határerő számítása központos húzás esetén

Képlékeny viselkedés esetén nem a feszültséget keressük ($\sigma = f_d$ mindenütt), hanem a határ-igénybevételt, jelen esetben ez $F_{Rd,pl}$.

Egyenletek:

1. Egyensúlyi:

$$(a) \int_A \sigma dA = F_{Rd,pl},$$

$$(b) \int_A \sigma y dA = 0.$$

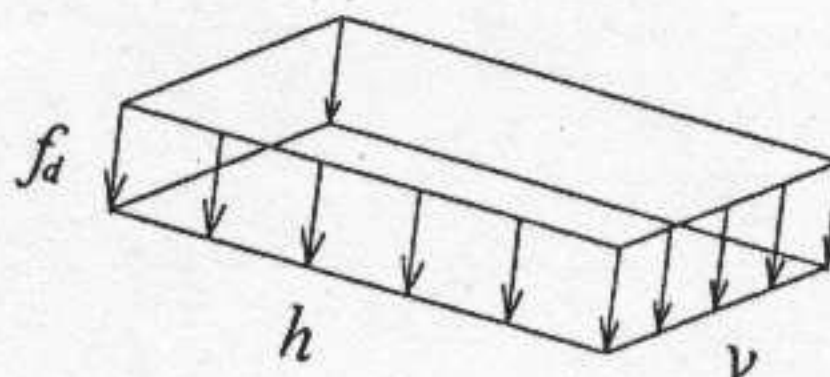
$$2. \text{ Geometriai: } \varepsilon = ay + b.$$

$$3. \text{ Anyagegyenlet: } \sigma = \text{konst!} = f_d.$$

Megoldás:

$$\int_A \sigma dA = f_d \int_A dA = f_d A = F_{Rd,pl}.$$

Megjegyzések. A 2. (geometriai) egyenletet nem használtuk a megoldás során, hiszen 3. szerint a nyúlások és feszültségek függetlenek. Mindazonáltal a Beroulli-Navier hipotézis képlékeny állapotban is érvényes. Hasonló módon nem volt szükségünk az 1.b.) egyenletre, azonban behlyettesítéssel ellenőrizhető, hogy az a feltétel teljesül. A megoldás szemléltetésére használatos az ún. feszültségi test, ennek két mérete hosszúság, például [cm] dimenziójú, harmadik mérete [kN/cm²], így térfogata erő, jelen példában [kN] dimenziójú (2.9. ábra).

2.9. ábra.

2.4. Feszültségek számítása tiszta nyírás esetén

A tiszta nyírás a hajlítás nélküli nyírást jelenti, például egy szegecs-kötésben (2.10. ábra). A rúdmodell viselkedését a 2.11. ábra szemlélteti. Az anyagegyenlet nyírási deformációra a Hooke-törvény analógiájára:

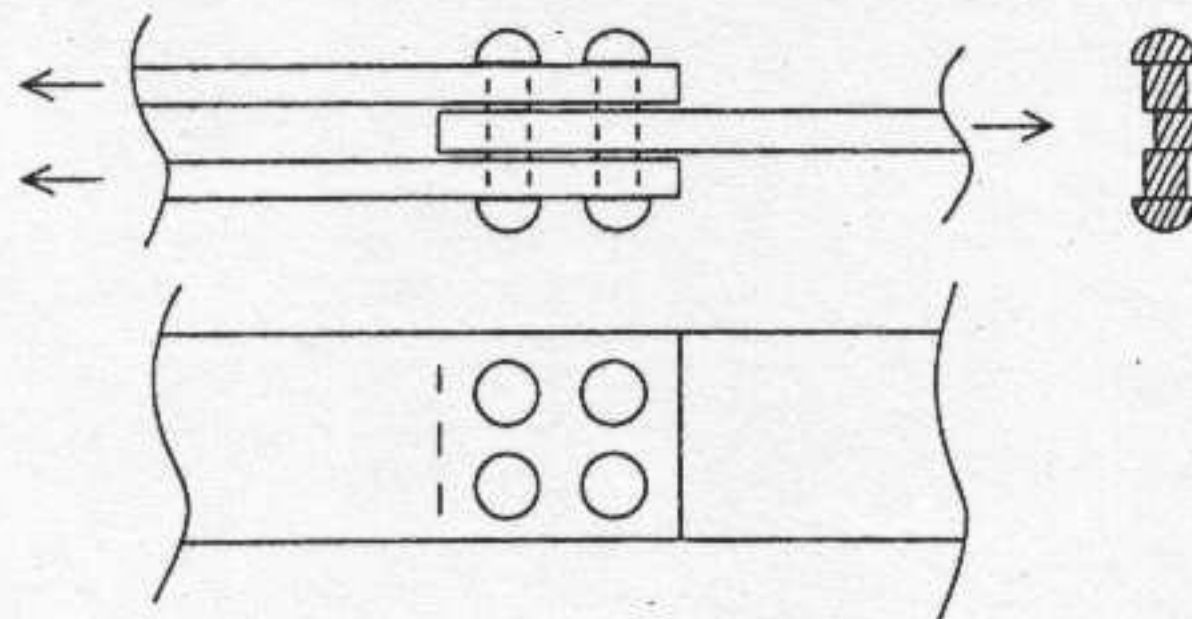
$$\tau = G\gamma,$$

ahol G a nyírási rugalmassági modulus. Az összefüggés G és E között

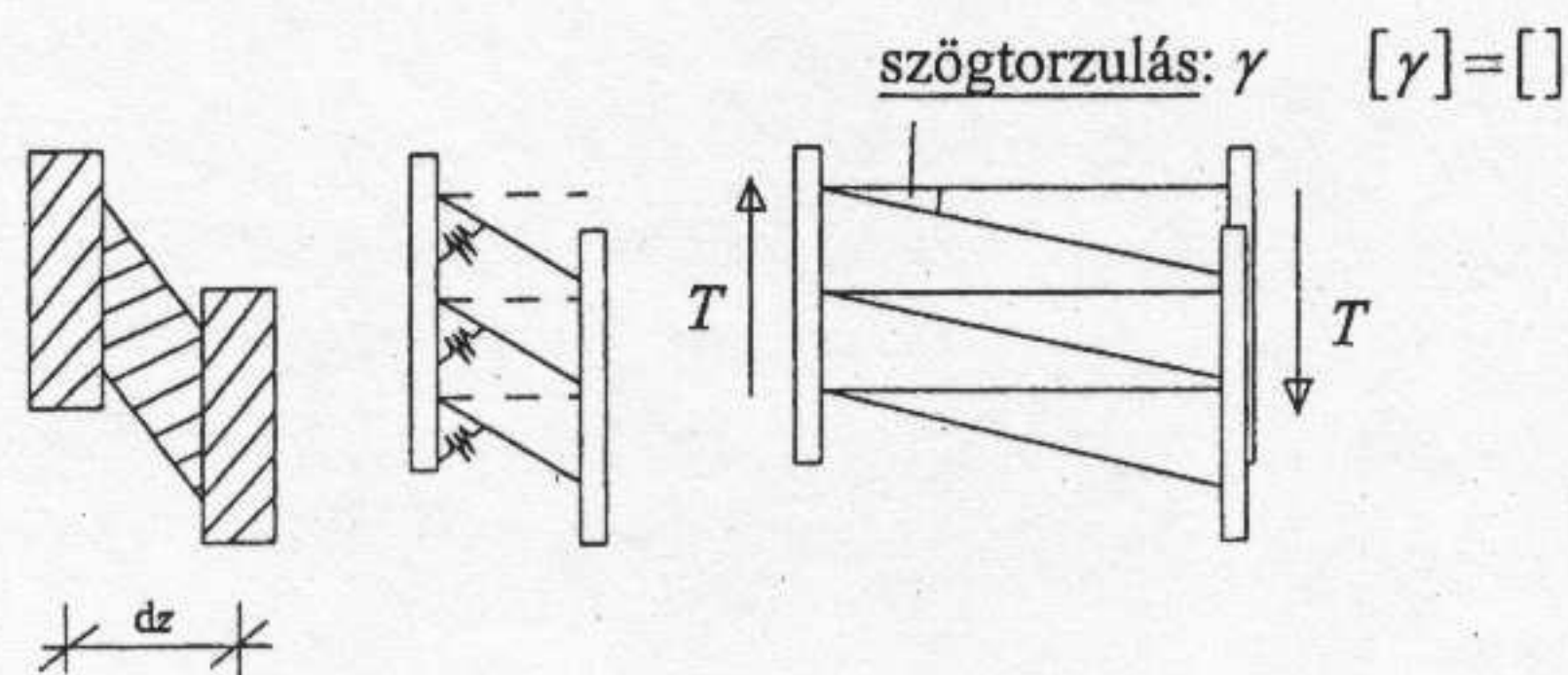
$$G = \frac{E}{2(1 + \nu)}$$

alakú, ahol ν a Poisson szám.

Egyenletek:

2.10. ábra.

2.11. ábra.

1. Egyensúlyi: $\int_A \tau dA = V.$
2. Geometriai: $\gamma = \text{konst!} = a.$
3. Anyagegyenlet: $\tau = G\gamma.$

Megoldás:

$$V = \int_A \tau dA = \int_A G\gamma dA = G \int_A a dA = aG \int_A dA = aGA.$$

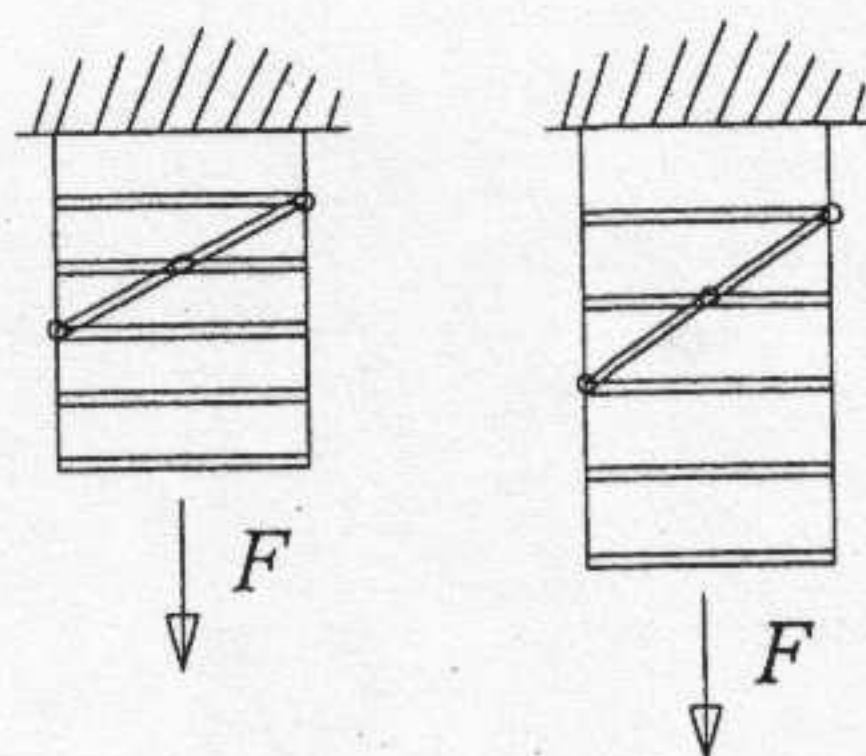
Azaz

$$a = \frac{V}{AG} = \gamma \quad \text{és} \quad \tau = \frac{V}{A}.$$

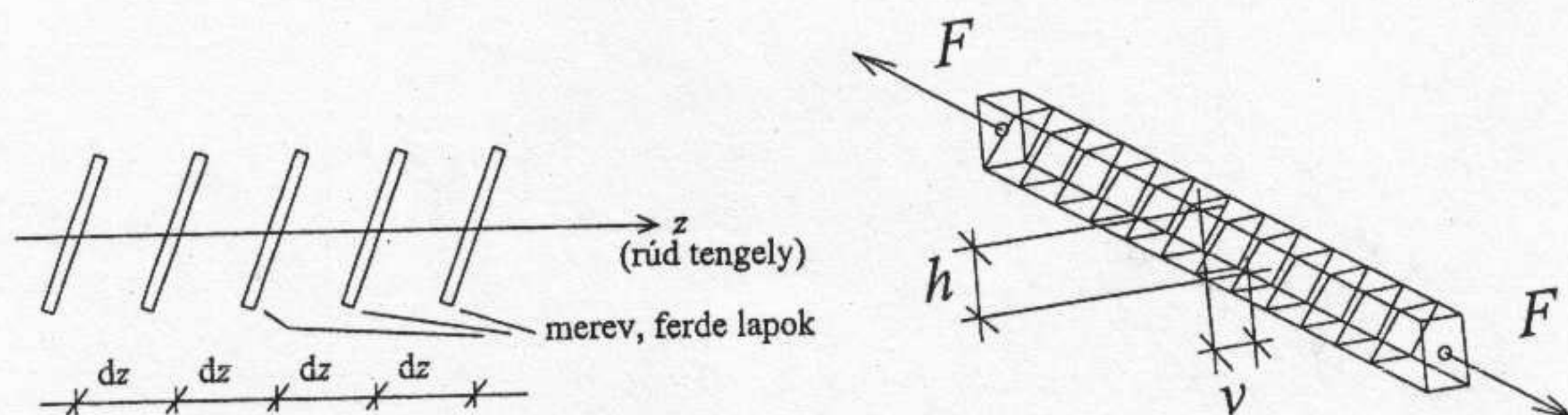
2.5. Ferde metszeteken fellépő feszültségek

Csak központos húzás esetén igaz, hogy ha a rúdtengelyre merőleges metszetek síkok maradnak, akkor a *ferde* metszetek is síkok maradnak. Ekkor tehát alkalmazható a 2.13. ábrán látható modell is. Jelölje $\hat{A}$ a ferde metszet területét, azaz

$$\hat{A} = \frac{A}{\cos \alpha}.$$

2.12. ábra.

2.13. ábra.

Számítsuk ki a feszültségeket központos húzás esetén az eddigi módszerrel!
Egyenletek:

1. Egyensúlyi:

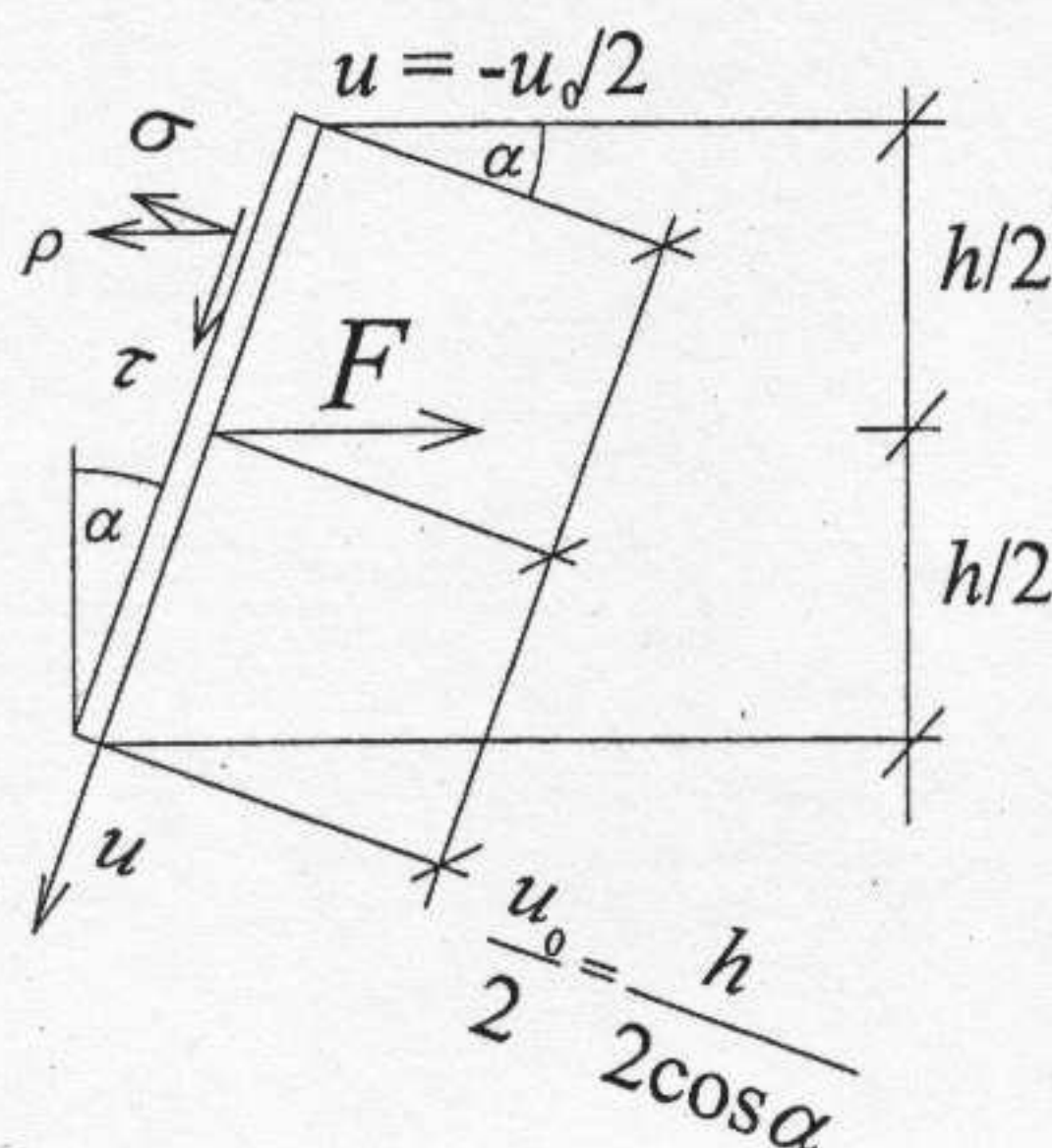
- (a) keresztmetszet síkjára merőleges: $\int_A \sigma dA = F \cos \alpha$
- (b) keresztmetszet síkjával párhuzamos: $\int_A \tau dA = F \sin \alpha$
- (c) nyomaték: $\int_A \sigma u dA = 0$

2. Geometriai:

- (a) $\varepsilon = au + b$
- (b) $\gamma = c$

3. Anyagegyenlet

- (a) $\sigma = E\varepsilon$
- (b) $\tau = G\gamma$

2.14. ábra.

Megoldás: Az 1.(a), 1.(b) és 1.(c) egyenletekbe rendre a 3., majd a 2. egyenletek megfelelő tagját helyettesítjük:

$$\begin{aligned}
 F \cos \alpha &= \int_A \sigma dA = E \int_A \varepsilon dA = E \int_A (au + b) dA = \\
 &= Ea \int_A u dA + Eb \int_A dA = Eb \hat{A} \rightarrow b = \frac{F \cos \alpha}{E \hat{A}} \\
 \int_A \sigma u dA &= E \int_A \varepsilon u dA = E \int_A (au + b) u dA = \\
 &= Ea \int_A u^2 dA + Eb \int_A u dA = 0 \rightarrow a = 0 \\
 F \sin \alpha &= \int_A \tau dA = G \int_A \gamma dA = Gc \int_A dA = \\
 &= Gc \hat{A} \rightarrow c = \frac{F \sin \alpha}{G \hat{A}}
 \end{aligned}$$

Visszahelyettesítéssel:

$$\begin{aligned}
 \sigma &= \frac{F \cos \alpha}{\hat{A}} = \frac{F}{A} \cos^2 \alpha, \\
 \tau &= \frac{F}{A} \cos \alpha \sin \alpha, \\
 \tan \beta &= \frac{\tau}{\sigma} = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha} = \tan \alpha,
 \end{aligned}$$

vagyis ρ párhuzamos a rúdtengellyel! Hogyan függ σ és τ α értékétől? Ez már a feszültségi állapot vizsgálata. A normálfeszültségek esetében

$$\frac{d\sigma}{d\alpha} = \frac{F}{A} 2 \cos \alpha \sin \alpha,$$

$$\frac{d\sigma}{d\alpha} = 0 \quad \text{ha} \quad \alpha = k \frac{\Pi}{2},$$

ahol k nemnegatív egész szám. Ez azt jelenti, hogy

$$\text{ha } \alpha = 0^\circ, \quad \text{akkor } \sigma = \frac{F}{A},$$

$$\text{ha } \alpha = 90^\circ, \quad \text{akkor } \sigma = 0.$$

A nyírófeszültségekre pedig

$$\frac{d\tau}{d\alpha} = u'v - v'u = (\cos^2 \alpha - \sin^2 \alpha) \frac{F}{A},$$

$$\frac{d\tau}{d\alpha} = 0 \quad \text{ha} \quad \sin^2 \alpha = \cos^2 \alpha$$

$$2 \cos^2 \alpha = 1 \quad \rightarrow \quad \cos \alpha = + - \frac{1}{\sqrt{2}} \quad \rightarrow \quad \alpha = \frac{\Pi}{4} + -k \frac{\Pi}{2}$$

ahol k nemnegatív egész szám. Ez azt jelenti, hogy

$$\text{ha } \alpha = 45^\circ, \quad \text{akkor } \tau = \frac{F}{2A},$$

$$\text{ha } \alpha = -45^\circ, \quad \text{akkor } \tau = -\frac{F}{2A},$$

$$\text{ha } \alpha = 0^\circ, \quad \text{akkor } \tau = 0,$$

$$\text{ha } \alpha = 90^\circ, \quad \text{akkor } \tau = 0.$$

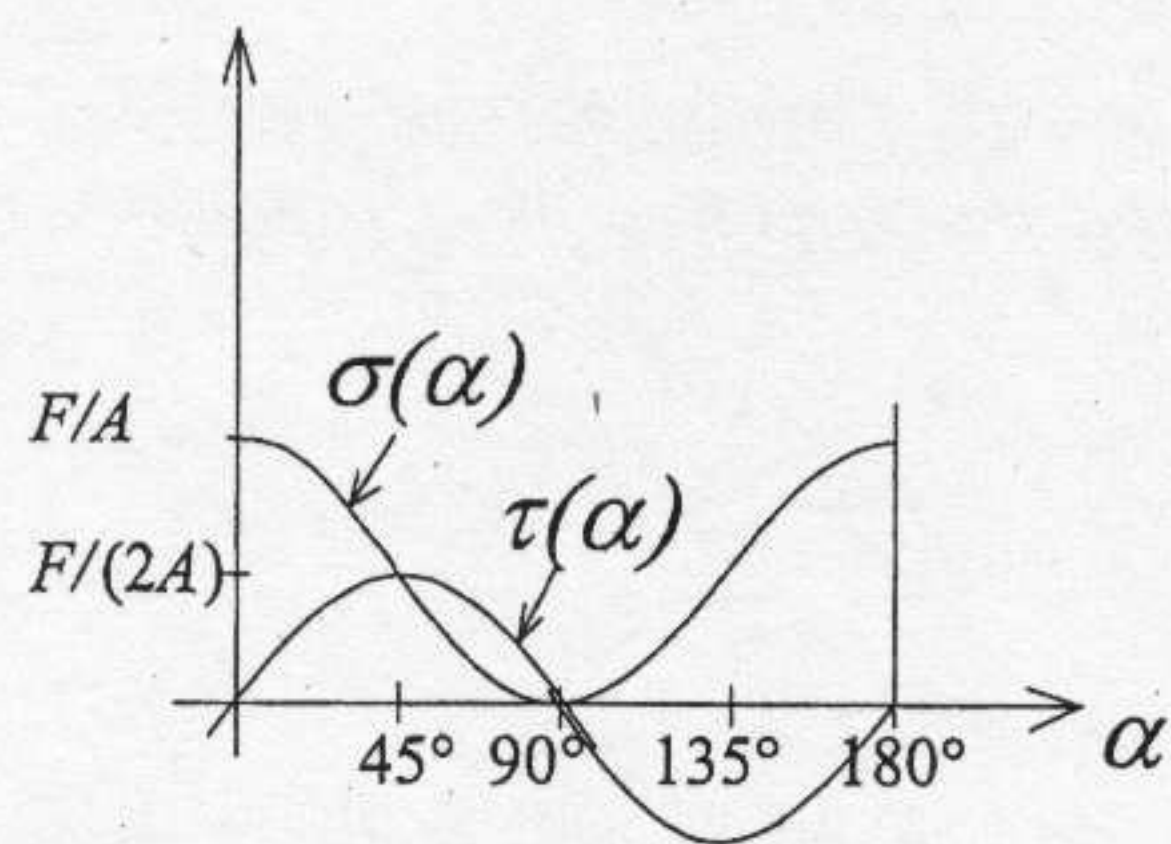
Figyeljük meg, hogy $\alpha = 90^\circ$ esetén $\sigma = \tau = 0$! Ez egy feszültségmentes sík, ρ a rúdtengellyel párhuzamos, a σ és a τ feszültségek a 2.15. ábra szerint változnak az α szög függvényében.

Példa gyakorlati hasznosításra: Húzott elem toldásakor, ha ferdén toldunk, akkor $\sigma < F/A$, tehát a kapcsoló anyag lehet gyengébb az alapanyag-nál. Ugyanakkor nyírásra is méretezni kell (2.16. ábra)!

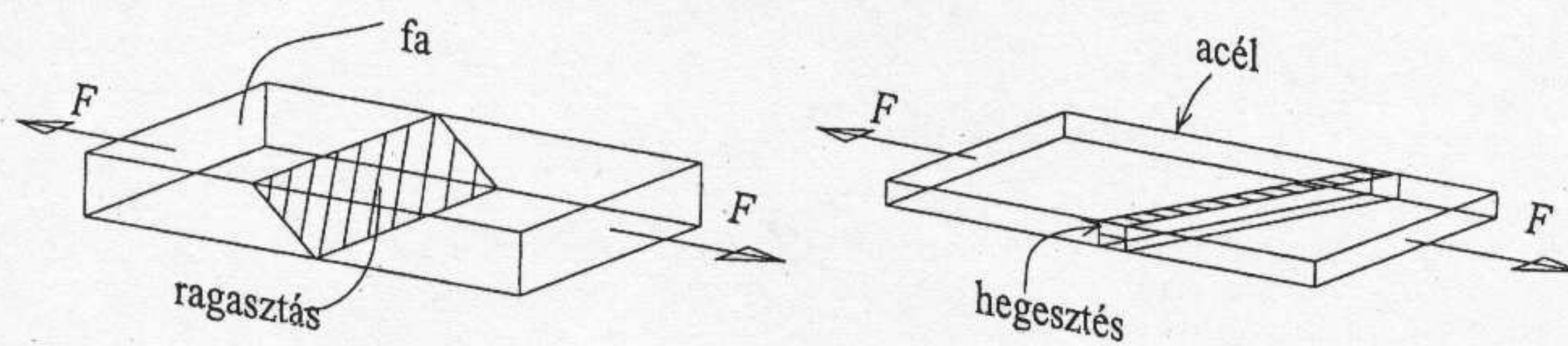
2.6. Tiszta hajlítás rugalmas alapon

2.6.1. Egyenes hajlítás

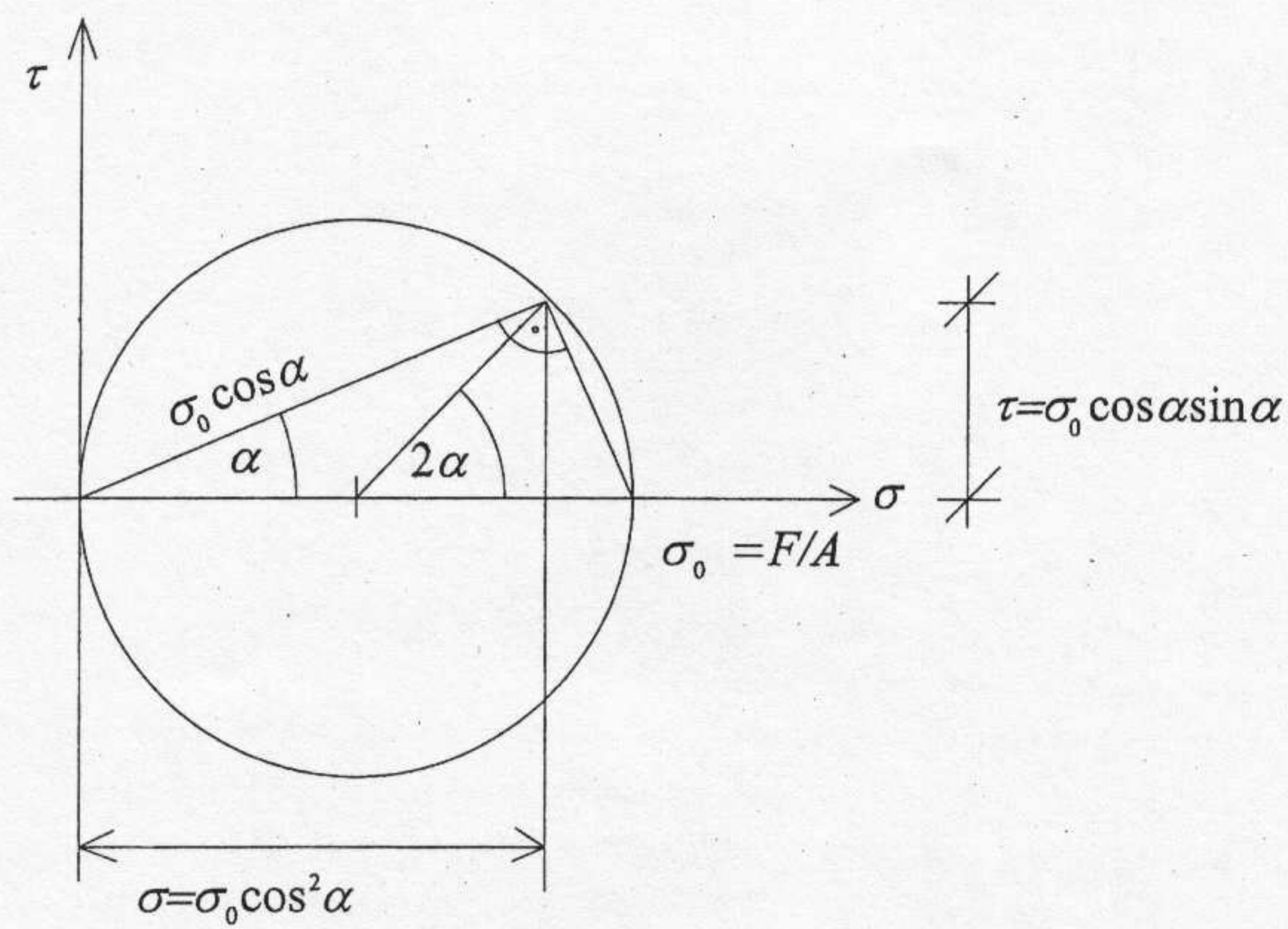
Egyenletek:

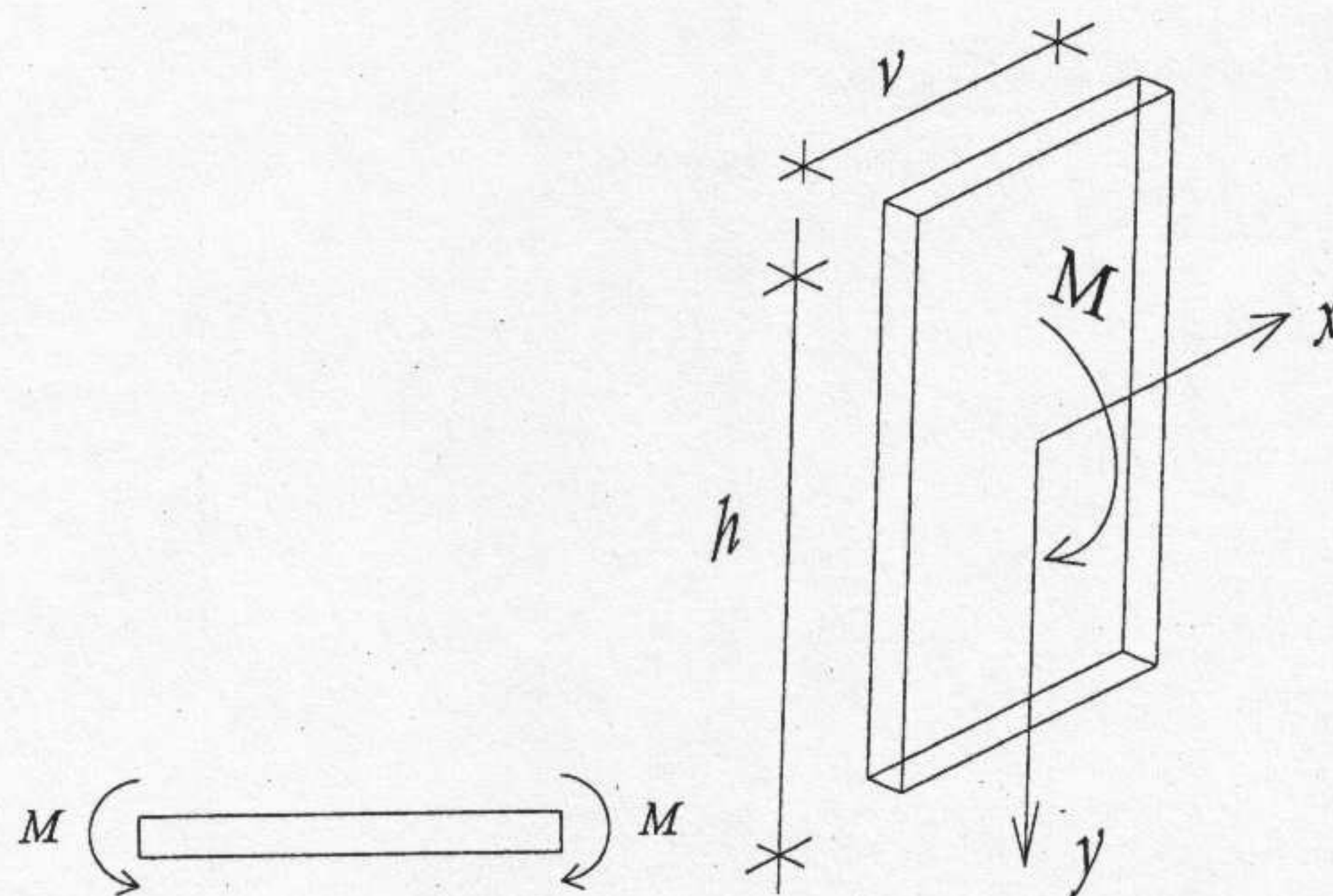
2.15. ábra.

2.16. ábra.

2.17. ábra.

2.18. ábra.

1. Egyensúlyi:

$$(a) \quad \int_A \sigma dA = 0$$

$$(b) \quad \int_A \sigma y dA = M$$

2. Geometriai: $\varepsilon = ay + b$

3. Anyagegyenlet: $\sigma = E\varepsilon$

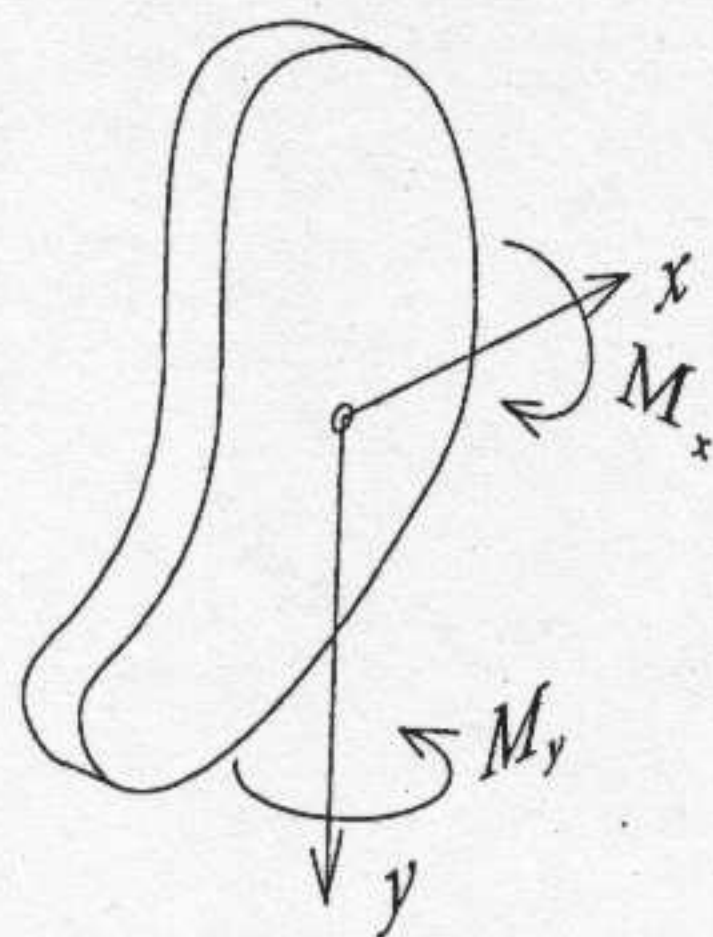
Megoldás:

$$\begin{aligned} \int_A \sigma dA &= E \int_A \varepsilon dA = E \int_A (ay + b) dA = \\ &= Ea \int_A y dA + Eb \int_A dA = Ea S_x + EbA = EbA = 0 \rightarrow b = 0, \\ \int_A \sigma y dA &= E \int_A \varepsilon y dA = E \int_A (ay + b) y dA = \\ &= Ea \int_A y^2 dA + Eb \int_A y dA = Ea \int_A y^2 dA = M \rightarrow a = \frac{M}{E \int_A y^2 dA} \end{aligned}$$

ahol $\int_A y^2 dA = I_x$ az inercianyomaték. Így

$$\varepsilon = \frac{My}{E \int_A y^2 dA}, \quad \text{és} \quad \sigma = \frac{My}{\int_A y^2 dA} = \frac{M}{I_x} y.$$

2.6.2. Ferde hajlítás

2.19. ábra.

Egyenletek:

1. Egyensúlyi:

$$(a) \int_A \sigma dA = 0$$

$$(b) \int_A \sigma y dA = M_x$$

$$(c) \int_A \sigma x dA = M_y$$

2. Geometriai: $\varepsilon = ax + by + c$ 3. Anyagegyenlet: $\sigma = E\varepsilon$

Megoldás:

$$\begin{aligned} \int_A \sigma dA &= Ea \int_A x dA + Eb \int_A y dA + Ec \int_A dA = \\ &= EaS_x + EbS_y + EcA = EcA = 0 \quad \rightarrow \quad c = 0 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \int_A \sigma y dA &= Ea \int_A xy dA + Eb \int_A y^2 dA + Ec \int_A y dA = \\ &= EaD_{xy} + EbI_x = M_x \end{aligned} \quad (2.1)$$

$$\begin{aligned} \int_A \sigma x dA &= Ea \int_A x^2 dA + Eb \int_A xy dA + Ec \int_A x dA = \\ &= EaI_y + EbD_{xy} = M_y \end{aligned} \quad (2.2)$$

ahol $\int_A xy dA = D_{xy}$ a deviációs, vagy más néven terelőnyomaték. Az a és b tényezők meghatározásához a 2.1-2.2 egyenleteket kell megoldani:

$$a = \frac{1}{E} \frac{-M_x D_{xy} + M_y I_x}{I_x I_y - D_{xy}^2},$$

$$b = \frac{1}{E} \frac{M_x I_y - M_x D_{xy}}{I_x I_y - D_{xy}^2}.$$

A feszültségek meghatározására a következő adódik:

$$\sigma = \frac{-M_x D_{xy} + M_y I_x}{I_x I_y - D_{xy}^2} x + \frac{M_x I_y - M_x D_{xy}}{I_x I_y - D_{xy}^2} y \quad (2.3)$$

Ha $M_y = 0$ és $D_{xy} = 0$, akkor $\sigma = \frac{M_x}{I_x} y$, az előző eset.

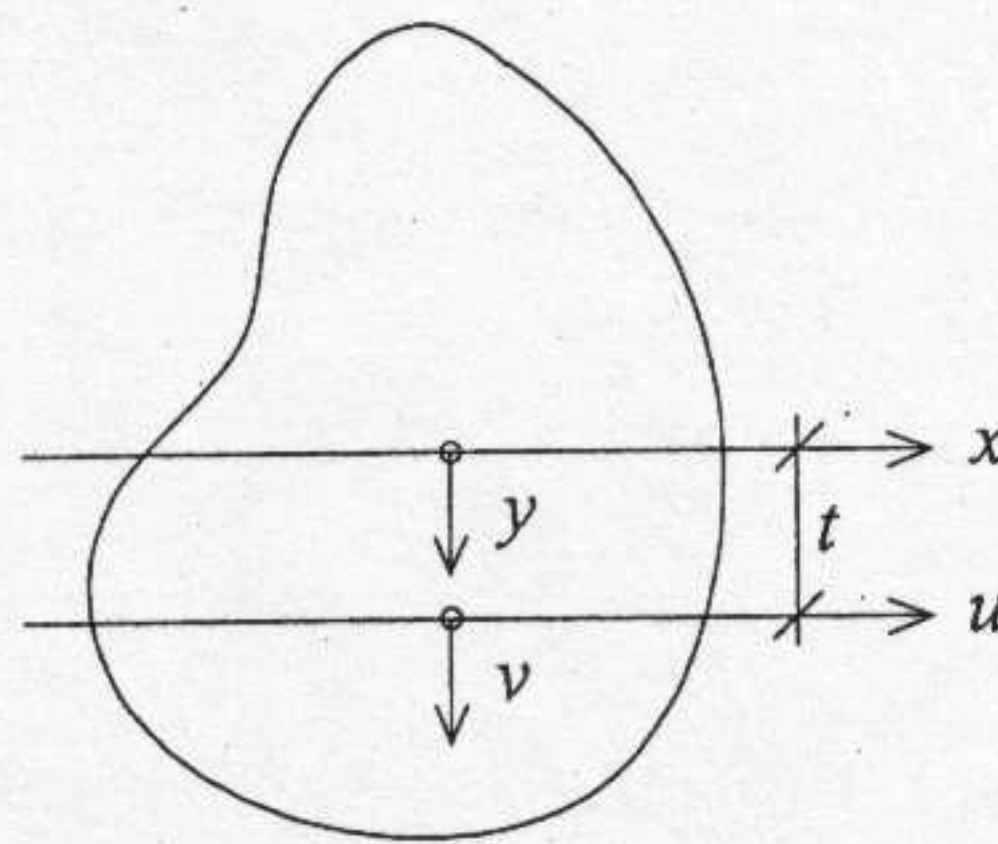
2.7. Másodrendű nyomatékok tulajdonságai és számításuk

Definíció: $I_x = \int_A y^2 dA$, $I_y = \int_A x^2 dA$, $D_{xy} = \int_A xy dA$.

A definíció alapján $I_x, I_y > 0$, inercianyomaték csak zérus méretű (pont) keresztmetszet esetén lehet zérus.

2.7.1. Tengely áthelyezés

Feladat: I_u meghatározása I_x és A ismeretében.

2.20. ábra.

Megoldás:

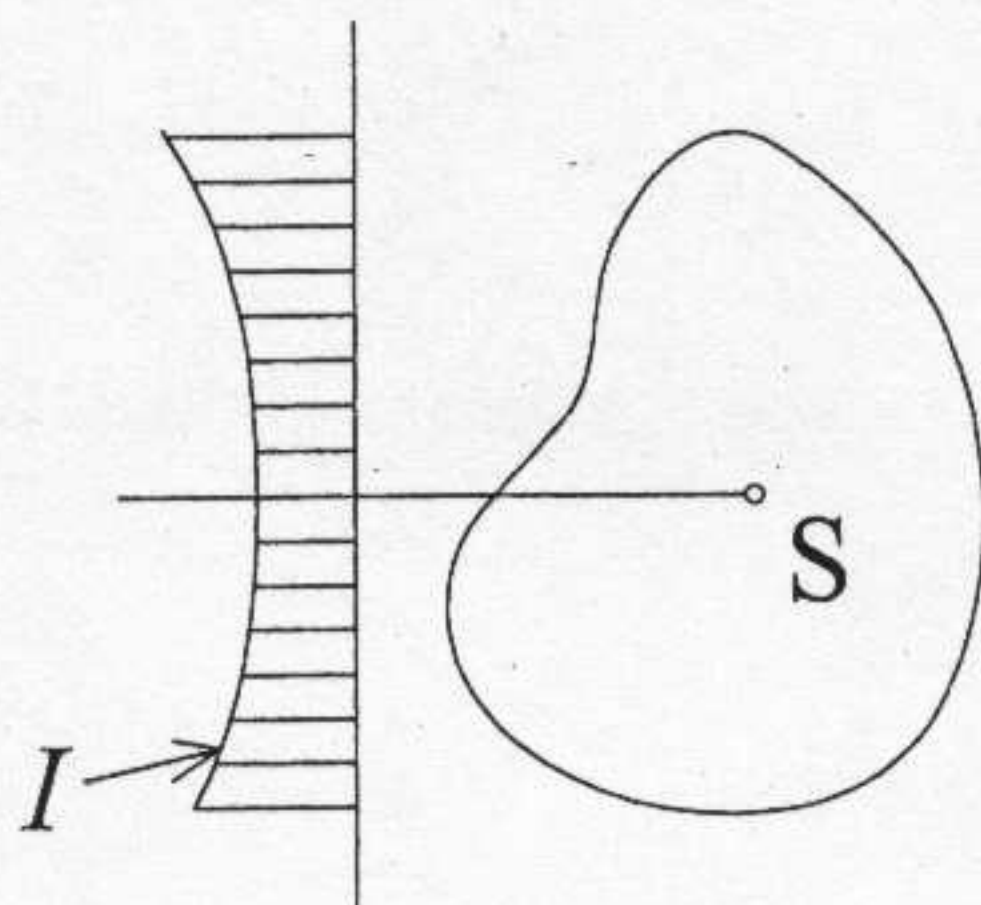
$$I_u = \int_A v^2 dA = \int_A (y - t)^2 dA = \int_A y^2 dA + \int_A t^2 dA - 2 \int_A y t dA =$$

$$I_x + t^2 A - 2t S_x = I_x + t^2 A,$$

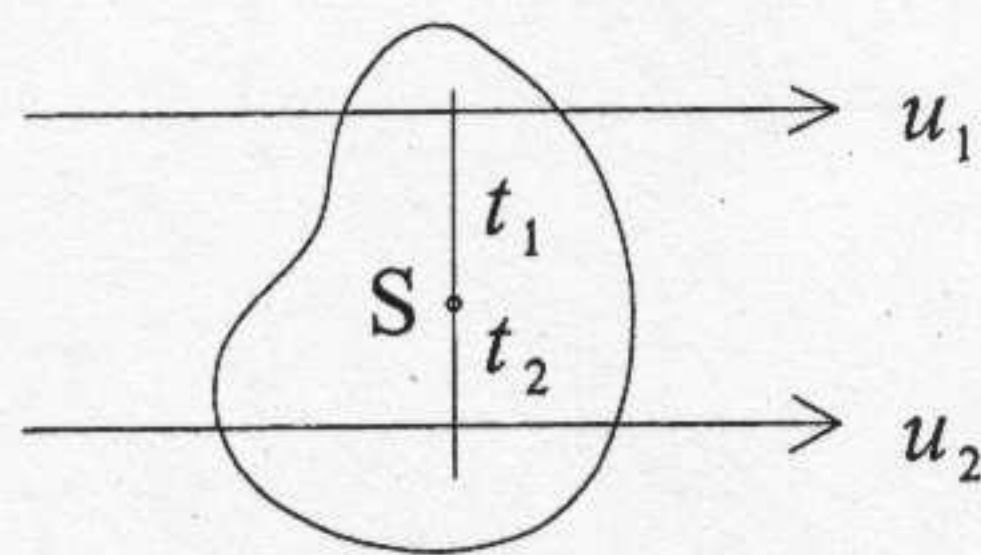
hiszen a súlyponti tengelyre $S_x = 0$. Átrendezve:

$$I_x = I_u - t^2 A.$$

A Steiner tétel szerint párhuzamos tengelyek közül mindig a súlyponti tengelyre a legkisebb az inercianyomaték (2.21. ábra).

2.21. ábra.

2.22. ábra.

Ha nem súlyponti tengelyről (vagy tengelyre) térünk át, akkor 3 tagból áll az összefüggés(2.22. ábra)!

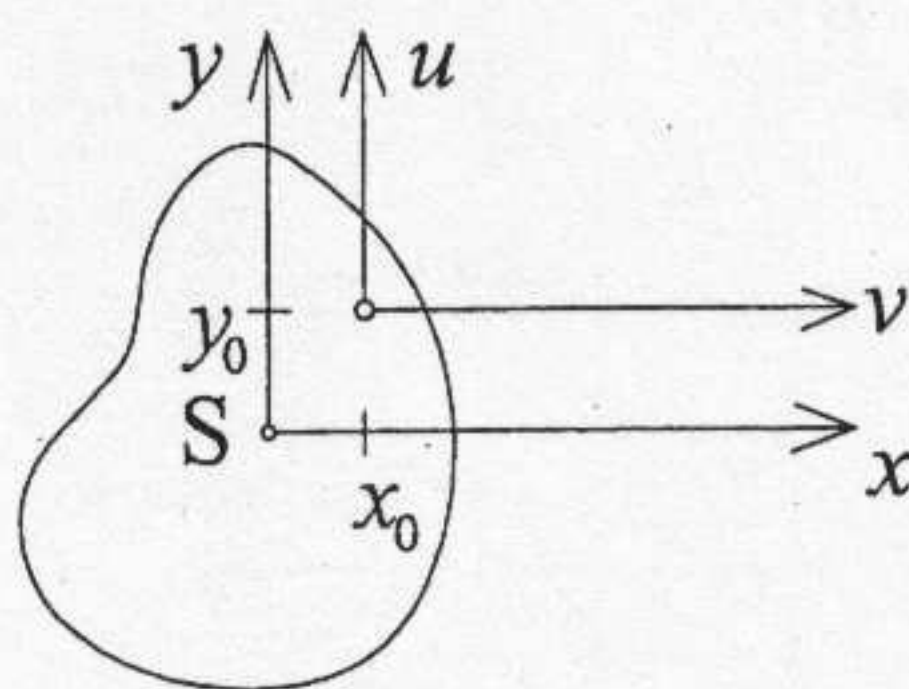
$$I_{u2} = I_{u1} - t_1^2 A + t_2^2 A = I_{u1} + A(t_2^2 - t_1^2),$$

azaz ha $t_1 = t_2$ akkor $I_{u1} = I_{u2}$.

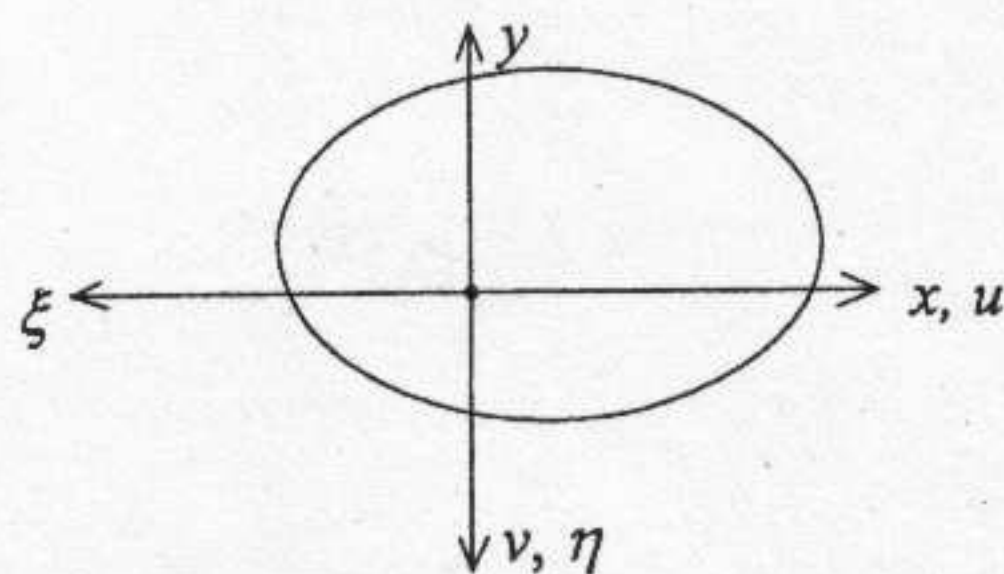
A Steiner tétel a deviációs nyomaték (2.23. ábra) esetére:

$$\begin{aligned}
 u &= x - x_0 & v &= y - y_0 \\
 \int_A uv dA &= \int_A (x - x_0)(y - y_0) dA = \\
 &= \int_A xy dA - x_0 \int_A y dA - y_0 \int_A x dA + x_0 y_0 \int_A dA = \\
 &= D_{xy} - x_0 S_x - y_0 S_y + x_0 y_0 A = D_{xy} + x_0 y_0 A,
 \end{aligned}$$

hiszen a súlyponti tengelyre $S_x = S_y = 0$.

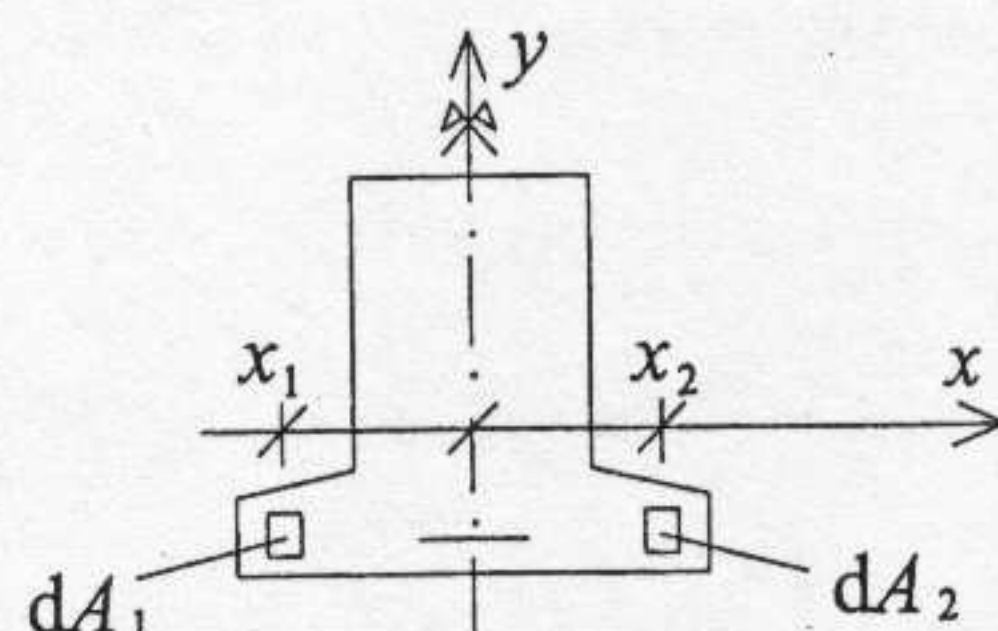
2.23. ábra.

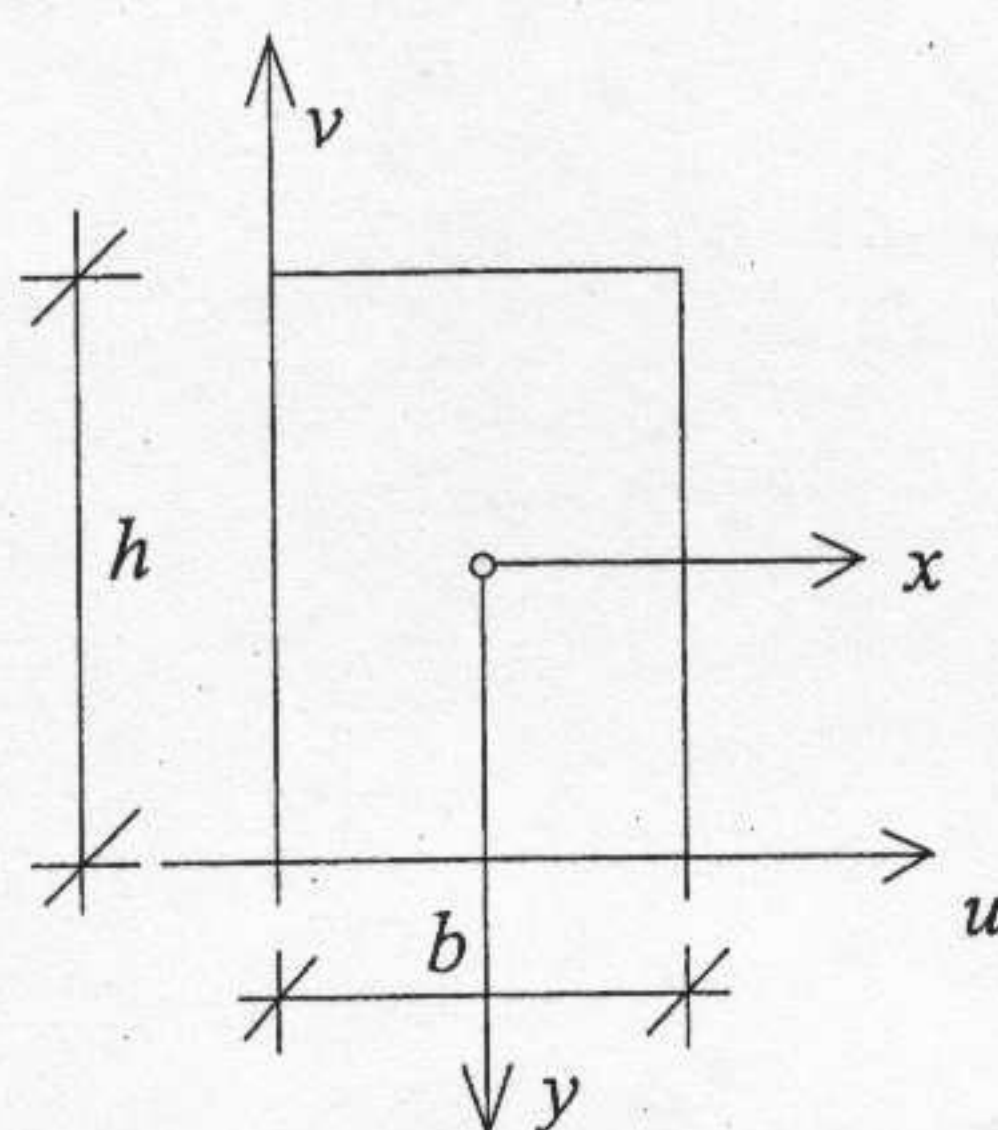
2.24. ábra.

A 2.24. ábra alapján $D_{xy} = -D_{uv} = D_{\xi\eta}$. A 2.25. ábra alapján szimmetrikus keresztmetszet esetén:

$$\begin{aligned}
 x_1 &= -x_2 & y_1 &= y_2 & x_1 y_1 &= -x_2 y_2, \\
 dA_1 x_1 y_1 + dA_2 x_2 y_2 &= 0, \\
 D_{xy} &= 0.
 \end{aligned}$$

2.25. ábra.

2.26. ábra.

2.7.2. Példa inercia-nyomaték kiszámítására

$$\begin{aligned}
 I_u &= \int_A v^2 dA = b \int_0^h v^2 dv = b \left[\frac{v^3}{3} \right]_0^h = \frac{bh^3}{3}, \\
 I_x &= I_u - bh \frac{h^2}{2} = \frac{bh^3}{12}, \\
 I_y &= \frac{hb^3}{12}.
 \end{aligned}$$

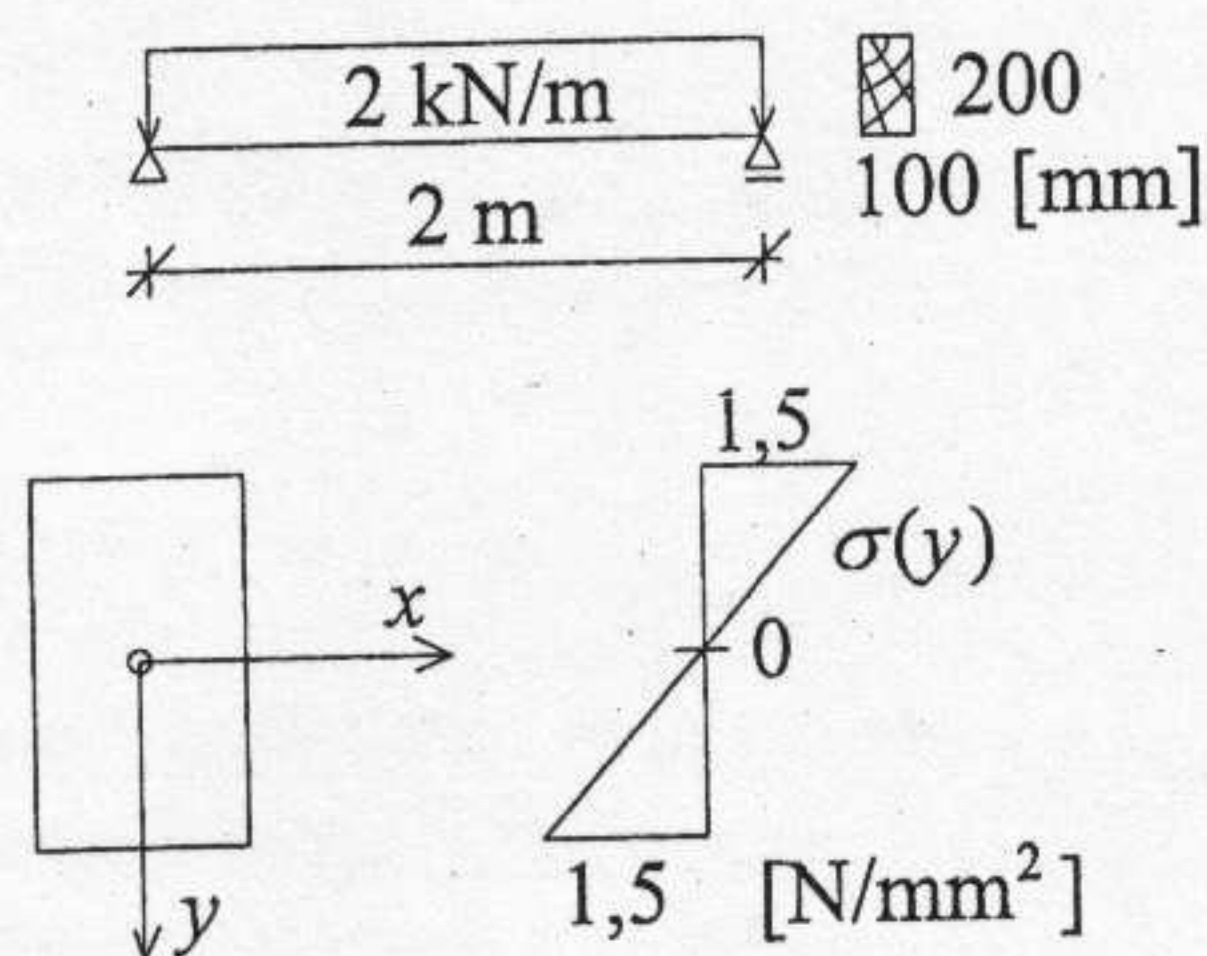
2.7.3. Példa σ kiszámítására

$$M_{Ed} = \frac{q_d l^2}{8} = \frac{2 \cdot 4}{8} = 1 \text{ kNm} = 100 \text{ kNcm}$$

$$I_x = \frac{10 \cdot 20^3}{12} = \frac{80000}{12} = 6666,67 \text{ cm}^4$$

$$\sigma_{max} = \frac{100}{6666} 10 = 0,15 \text{ kN/cm}^2$$

$$\sigma(y) = \frac{100}{6666} y = 0,015y$$

2.27. ábra.

2.8. A ferde hajlítás összefüggéseinek értelmezése

A 2.6.2 alpontban szereplő 2.1-2.2 egyenletek az alábbi formában is írhatóak:

$$EI \underline{n} = \underline{M},$$

ahol

E a rugalmassági modulus (skalár),

$\underline{I}$ a keresztmetszet $\begin{bmatrix} I_x & D_{xy} \\ D_{xy} & I_y \end{bmatrix}$ tehetetlenségi mátrixa,

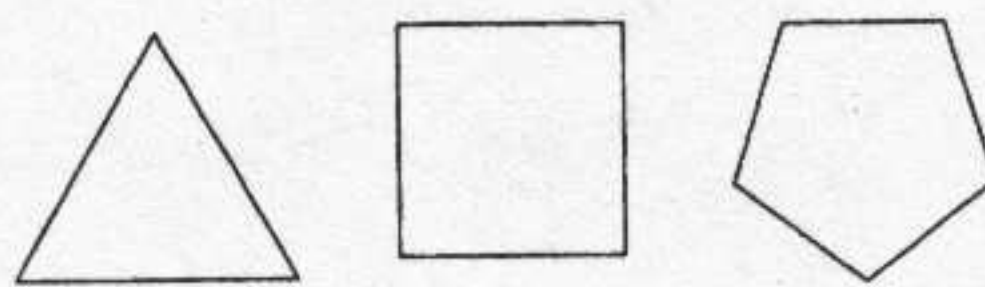
$\underline{n}$ a semleges tengely $\begin{bmatrix} a \\ b \end{bmatrix}$ normálvektora,

$\underline{M}$ a hajlítónyomaték $\begin{bmatrix} M_x \\ M_y \end{bmatrix}$ vektora.

Ezek szerint a ferde hajlítás (lineárisan rugalmas esetben) felfogható egy lineáris vektor-vektor függvényként, mely egy $\underline{n}$ normálvektorhoz egy $\underline{M}$ nyomatékvektort rendel hozzá. (A σ -ra vonatkozó képletek bonyolultsága abból ered, hogy bennünket ezen függvény *inverze* érdekel, amely egy $\underline{M}$ vektorhoz adja meg a semleges tengely $\underline{n}$ normálisát.) Minden lineáris vektor-vektor függvény (tenzor) rendelkezik az alábbi tulajdonságokkal (lásd még: 1.5.3. alpont):

1. Létezik 2, egymásra merőleges irány, amelyben a tenzor csak a bemenő vektor hosszát változtatja meg, irányát nem. Ebből következik, hogy van olyan $[1, 2]$ koordináta-rendszer, ahol az $\underline{I}$ mátrix $\begin{bmatrix} I_1 & 0 \\ 0 & I_2 \end{bmatrix}$ alakú. Ezeket az $[1, 2]$ irányokat *főirányoknak* nevezzük, az I_1, I_2 inerciákat pedig *főinerciáknak*. A főirányok $[1, 2]$ koordináta-rendszerében a terelő nyomaték $D_{12} = 0$.
2. Vagy 2 főirány van, vagy végtelen.

Korábban megállapítottuk, hogy szimmetria-tengellyel egybeeső koordináta-rendszerben $D_{xy} = 0$. Ezek szerint ez egyben főtengely-koordináta-rendszer. Ha a keresztmetszetnek van 2 olyan szimmetria tengelye, melyek egymásra nem merőlegesek, akkor ebből 4 főirány létezése következne, a b.) tulajdonság alapján azonban akkor *minden irány főirány*. Ilyen keresztmetszet például minden *szabályos* poligon (2.28. ábra).

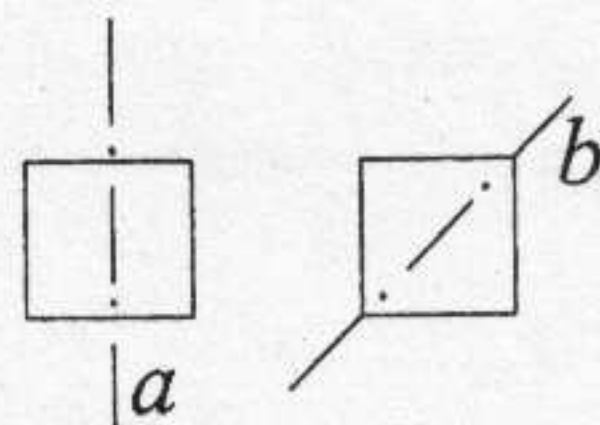

2.28. ábra.

Megjegyzés: Ezek szerint például a négyzet inercianyomatéka minden tengelyre azonos. Ez *nem* azt jelenti, hogy egy négyzet keresztmetszetű rudat egyformán nehéz a 2.29. ábra szerinti a és b tengely körül hajlítani, hanem azt, hogy az általunk használt *modell* (Bernoulli-Navier hipotézis, Hooke-törvény) nem tud különbséget tenni a szabályos sokszögek és a kör között.

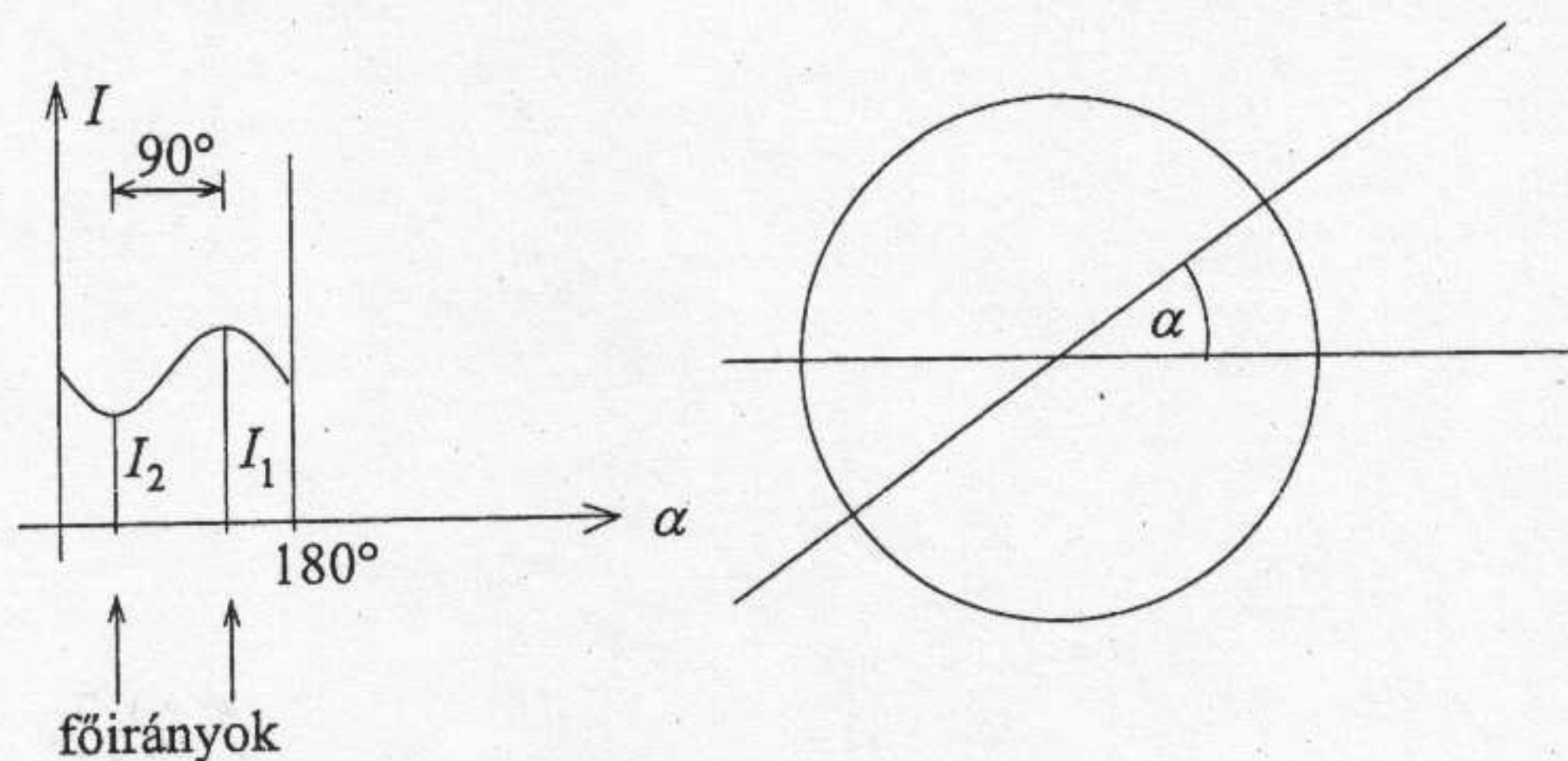
A főtengelyek további tulajdonságai:

Az I inercia felírható egy α szög $I(\alpha)$ függvényeként, 2.30. ábra alapján az $I(\alpha)$ függvény a főirányokban veszi fel szélsőértékeit. Mivel a főirányokban

2.29. ábra.

$D_{xy} = 0$, ezért a σ -ra levezetett 2.3 képlet jelentősen leegyszerűsödik ilyen koordináta-rendszerben:

2.30. ábra.

$$\sigma = \frac{M_y}{I_y}x + \frac{M_x}{I_x}y,$$

ami nem más, mint két egyenes hajlítás egymásrahalmazása. Ezek szerint általános (ferde) hajlítás esetén két út követhető:

1. Ha a keresztmetszet szimmetrikus, akkor a főirányok ismertek. Célszerű az $\underline{M}$ vektort ebben a koordináta-rendszerben felbontani és a feszültségeket 2 egyenes hajlítás egymásrahalmazásával számolni.
2. Ha a keresztmetszet nem szimmetrikus, és a főirányok más forrásból nem ismertek, akkor célszerű a 2.3 képletet alkalmazni.

A főirányok helyzete mindig meghatározható a

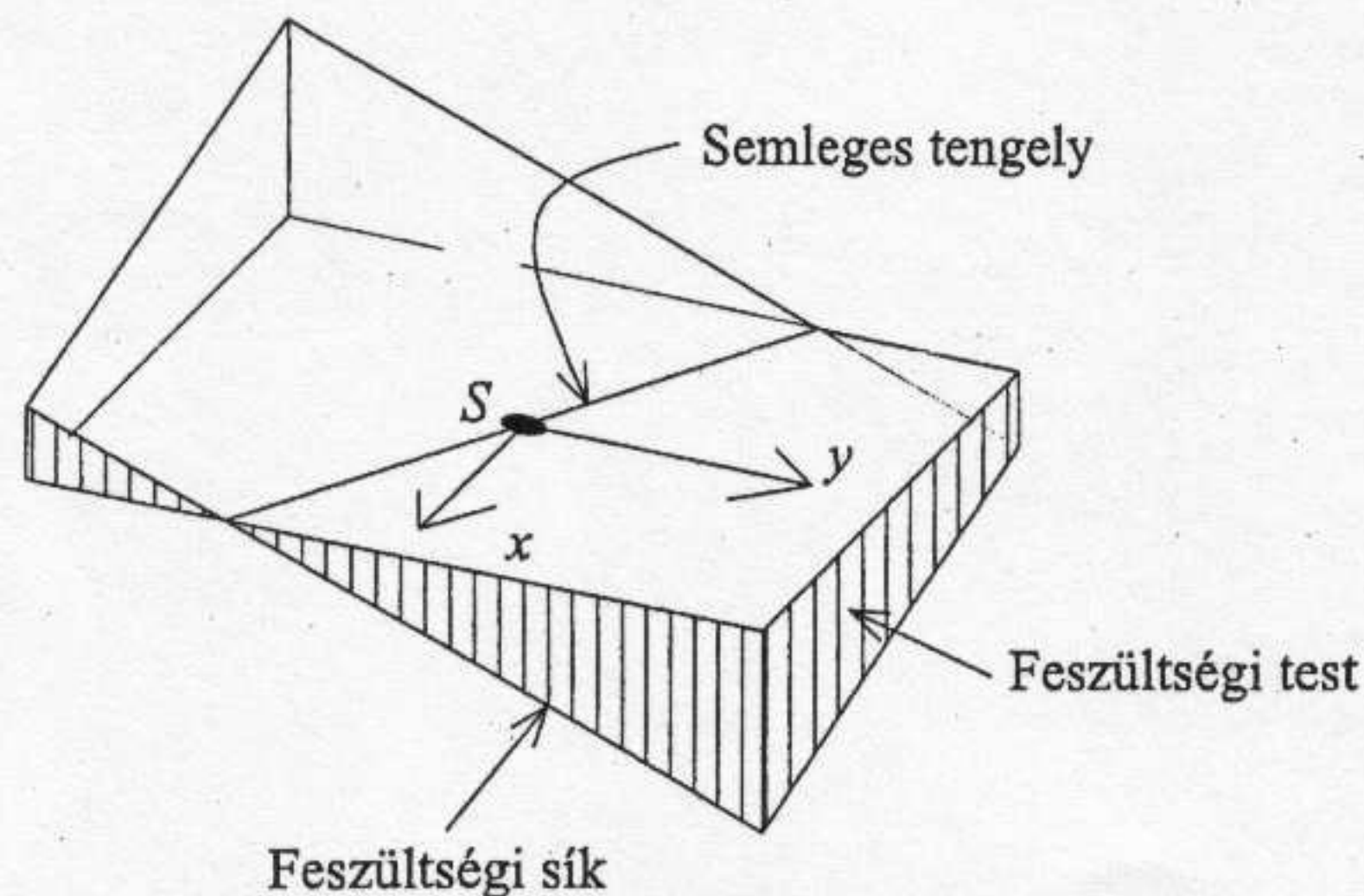
$$\tan 2\varphi_0 = \frac{-2D_{xy}}{I_x - I_y}$$

képletből, amelyben φ_0 a nagyobbik inerciához tartozó tengely és az 1. fő-tengely közötti szöget jelöli. (Az eredeti tengelyt óramutatóval ellentétesen kell φ_0 -al elforgatni.)

2.9. Feszültségábra ferde hajlítás esetén

Tegyük fel, hogy a főtengek ismertek. A semleges tengely egyenlete:

$$\frac{M_x}{I_x}y + \frac{M_y}{I_y}x = 0 \quad \rightarrow \quad y = -\frac{I_x M_y}{I_y M_x}x$$

2.31. ábra.

A semleges tengely a feszültségi sík és a keresztmetszet síkjának áthatása (2.31. ábra), ezért a semleges tengelyre merőlegesen vetítve a σ -ábra egyetlen vonal (2.32. ábra). Mivel a súlypontban $\sigma = 0$, ezért elvileg elegendő egyetlen σ érték kiszámítása, a többinek illeszkednie kell az egyenesre.

2.10. Képlékeny hajlítás

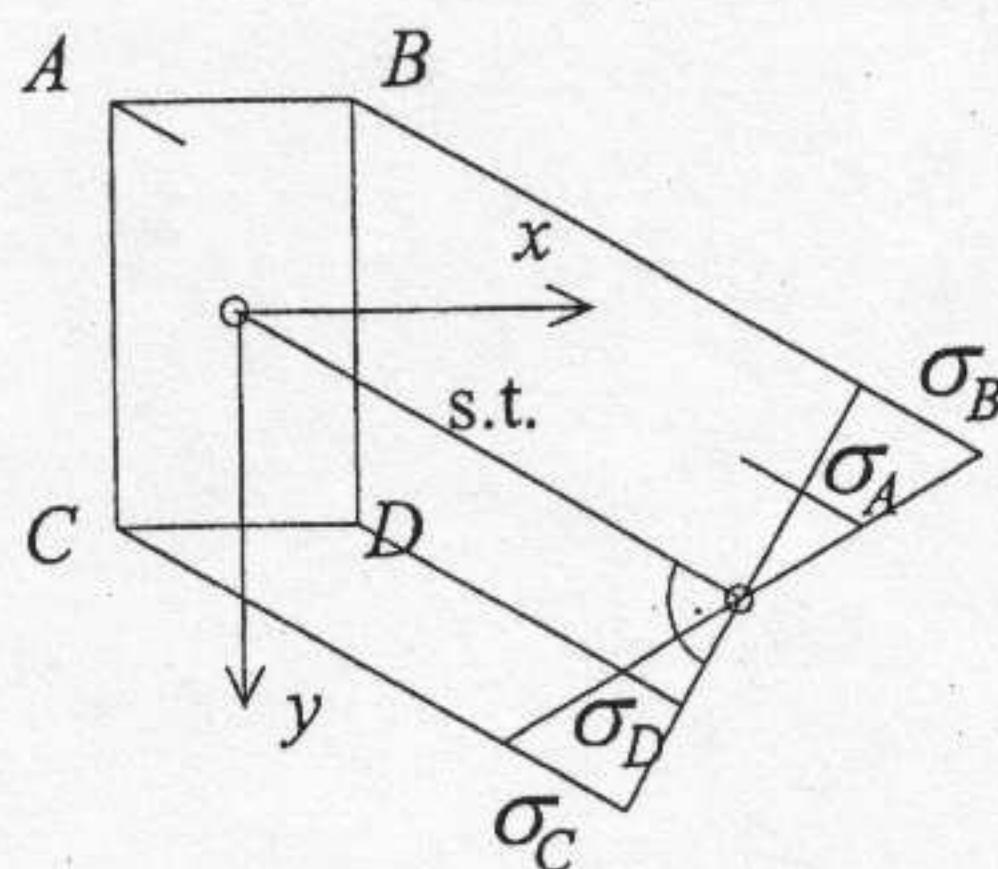
Egyenletek:

1. Egyensúlyi:

$$(a) \int_A \sigma dA = 0$$

$$(b) \int_A \sigma y dA = M_x$$

$$(c) \int_A \sigma x dA = M_y$$

2.32. ábra.

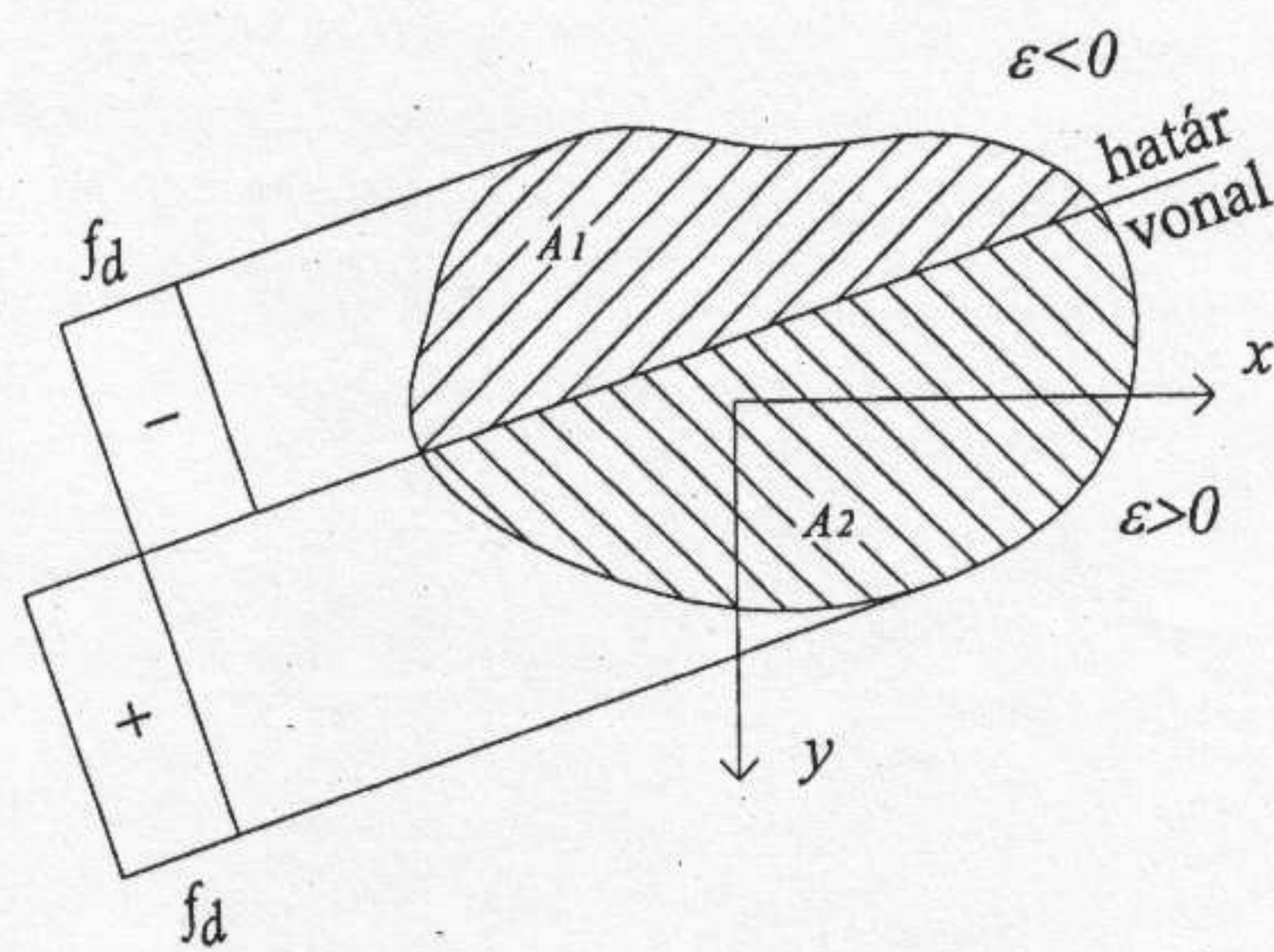
2. Geometriai: $\varepsilon = ax + by + c$

3. Anyagegyenlet: $\sigma = \text{sgn}(\varepsilon)f_d$

Megoldás: az ún. határvonal egyenlete a 2. egyenletből:

$$\varepsilon = 0 \rightarrow y = -\frac{a}{b}x - \frac{c}{b}.$$

Ez egy egyenes, amely nem megy át feltétlenül a súlyponton (2.33. ábra).

2.33. ábra.

Az egyenes egyik oldalán $\varepsilon > 0$, másik oldalán $\varepsilon < 0$, tehát az 1.a és 3. egyenletek felhasználásával

$$\begin{aligned}\int_{A_1} \sigma_H dA + \int_{A_2} -\sigma_H dA &= 0 \\ \int_{A_1} dA + \int_{A_2} -dA &= 0 \\ A_1 &= A_2\end{aligned}$$

Tehát a határvonal *területfelező*. A határvonal helyét 1.b és 2. egyenletek segítségével lehet meghatározni.

2.10.1. Rugalmas-képlékeny átmenet egyenes hajlítás esetén

Az átmenetet a 2.34. ábra mutatja, a képlékeny tartalék:

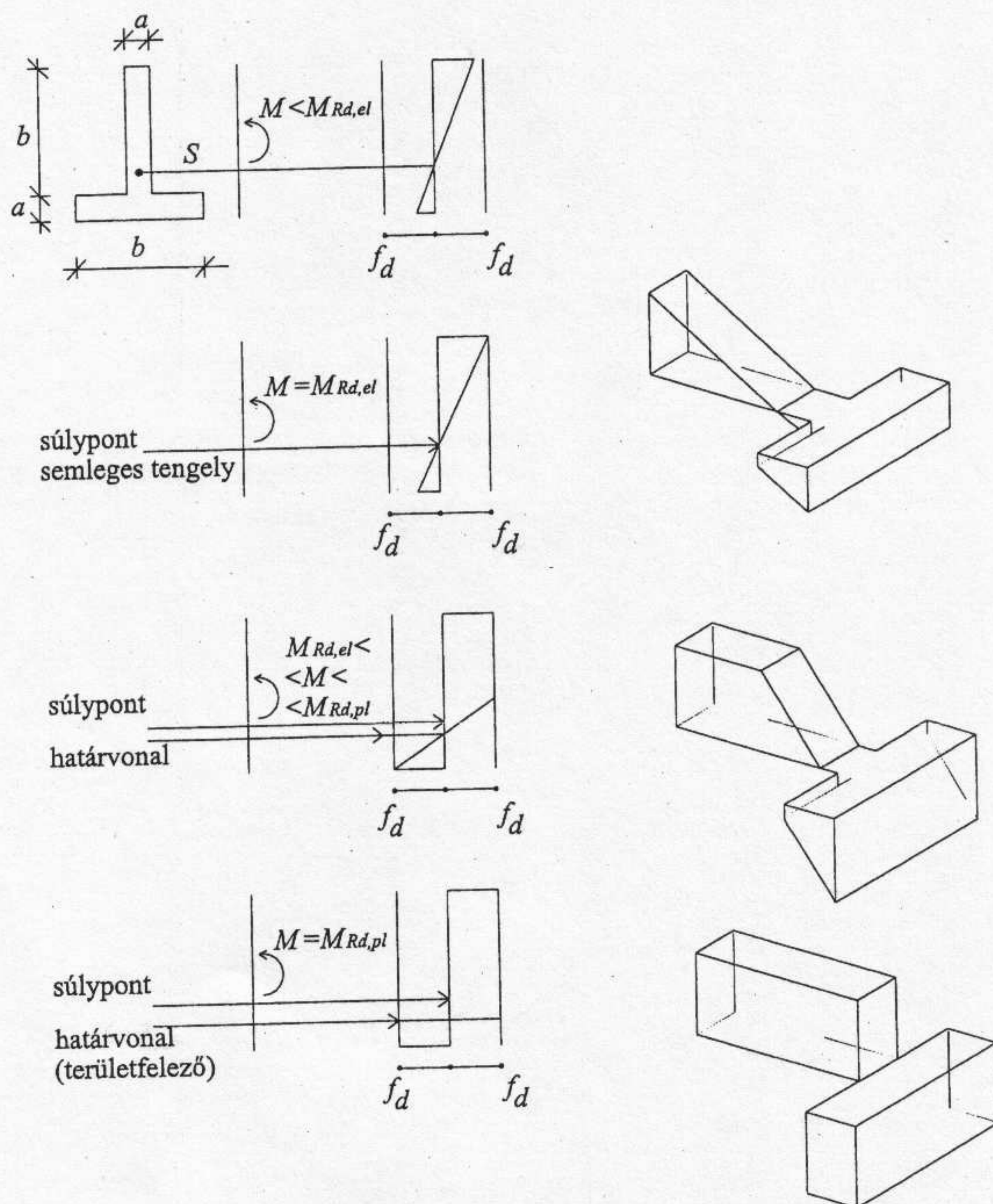
$$100 \left(\frac{M_{Rd,pl}}{M_{Rd,el}} - 1 \right),$$

két jellemző keresztmetszet képlékeny tartalékára mutat példát a 2.35. ábra.

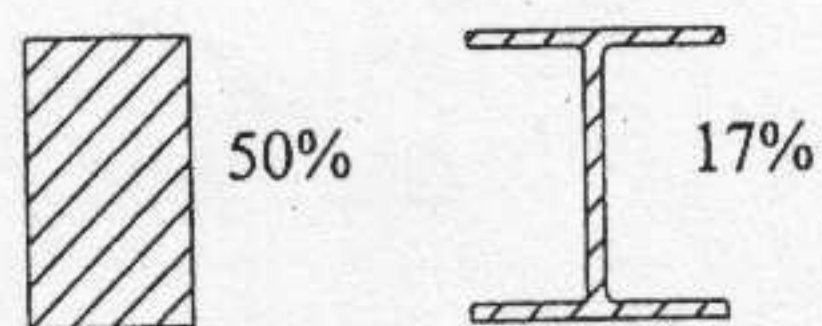
2.10.2. Rugalmas-képlékeny átmenet a tartó szempontjából

Statikailag határozott szerkezet (pl. 2.36. ábra) esetében amennyiben egy keresztmetszet (jelen esetben ez a középső keresztmetszet) teljesen megfolyik, azaz ott *képlékeny csukló* alakul ki, a szerkezet leszakad.

Statikailag határozatlan szerkezet esetében a 2.37. ábra szerint az n -szer határozatlan szerkezet állékony maradhat n csukló keletkezéséig.

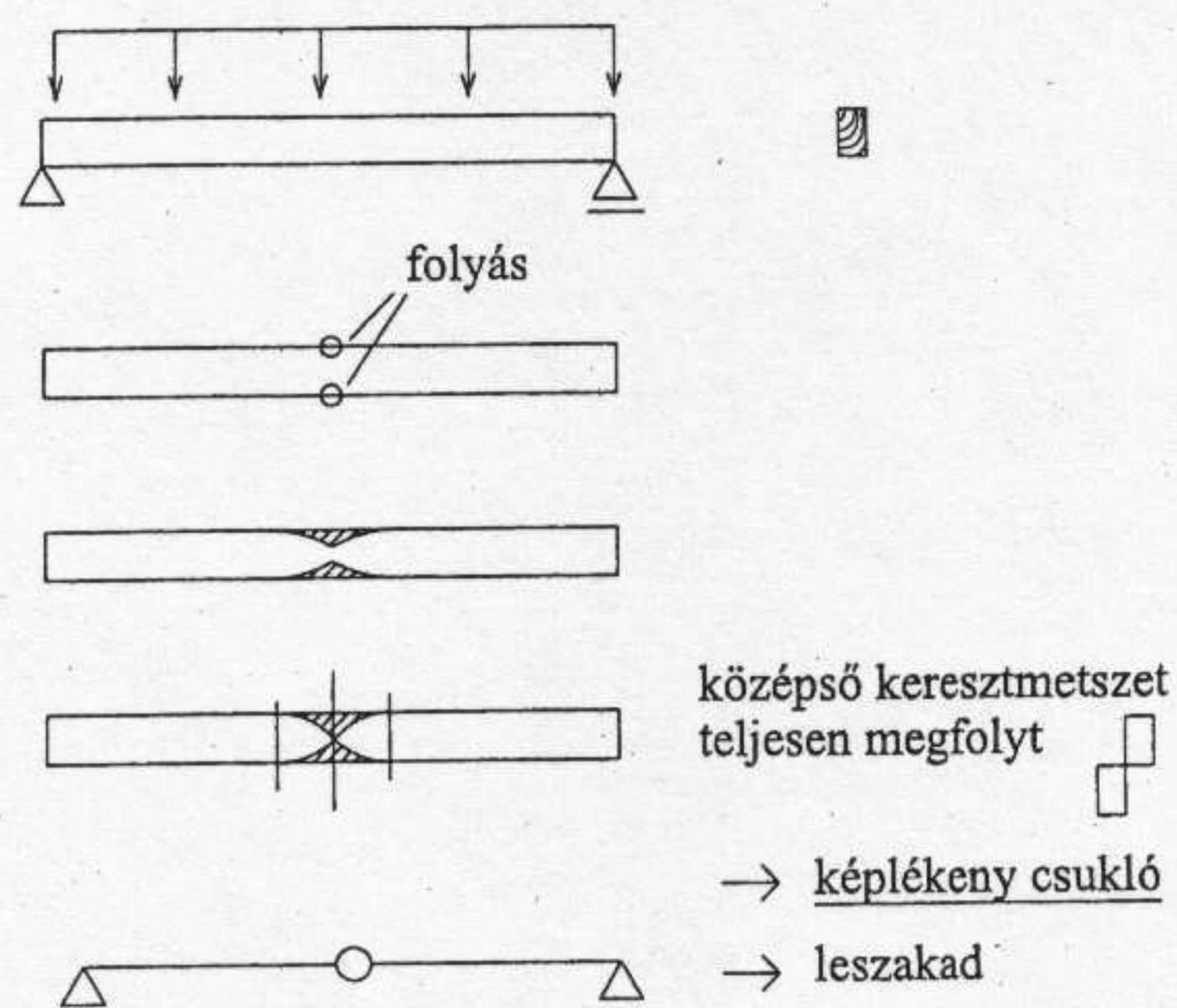
2.34. ábra.

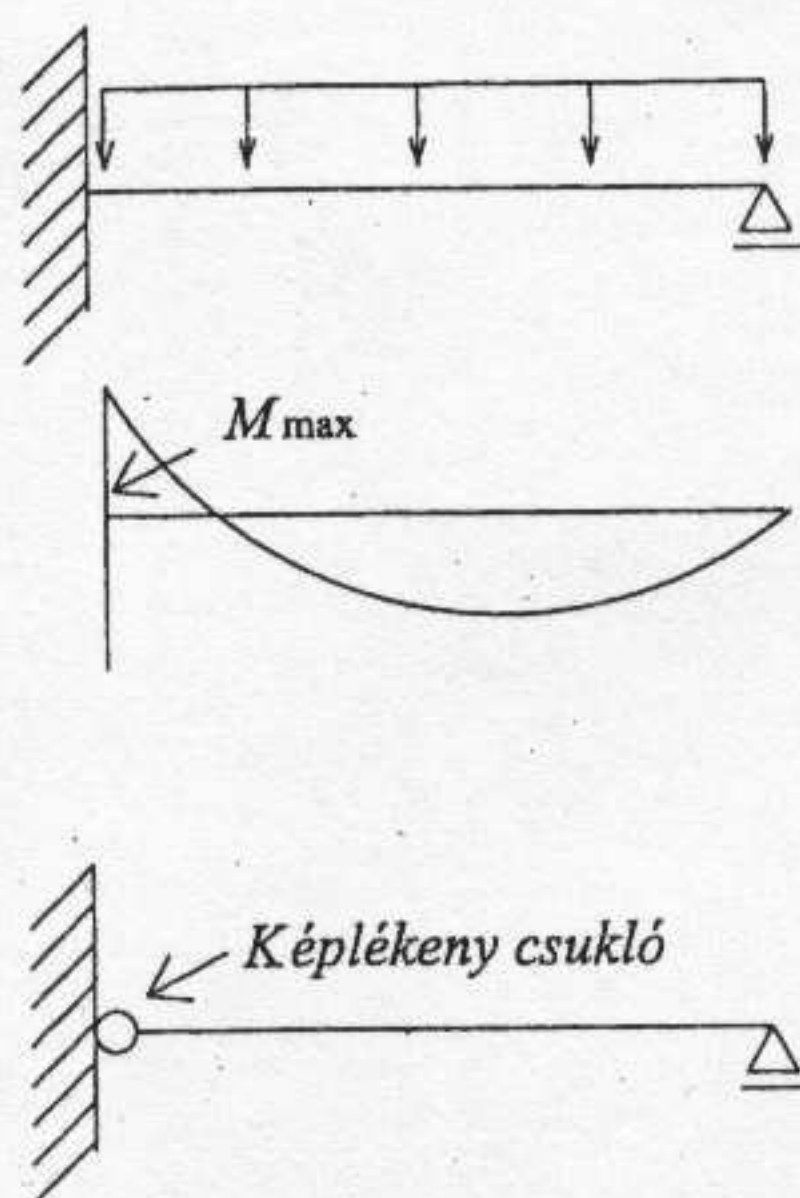
2.35. ábra.

2.11. Hajlítással egyidejű nyírás

Nyírás hatására a kezdetben sík keresztmetszetek torzulnak, a Bernoulli-Navier hipotézis nem érvényes. A σ feszültségeket a Bernoulli-Navier mo-

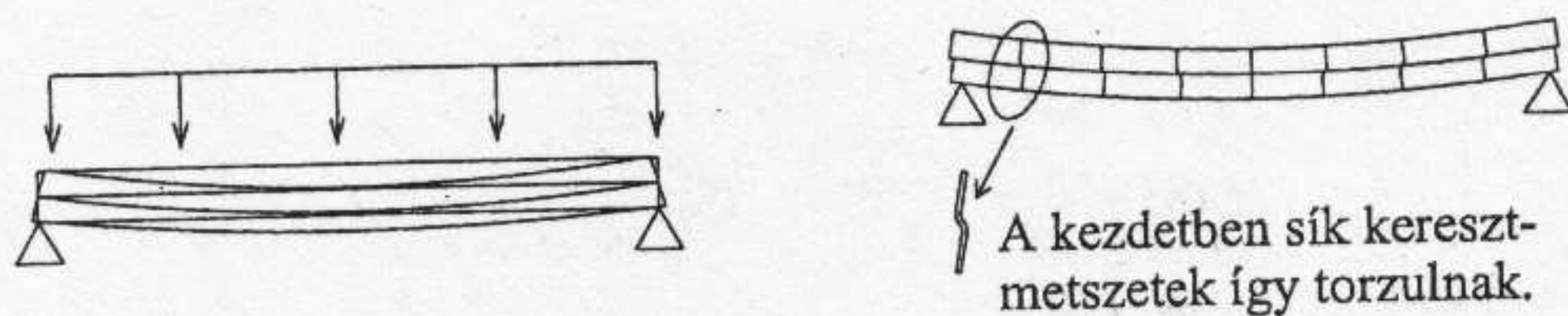
2.36. ábra.

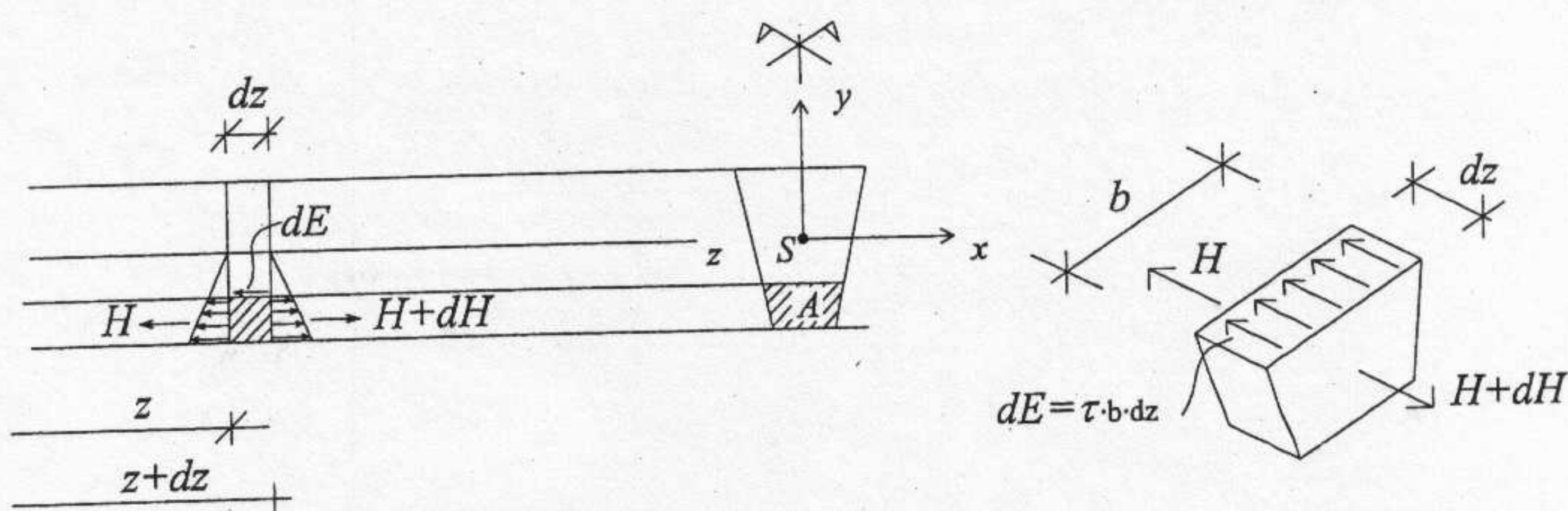
2.37. ábra.

dellből vesszük át, ami ellentmondás, a számítás nem "konzisztens". Azért csináljuk mégis így, mert más modell alkalmazása lényegesen bonyolultabb lenne.

Ha a keresztmetszet nem sík, akkor nincs geometriai egyenlet, nem egy keresztmetszetet vizsgálunk, hanem csak egy elemi hasábot (2.39. ábra).

2.38. ábra.

2.39. ábra.

$$\sigma(z) = \frac{M(z)}{I_x} y$$

$$H = \int_A \sigma(z) dA = \frac{M(z)}{I_x} \int_A y dA$$

$$H + dH = \int_A \sigma(z + dz) dA = \frac{M(z + dz)}{I_x} \int_A y dA$$

$$\int_A y dA = S_x$$

$$dE = \tau b dz = H + dH - H = \frac{S_x}{I_x} (M(z + dz) - M(z))$$

$$\tau = \frac{S_x}{b I_x} \frac{M(z + dz) - M(z)}{dz} = \frac{S_x}{b I_x} \frac{dM}{dz} = \frac{S_x V}{b I_x},$$

ahol τ a vízszintes metszeten fellépő csúsztatófeszültség kN/cm^2 . Ezt a kép-

letet Zsuravszkij vezette le. A csúsztatóerő:

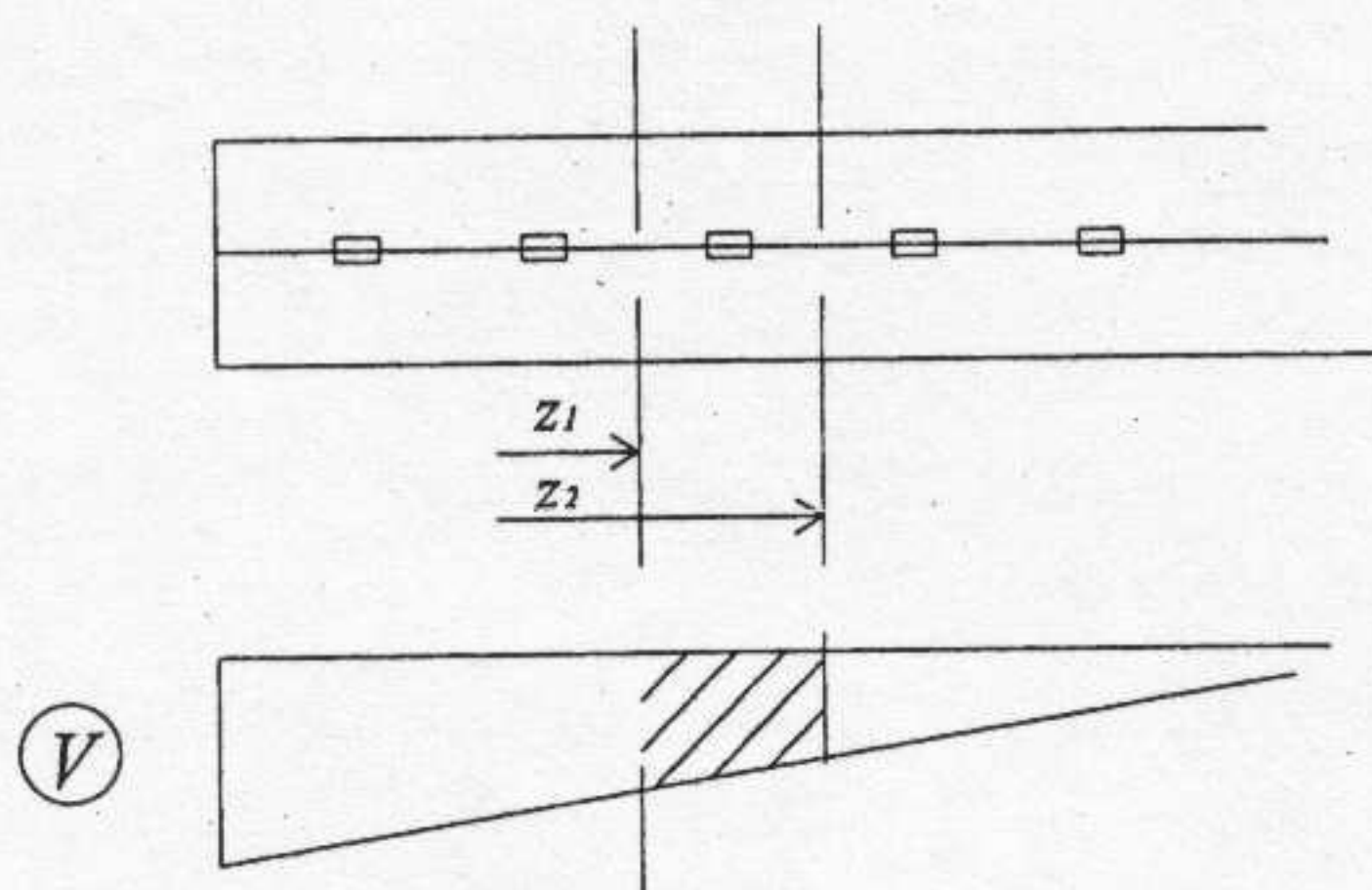
$$dE = \tau b dz = \frac{S_x V}{I_x} dz$$

$$E = \frac{S_x}{I_x} \int_A V dz$$

A fajlagos csúsztatóerő:

$$\frac{dE}{dz} = \frac{S_x V}{I_x}.$$

Példa: 2.40. ábrán látható fogazott gerenda egy fogára jutó csúsztatóerő:

2.40. ábra.

$$E_{\text{fog}} = \int_{z_1}^{z_2} V dz \frac{S_x}{I_x}$$

Melyik keresztmetszet-rész statikai nyomatéka S_x ? A 2.41. ábra szerint az elcsúszni akaró keresztmetszet rész statikai nyomatékát jelöli.

Függőleges metszeten ébredő τ feszültségek.

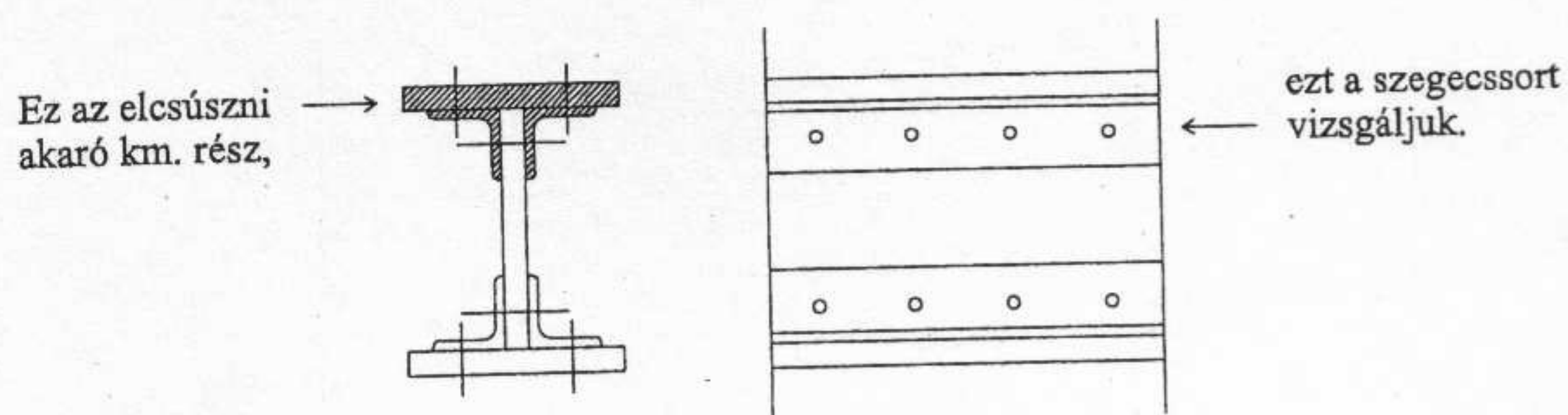
$$\tau_{yz} dz dy = \tau_{zy} dy dz$$

$$\tau_{yz} = \tau_{zy},$$

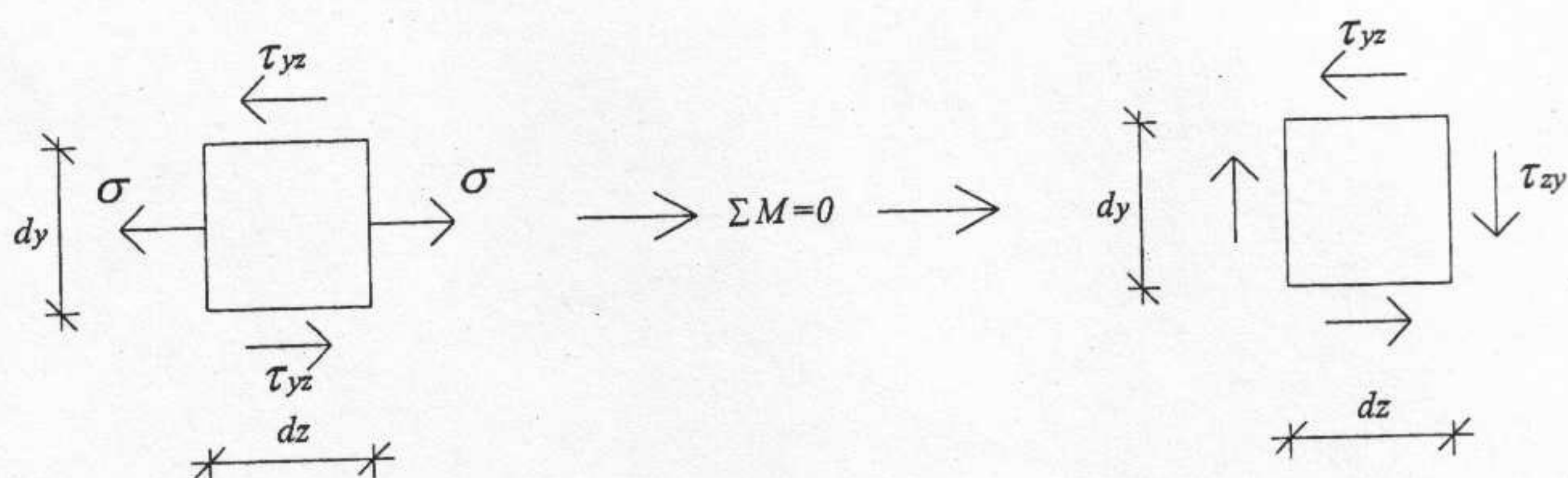
ez a nyírófeszültségek dualitása. $\frac{V}{I_x}$ konstans a keresztmetszetben, így

$$\tau(y) = \frac{V}{I_x} \frac{S_x(y)}{b(y)}.$$

Ha b is konstans, akkor $\tau_{\max}$ $S_{x,\max}$ helyén, azaz a súlypontban ébred.

2.41. ábra.

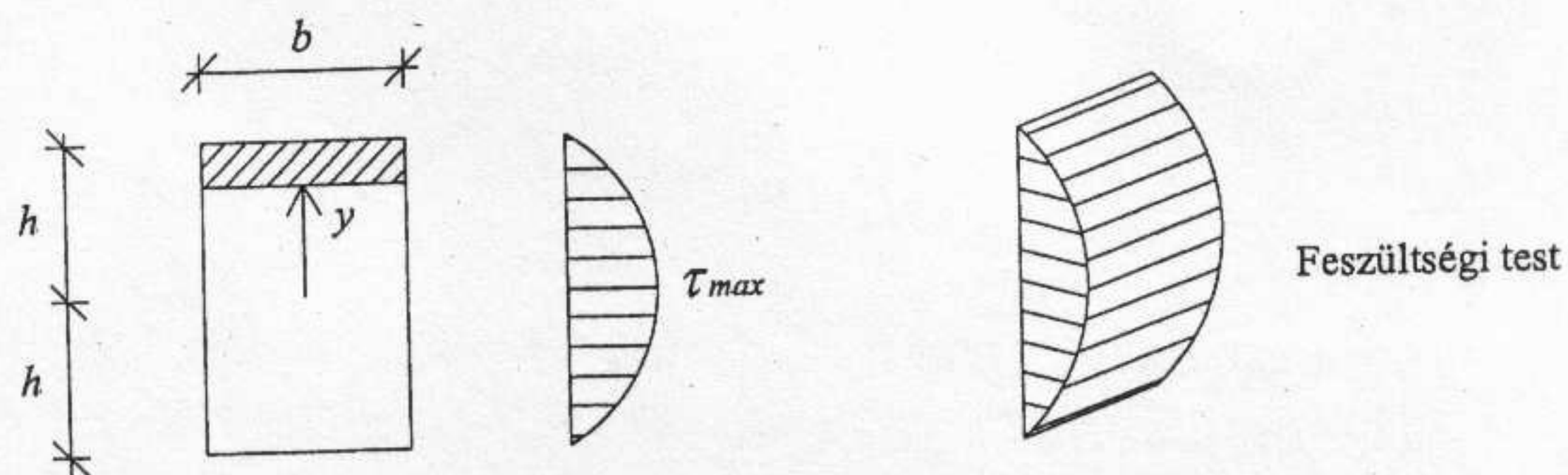
2.42. ábra.

2.11.1. Példák a nyírófeszültség számítására

- Téglalap:

$$\tau(y) = \frac{V}{I_x b} S_x(y) = \text{const} \cdot b(h-y) \frac{y+h}{2} = c_2 - c_1 y^2$$

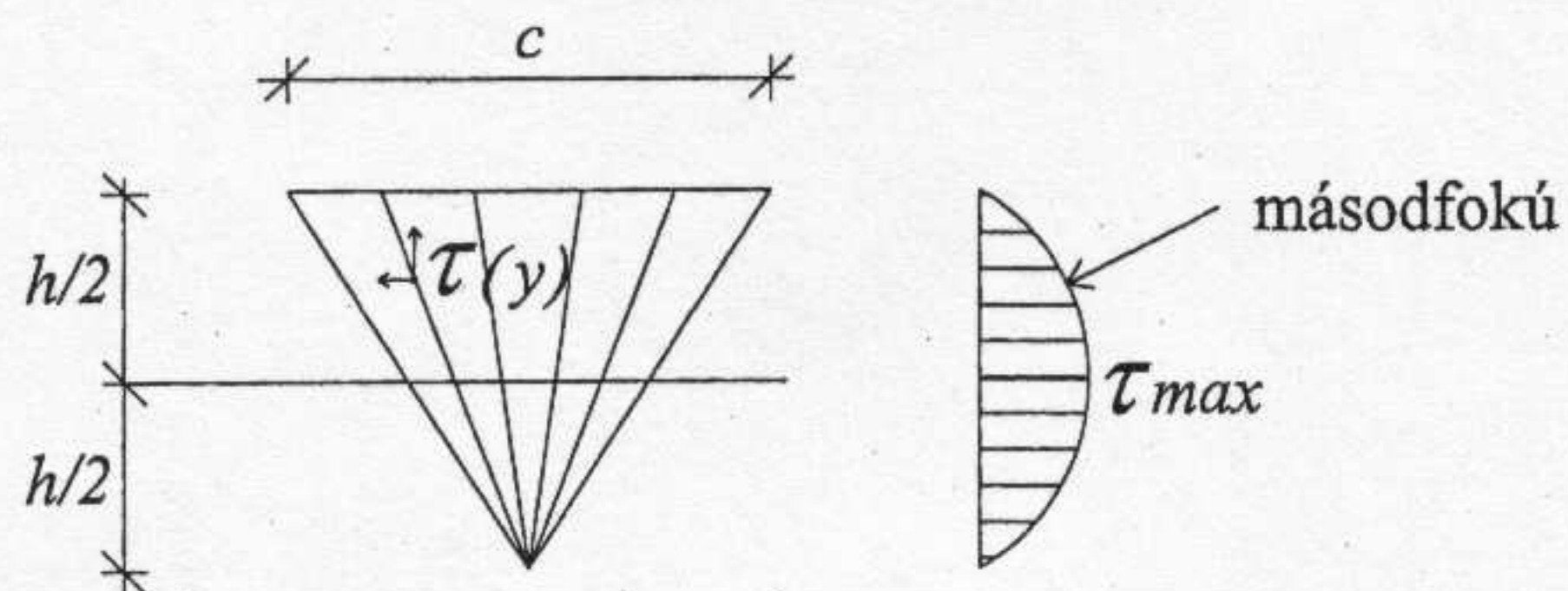
$$\tau_{\max} = c_2 = \frac{3V}{2bh} = \frac{3}{2} \tau_{\text{átlag}}$$

2.43. ábra.

- Háromszög:

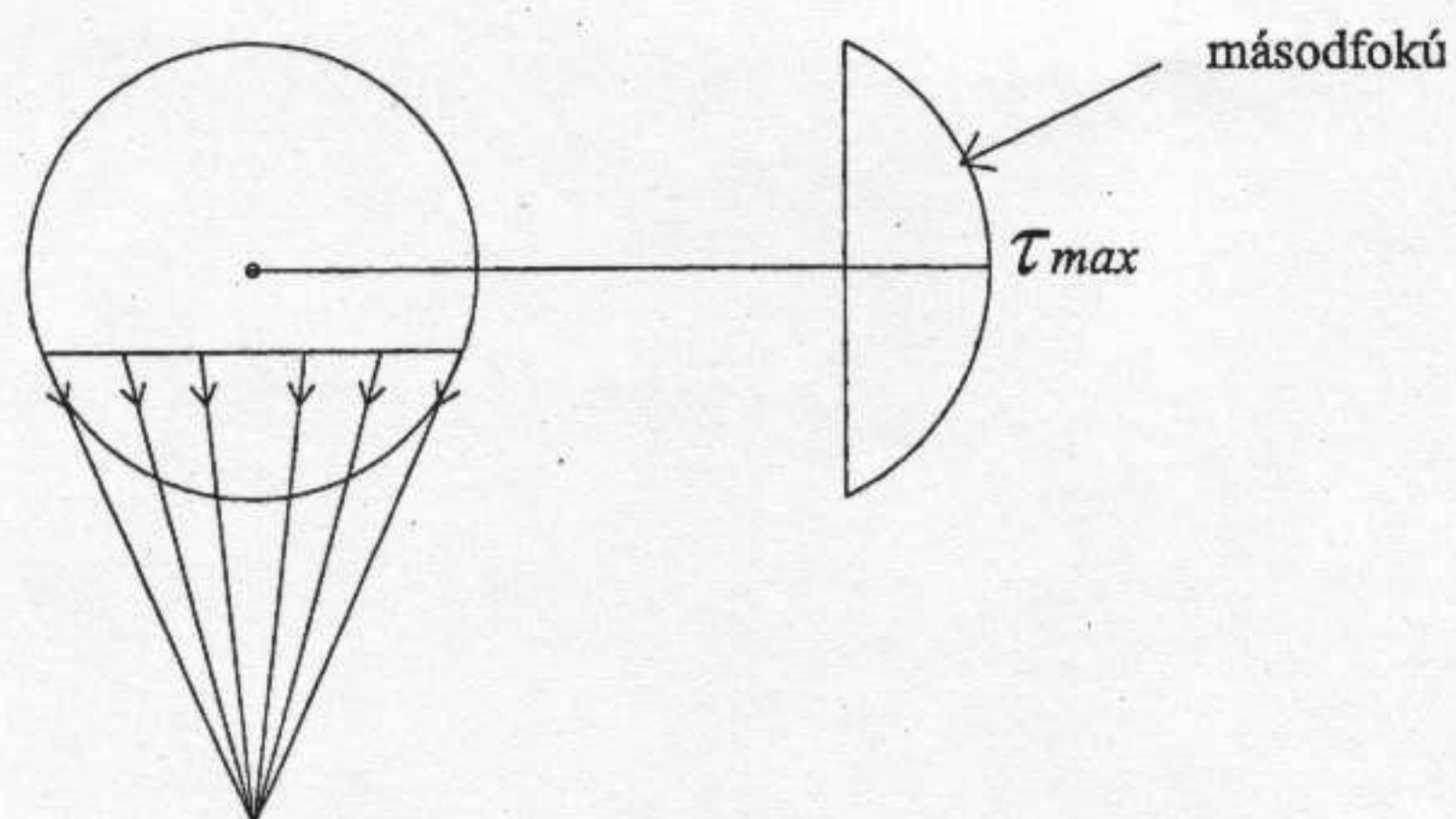
$$\tau_{max} = \frac{3V}{ch} = \frac{3}{2}\tau_{\text{átlag}}$$

2.44. ábra.

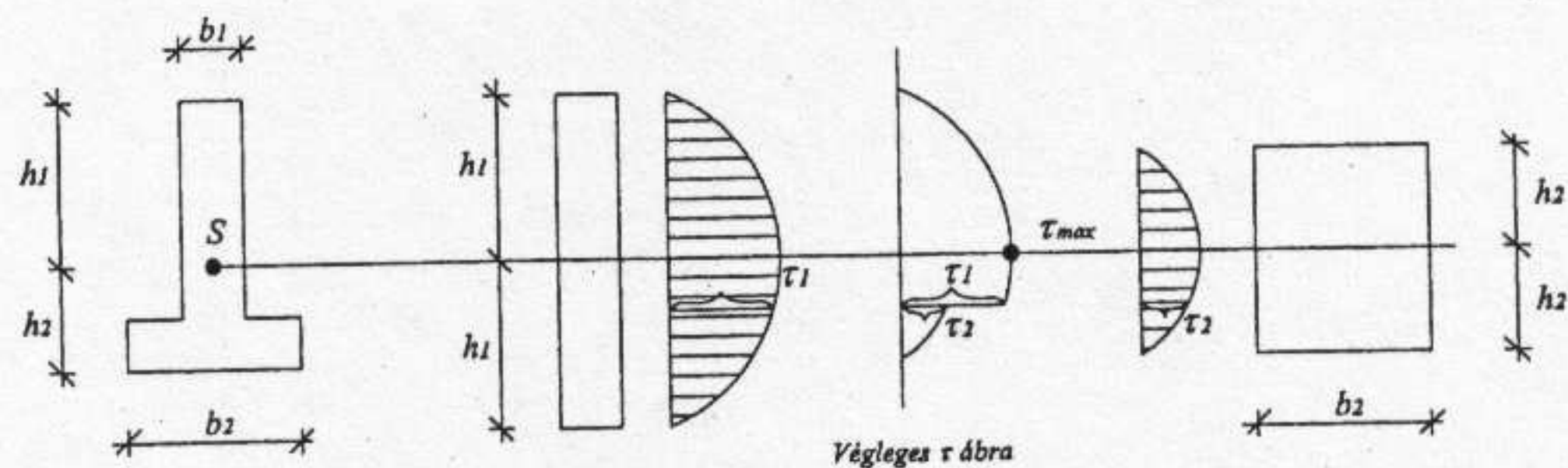
- Kör:

$$\tau_{max} = \frac{4}{3} \frac{V}{r^2 \pi} = \frac{4}{3} \tau_{\text{átlag}}$$

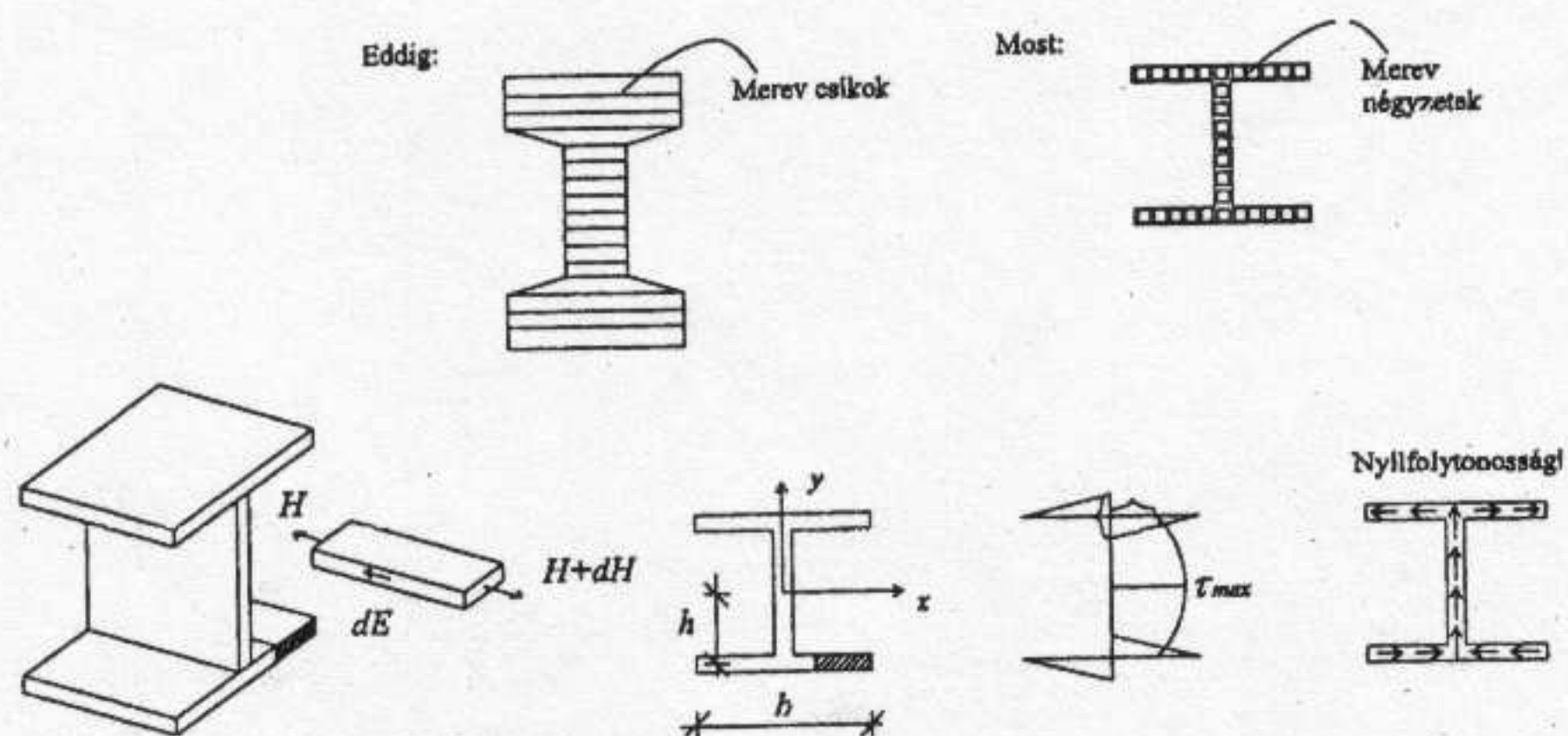

2.45. ábra.

- Összetett szelvények: A $\tau(y)$ ábra bármely oldalról (alulról, vagy felülről) rajzolható, a megrajzolt szakasz független a továbbiaktól (kivéve a súlypont helyzetét).
- Vékonyfalú szelvények: A τ nyírófeszültség mindig párhuzamos a szelvény középvonalával.

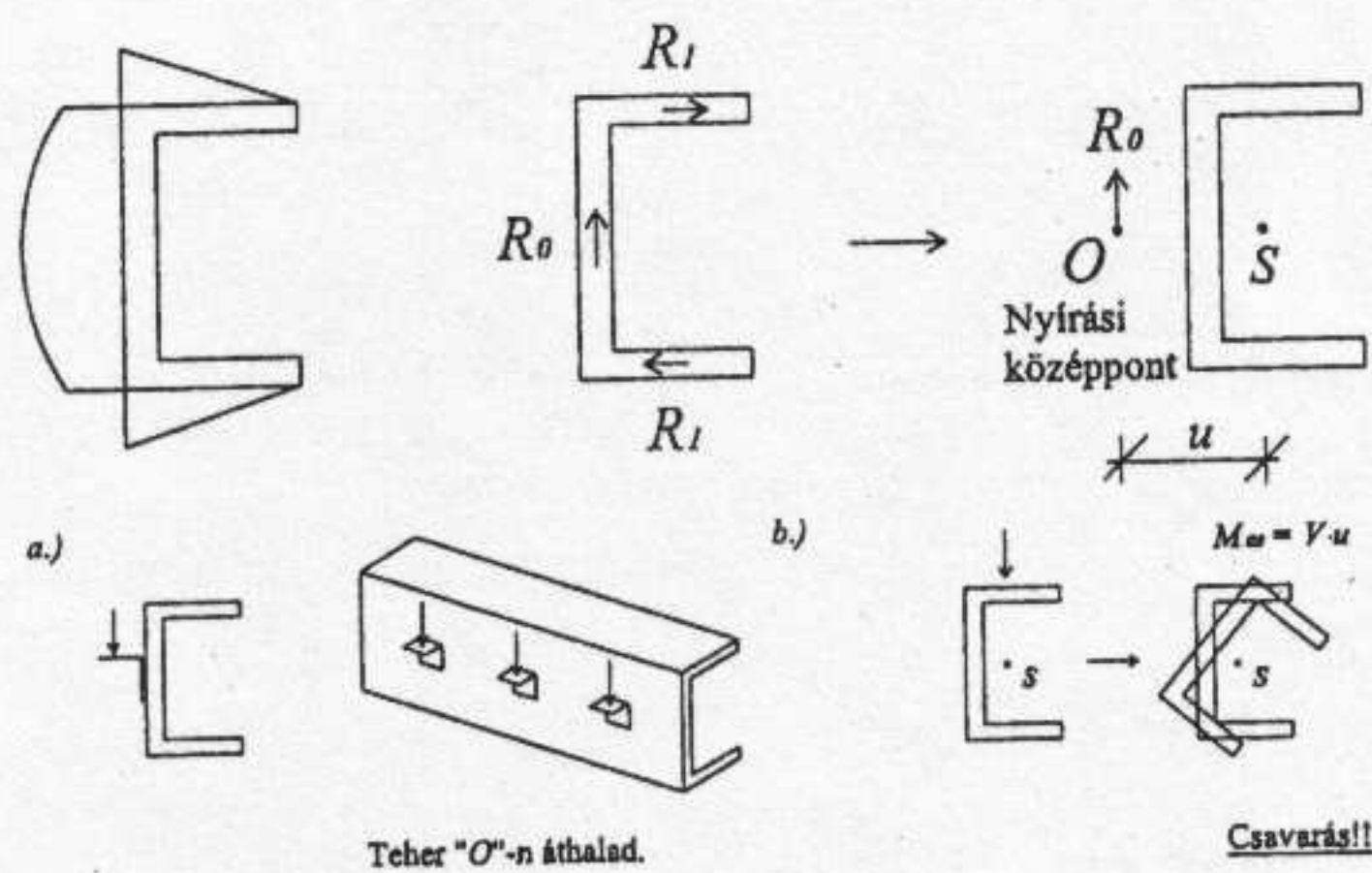
2.46. ábra.

2.47. ábra.

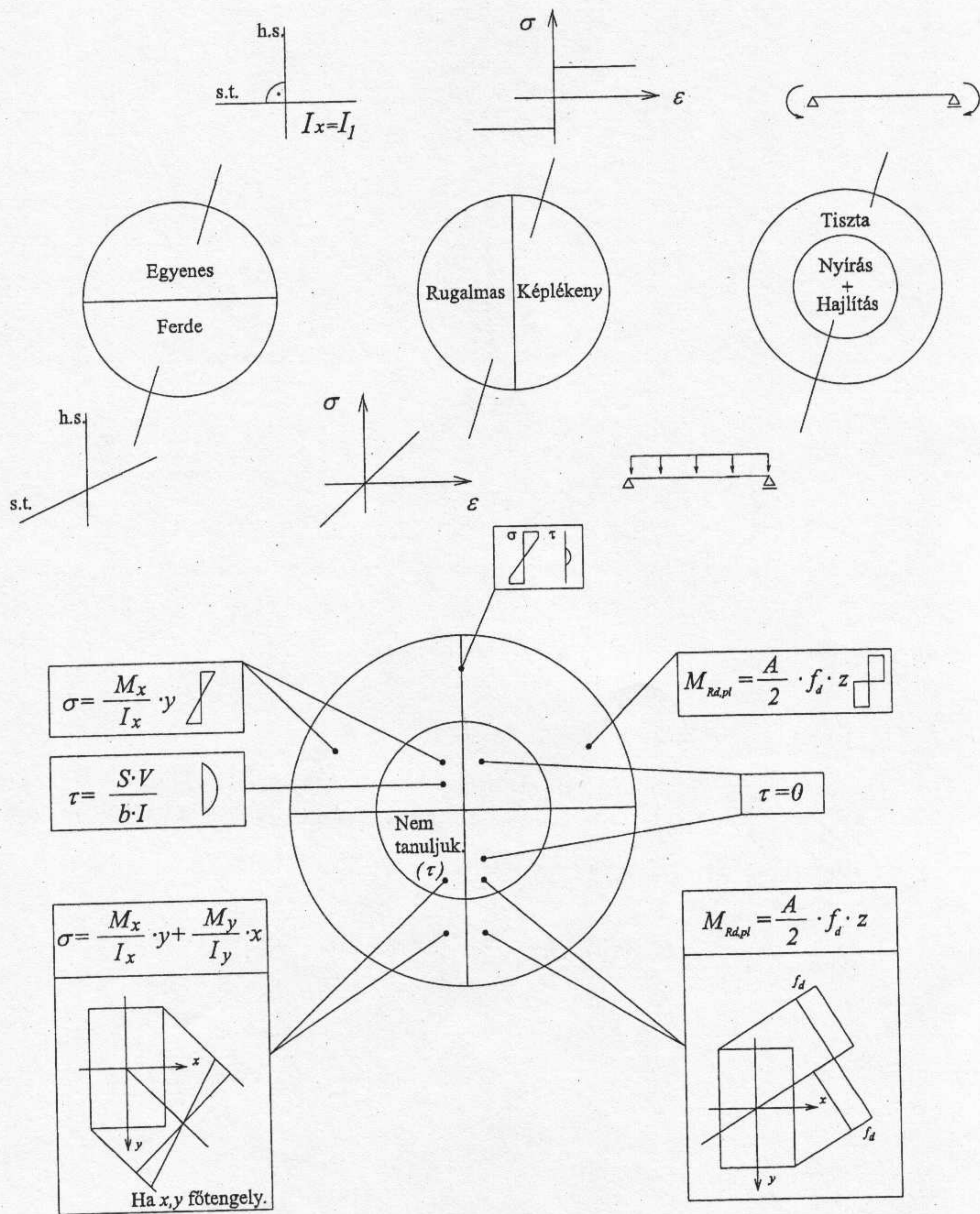
2.11.2. Nyírási középpont

Nem szimmetrikus keresztmetszeteknél a nyírófeszültségek eredője a keresztmetszet súlypontjára csavarónyomatékot fejt ki. A nyírási középpont a nyírófeszültségek eredőjének helye.

2.48. ábra.

2.12. Hajlítás - összefoglalás

2.49. ábra.

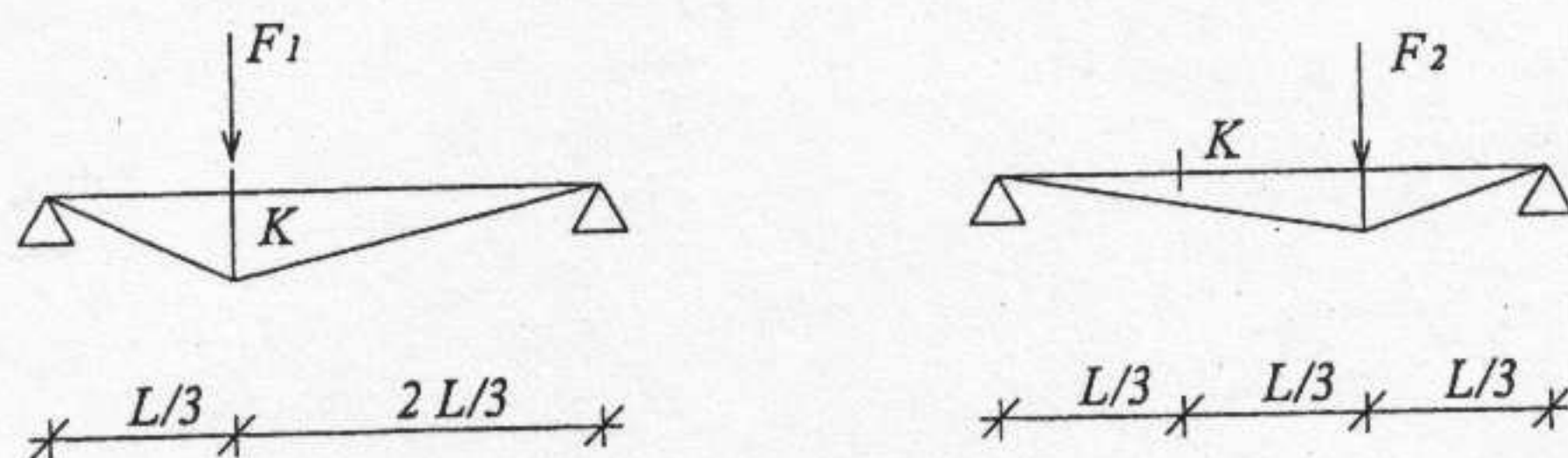
2.13. Lineáris szuperpozíció

Legyen $y = f(x) = ax$, ekkor $f(x^1) + f(x^2) = f(x^1 + x^2)$, hiszen $ax^1 + ax^2 = a(x^1 + x^2)$. Ez akkor is igaz, ha a és x vektorok (y skalár):

$$\begin{aligned} \underline{a} &= \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} & \underline{x} &= \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} & y &= \underline{a} \cdot \underline{x} = a_1 x_1 + a_2 x_2 \\ f(x^1) + f(x^2) &= a_1 x_1^1 + a_2 x_2^1 + a_1 x_1^2 + a_2 x_2^2 = \\ &= a_1 (x_1^1 + x_1^2) + a_2 (x_2^1 + x_2^2) = \\ &= \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1^1 + x_1^2 \\ x_2^1 + x_2^2 \end{bmatrix} = \underline{a} (\underline{x}_1 + \underline{x}_2) = f(\underline{x}_1 + \underline{x}_2) \end{aligned}$$

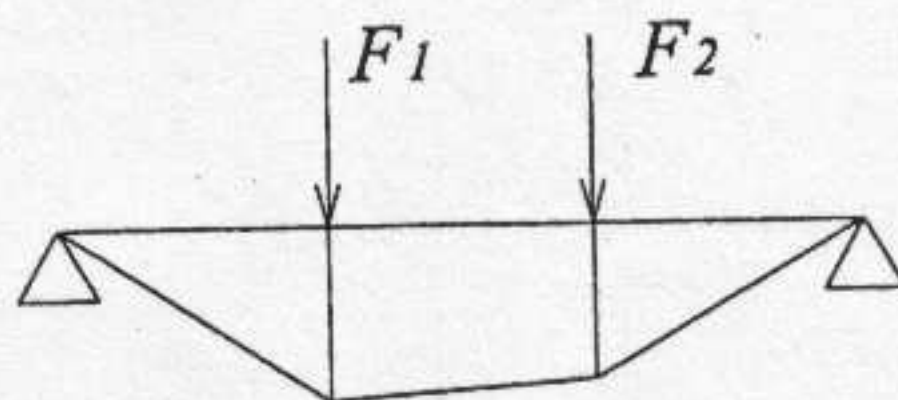
Ez a lineáris szuperpozíció elve.

Példa:

2.50. ábra.

$$\begin{aligned} M_k &= \frac{2F_1}{3} \frac{L}{3} = \frac{2F_1 L}{9} \\ \underline{a} &= \begin{bmatrix} \frac{2}{9}L \\ \frac{1}{9}L \end{bmatrix} & \underline{x} &= \begin{bmatrix} F_1 \\ F_2 \end{bmatrix} & y &= M_k & \underline{x}^1 &= \begin{bmatrix} F_1 \\ 0 \end{bmatrix} & \underline{x}^2 &= \begin{bmatrix} 0 \\ F_2 \end{bmatrix} \\ f(\underline{x}^1) + f(\underline{x}^2) &= \frac{1}{9}(2F_1 + F_2) = f(\underline{x}^1 + \underline{x}^2) \end{aligned}$$

2.51. ábra.

2.14. A lineáris szuperpozíció elvének alkalmazása rugalmas feszültségek számításakor

Eddigi eredmények:

$$1. \sigma = \frac{F}{A} \quad \text{központos húzás / nyomás}$$

$$2. \sigma = \frac{M_x}{I_x} y \quad \text{egyenes hajlítás}$$

$$(\sigma = \frac{M_x}{I_x} y + \frac{M_y}{I_y} x \quad \text{ferde hajlítás})$$

Az iménti jelölésekkel:

$$\underline{y} = \sigma \quad \underline{a} = \begin{bmatrix} \frac{1}{A} \\ \frac{y}{I_x} \end{bmatrix} \quad \underline{x} = \begin{bmatrix} F \\ M \end{bmatrix} \quad \underline{x}^1 = \begin{bmatrix} F_1 \\ 0 \end{bmatrix} \quad \underline{x}^2 = \begin{bmatrix} 0 \\ M \end{bmatrix}$$

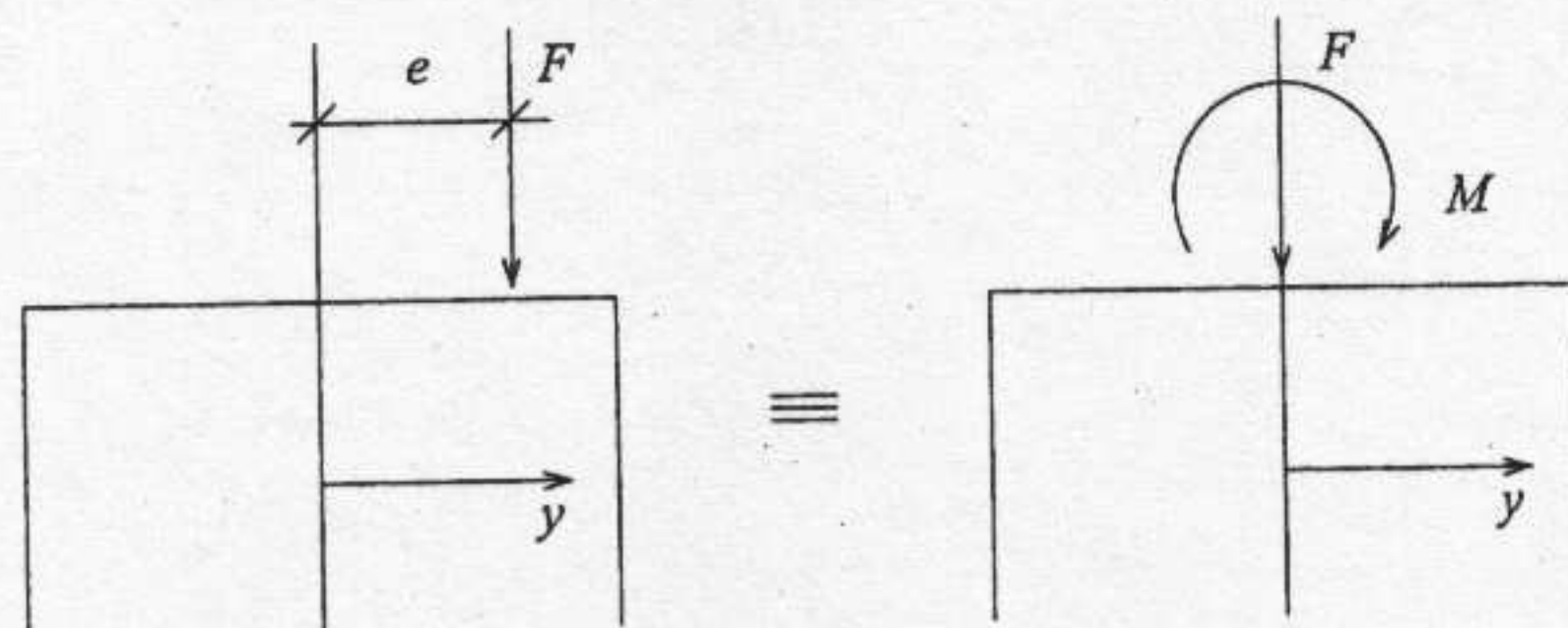
Így

$$f(\underline{x}^1) = \underline{a} \underline{x}^1,$$

$$f(\underline{x}^2) = \underline{a} \underline{x}^2.$$

A feszültségek számítása központos húzás/nyomás esetén (egyirányú központosság):

$$\sigma = f(\underline{x}^1 + \underline{x}^2) = f(\underline{x}^1) + f(\underline{x}^2) = \frac{F}{A} + \frac{M_x}{I_x} y.$$

2.52. ábra.

A semleges tengely egyenlete:

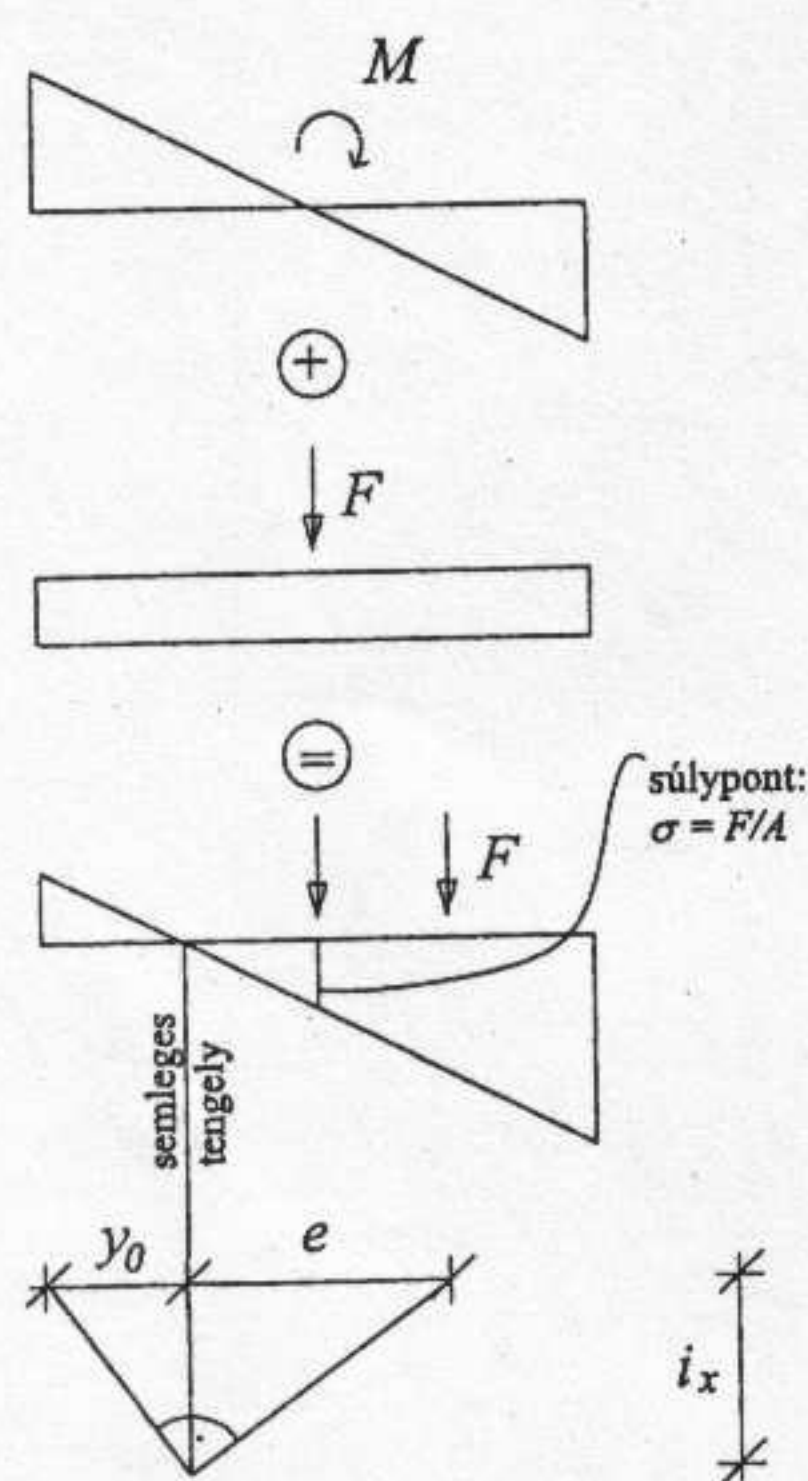
$$\sigma = F \left(\frac{1}{A} + \frac{ey}{I_x} \right) = 0$$

$$\frac{1}{A} = -\frac{ey_0}{I_x}$$

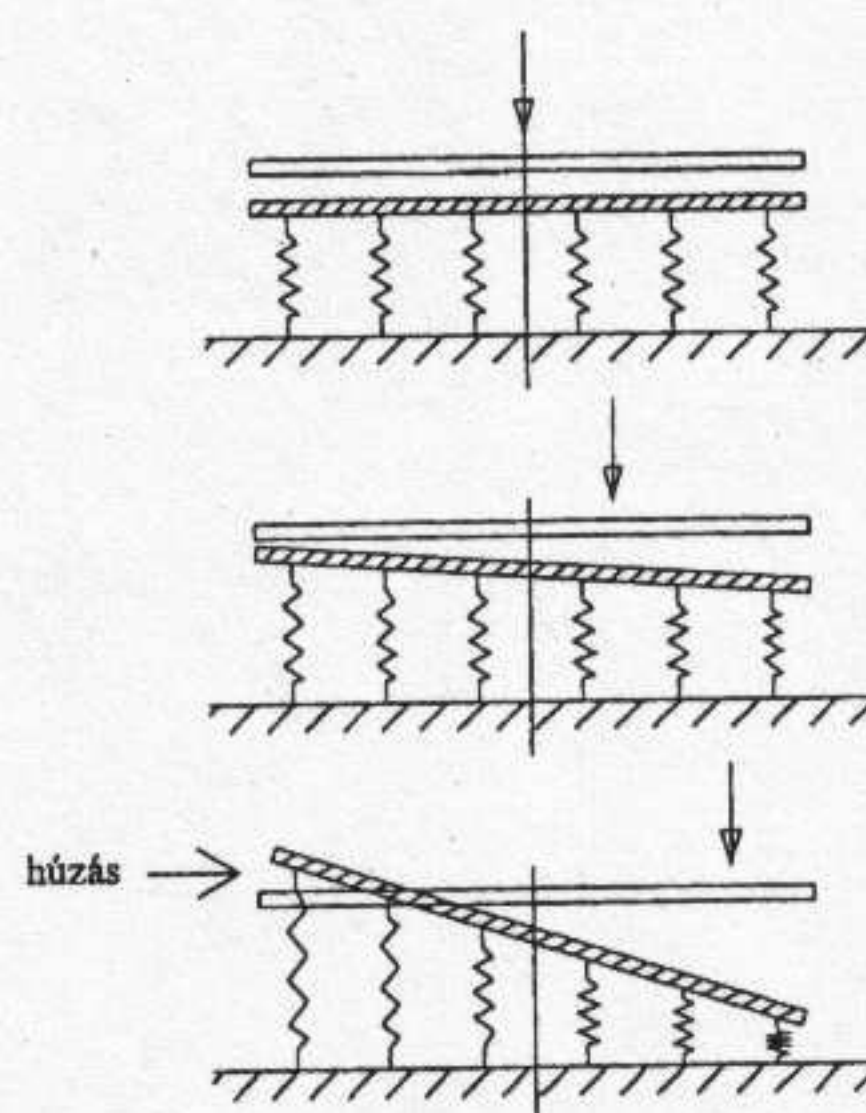
$$y_0 = -\frac{I_x}{Ae} = -\frac{i_x^2}{e},$$

ahol i_x jelöli az inerciasugarat. A 2.53. ábra szerint $i_x = \sqrt{y_0 e}$. Szélső esetben $y_0 = 0 \rightarrow e = \infty \rightarrow F = 0 \rightarrow$ tiszta hajlítás. Másik lehetőség, hogy $e = 0 \rightarrow y_0 = \infty \rightarrow$ központos húzás/nyomás.

Feszültségábra

Analógia

2.53. ábra.

Kétirányú (ferde) központoság: $\sigma = \frac{F}{A}$ $\sigma = \frac{M_x}{I_x} y$ $\sigma = \frac{M_y}{I_y} x$

$$\underline{a} = \begin{bmatrix} \frac{1}{A} \\ \frac{y}{I_x} \\ \frac{x}{I_y} \end{bmatrix} \quad \underline{x} = \begin{bmatrix} F \\ M_x \\ M_y \end{bmatrix} \quad \underline{x}^1 = \begin{bmatrix} F \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} \quad \underline{x}^2 = \begin{bmatrix} 0 \\ M_x \\ 0 \end{bmatrix} \quad \underline{x}^3 = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ M_y \end{bmatrix}$$

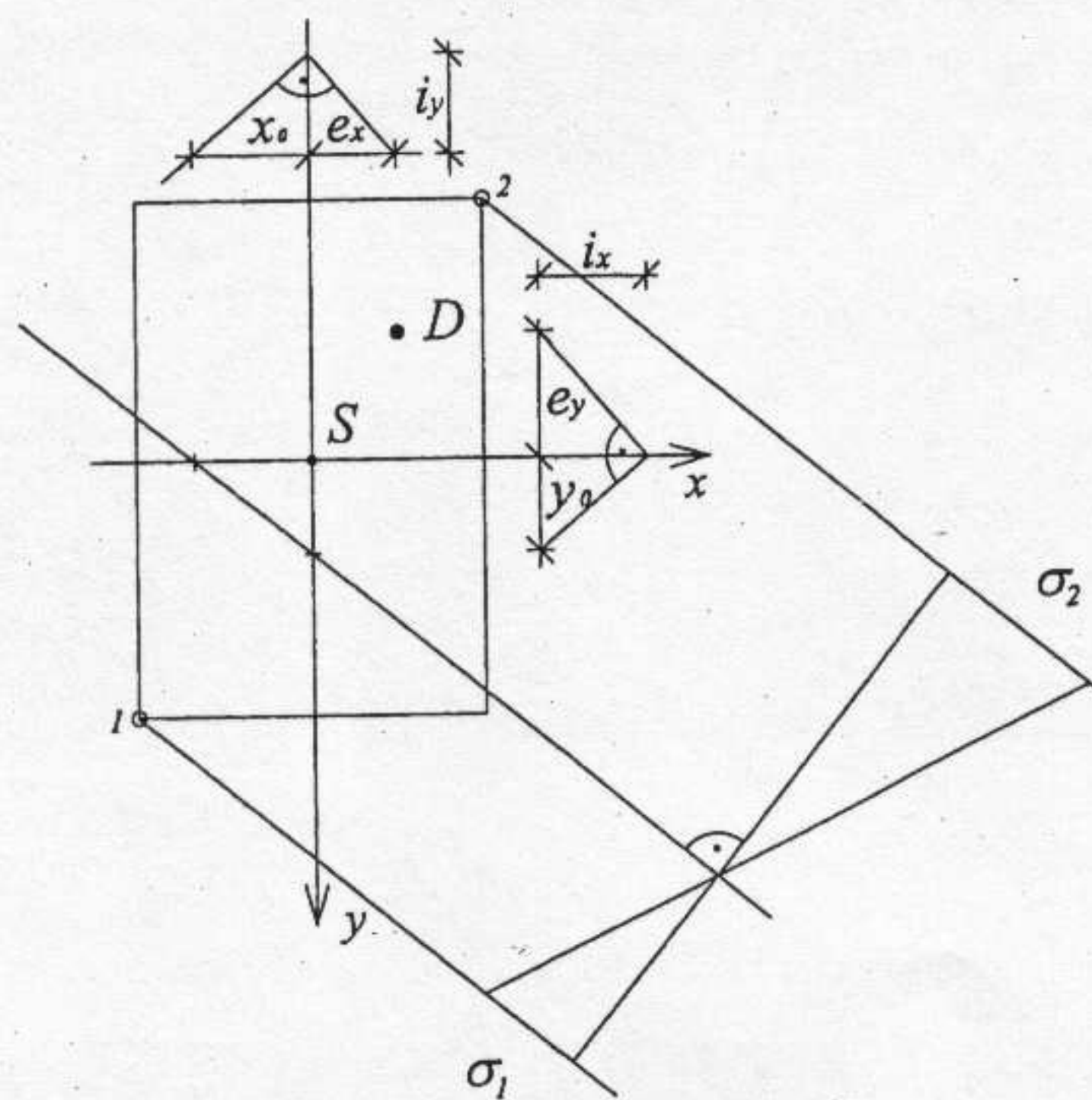
$$f(\underline{x}_1) + f(\underline{x}_2) + f(\underline{x}_3) = f(\underline{x}_1 + \underline{x}_2 + \underline{x}_3) = \frac{F}{A} + \frac{M_x}{I_x}y + \frac{M_y}{I_y}x =$$

$$= F \left(\frac{1}{A} + \frac{e_y y}{I_x} + \frac{e_x x}{I_y} \right)$$

A semleges tengely:

$$\frac{1}{A} + \frac{e_y y}{I_x} + \frac{e_x x}{I_y} = 0,$$

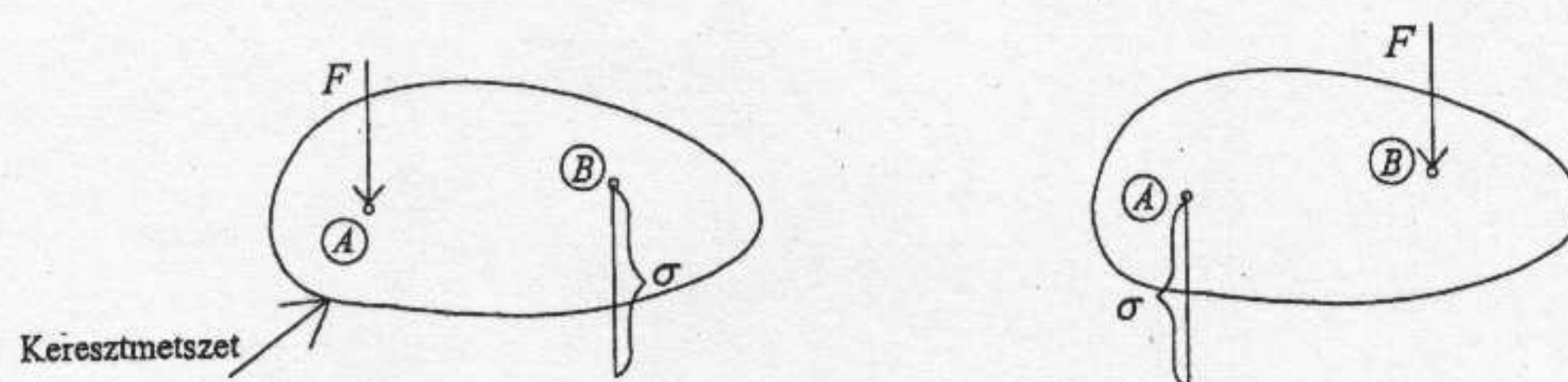
tengelymetszetek:

2.54. ábra.

$$y_0 = 0 \rightarrow x e_x = -i_y^2, \quad x_0 = 0 \rightarrow y e_y = -i_x^2.$$

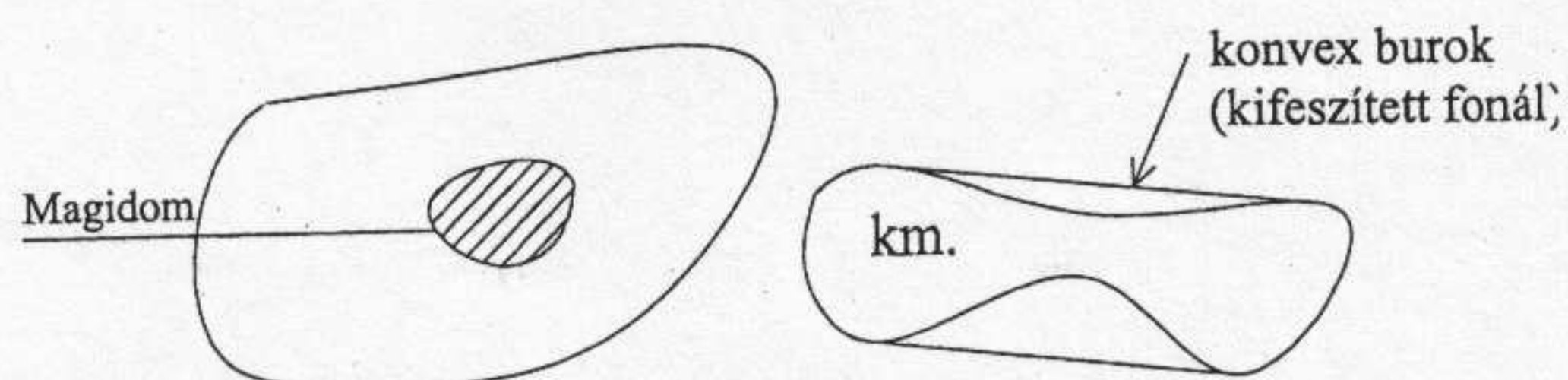
A képlet szimmetrikus, e_y és y , illetve e_x és x felcserélhetőek (2.55. ábra).

2.55. ábra.

2.15. A keresztmetszet pontjainak osztályozása

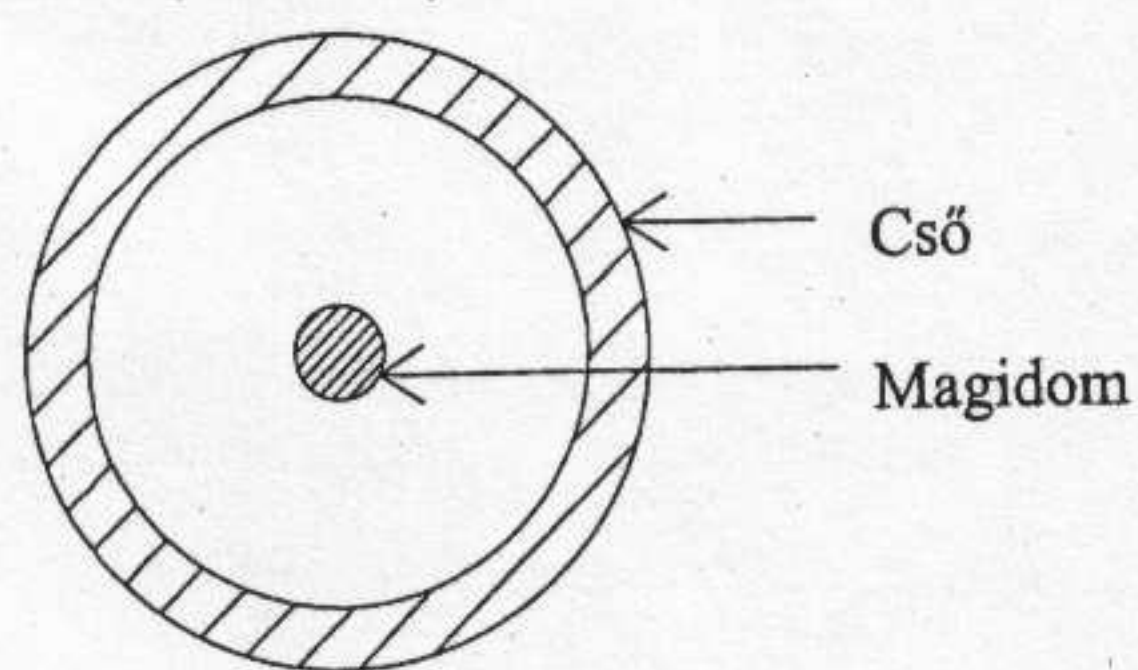
A magidom határa azon pontok mértani helye, amelyeken támadó erő esetén a semleges tengely érinti a keresztmetszet *konvex burkát*. A magidomon belül támadó erő esetén a keresztmetszeten csak egynemű feszültségek ébrednek.

2.56. ábra.

A magidom tulajdonságai:

1. *Mindig* konvex idom,
2. lehet (részben, vagy egészben) a keresztmetszeten kívül, de mindig a konvex burkon belül van (például: cső keresztmetszet, 2.57. ábra).

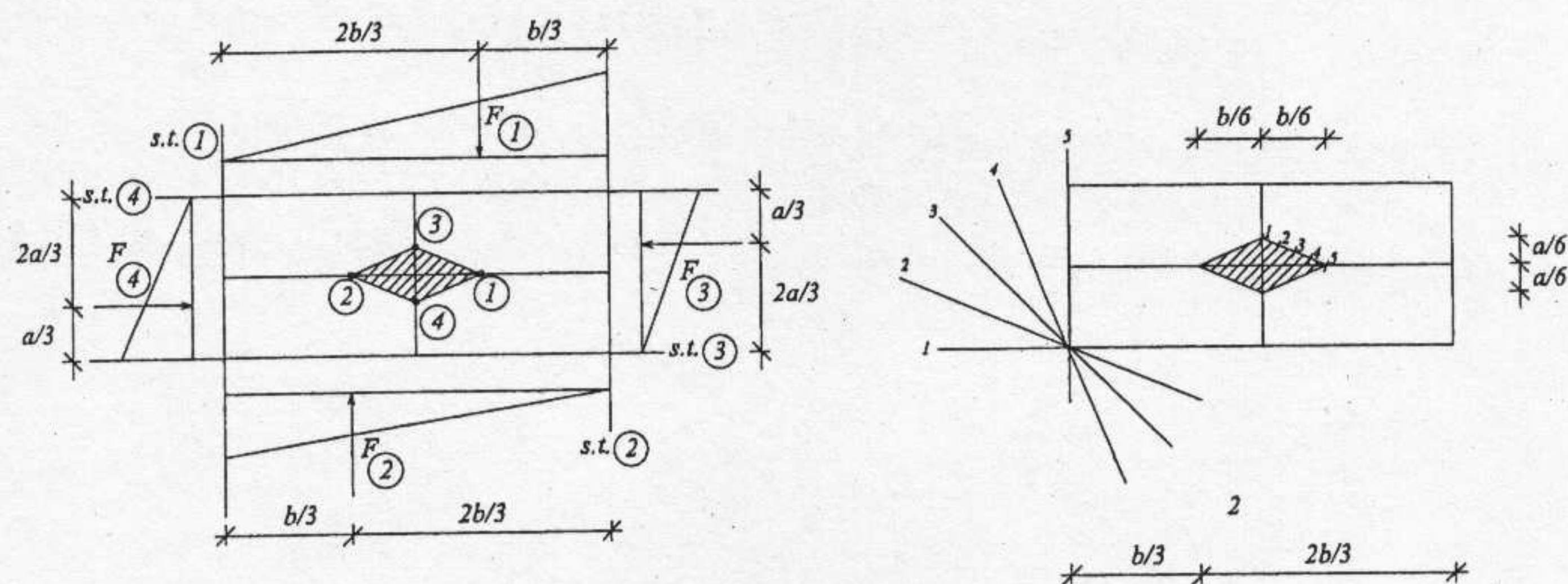
2.57. ábra.

Példa: téglalap keresztmetszet

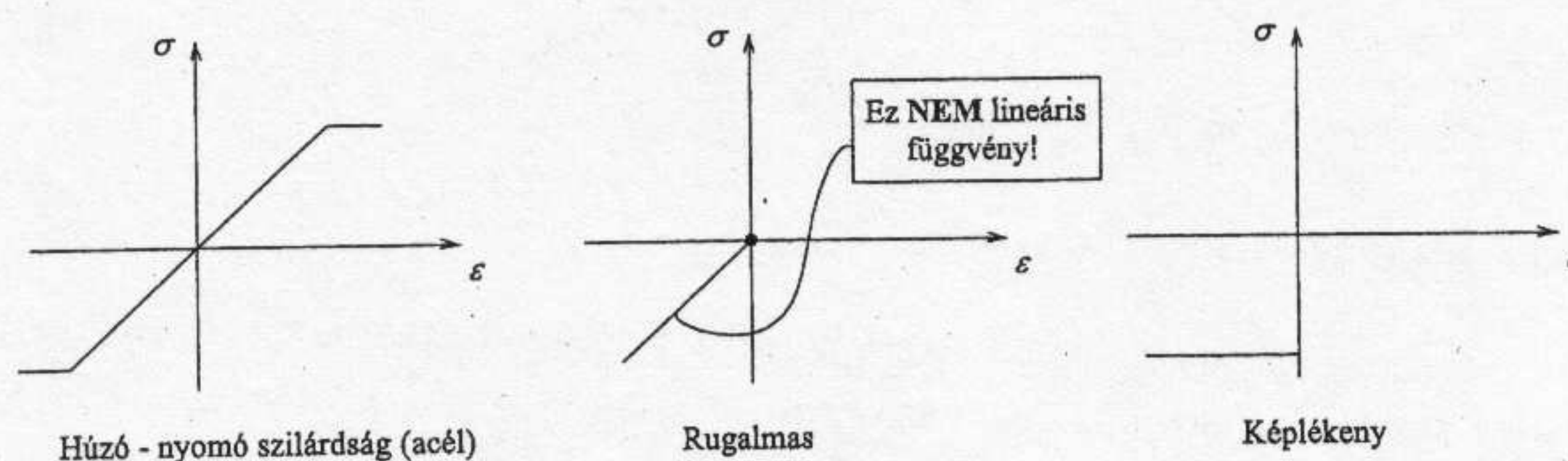
Dualitás: magidom - határ *egyenesének* a konvex burok *pontja*, a magidom-határ *pontjának* a konvex burok *egyenese* felel meg (2.58. ábra).

2.15.1. A magidom gyakorlati jelentősége

A magidom gyakorlati jelentősége csak nyomószilárdsággal rendelkező anyagoknál (pl.: beton, falazat) jelentkezik (2.59. ábra). Ilyen anyagnál 3 eset lehet nyomás esetén:

2.58. ábra.

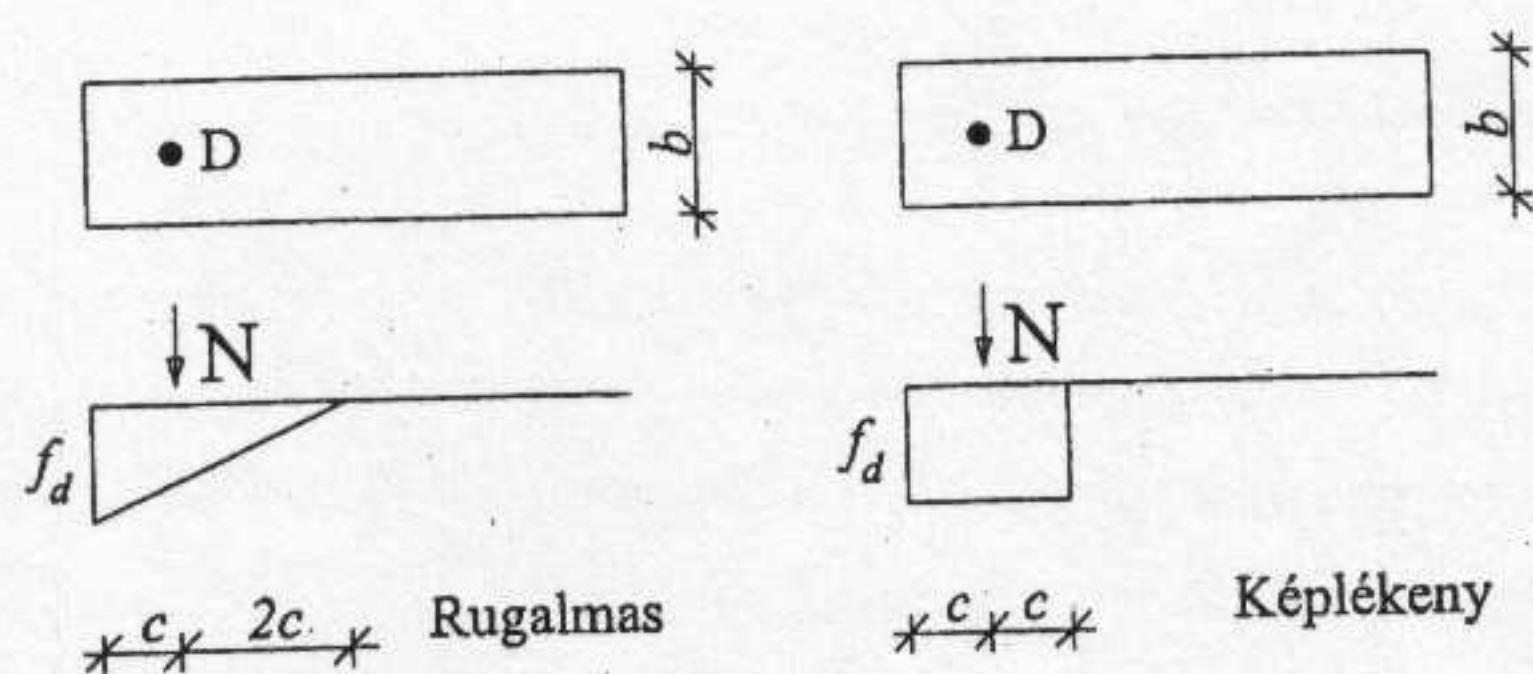
2.59. ábra.

1. Ha a döféspont a magidomon belül található, akkor a teljes keresztmetszet dolgozik, a feszültségek ugyanúgy számíthatók, mint húzó-nyomó szilárdsággal egyaránt rendelkező anyagok esetén, azaz rugalmas esetben:

$$\sigma = \frac{M_x}{I_x}y + \frac{M_y}{I_y}x + \frac{F}{A}.$$

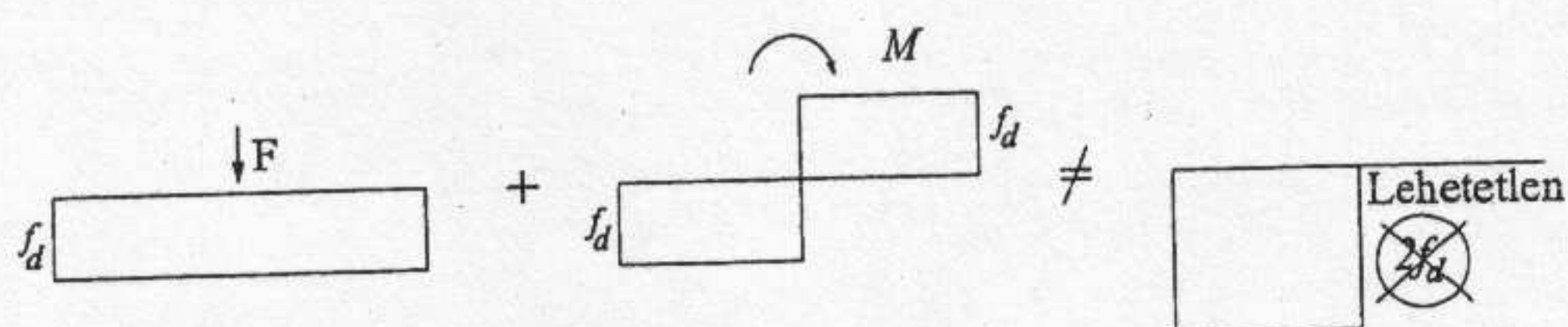
2. Ha döféspont a keresztmetszeten kívül található, akkor *nincs egyensúly*.
3. Ha a döféspont a magidomon kívül, de a keresztmetszeten belül van, akkor egy *nemlineáris feladot* kell megoldani (anyagegyenlet nemlineáris), ekkor *nincs* szuperpozíció. Keressük a dolgozó keresztmetszet részt azon feltételek mellett, hogy $\sum F = 0$ és $\sum M = 0$.

Eddig feltételeztük, hogy *ismerjük az igénybevételeket* és az ezekből külön-külön számított feszültségekre alkalmaztuk a lineáris szuperpozíció elvét. Az

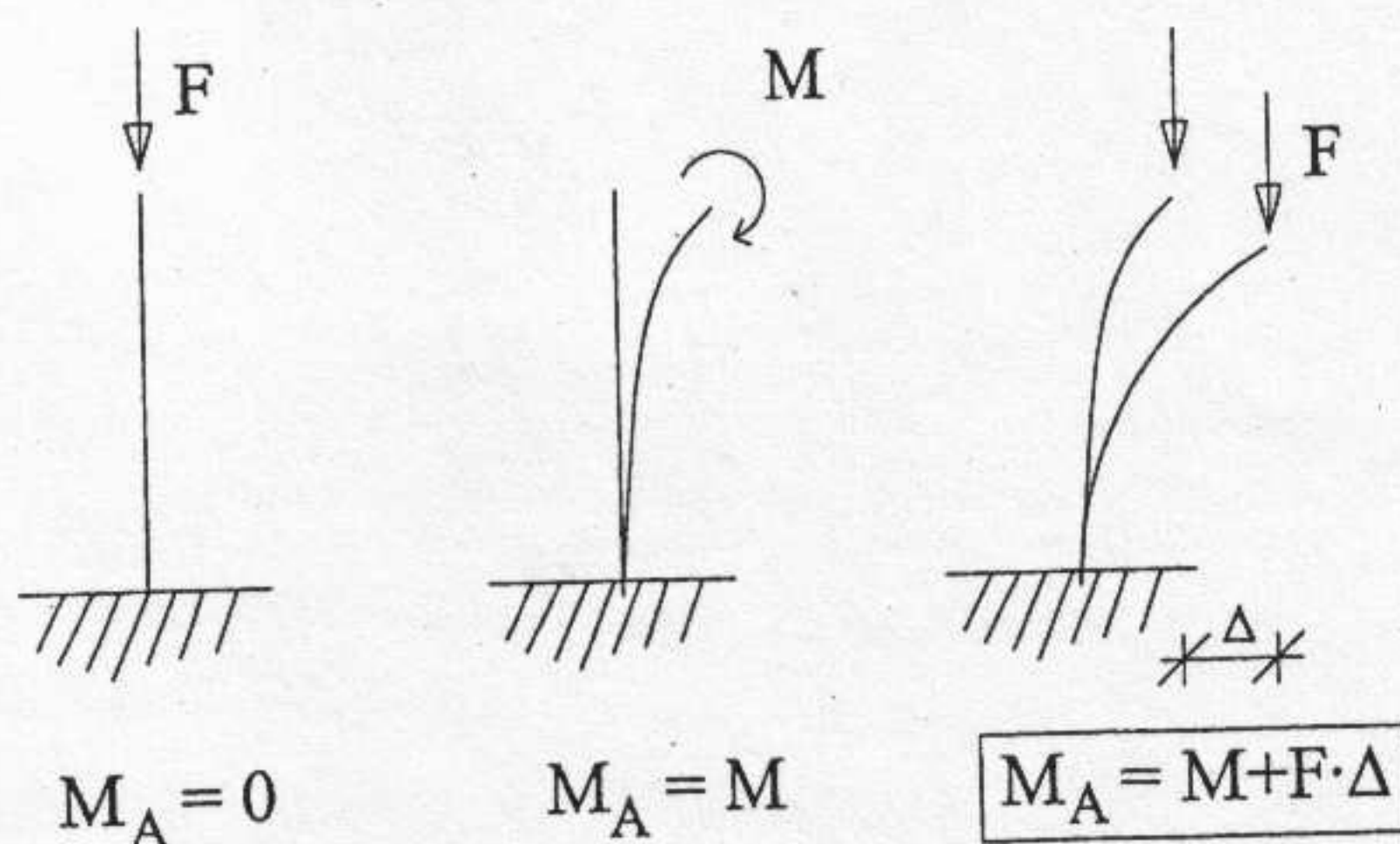
2.60. ábra.

utóbbi azért tehattük (azaz ezért voltak lineárisak az összefüggések), mert az *axiómákból* ($\sigma = E\varepsilon$, $\varepsilon = ax + by + c$) ez következett. Képlékeny esetben ez már *nem teljesül* (2.61. ábra)!

2.61. ábra.

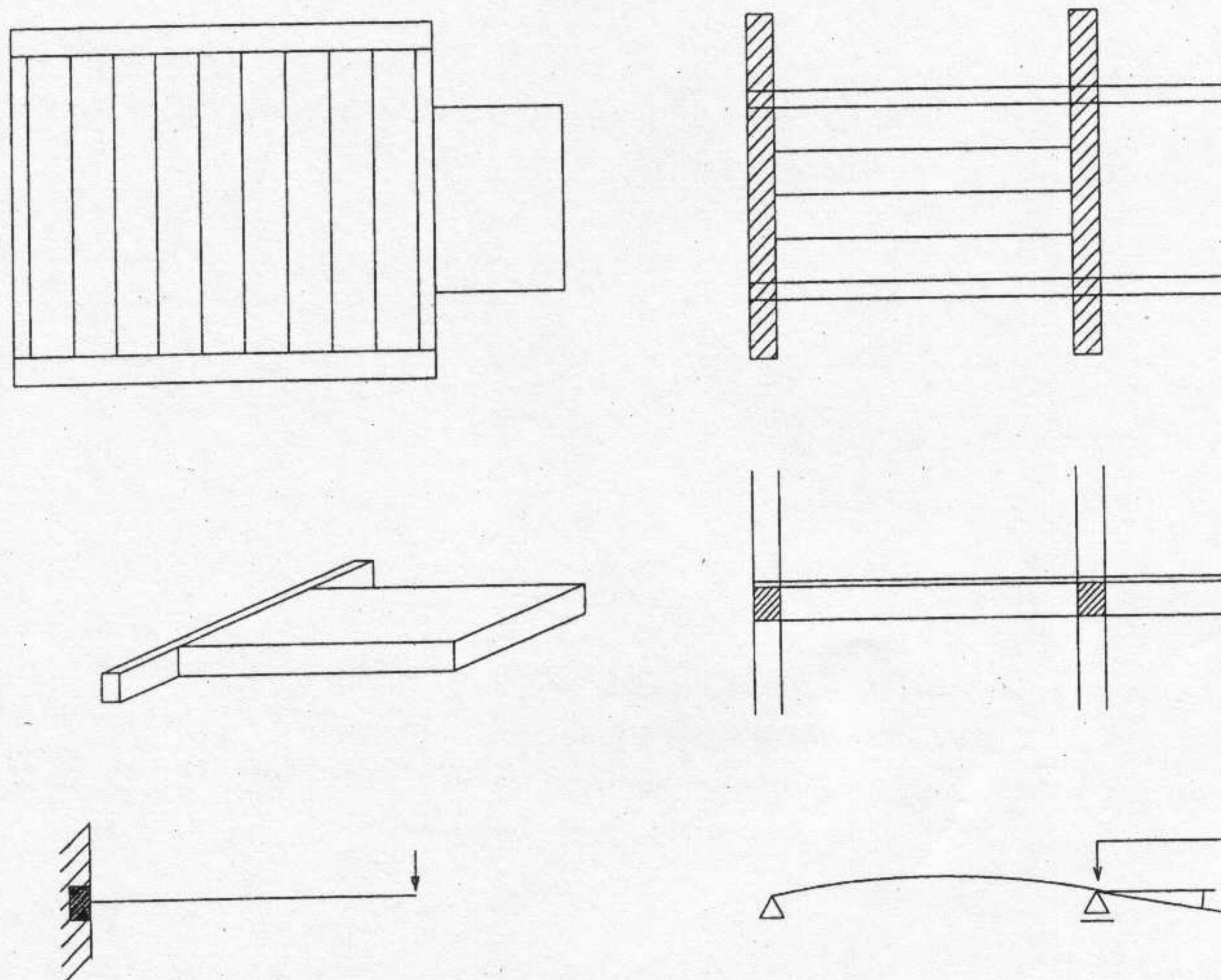
Akkor *sem teljesül*, ha rugalmas ugyan az anyag, de *nincs húzószilárdsága*, hiszen a *fél egyenes nem lineáris* függvény. Ugyanezért *nem teljesül* a lineáris szuperpozíció elve magukra az *igénybevételekre* sem (2.62. ábra), ez utóbbival részletesen a Szilárdságtan 2 tantárgy foglalkozik.

2.62. ábra.

2.16. Csavarás

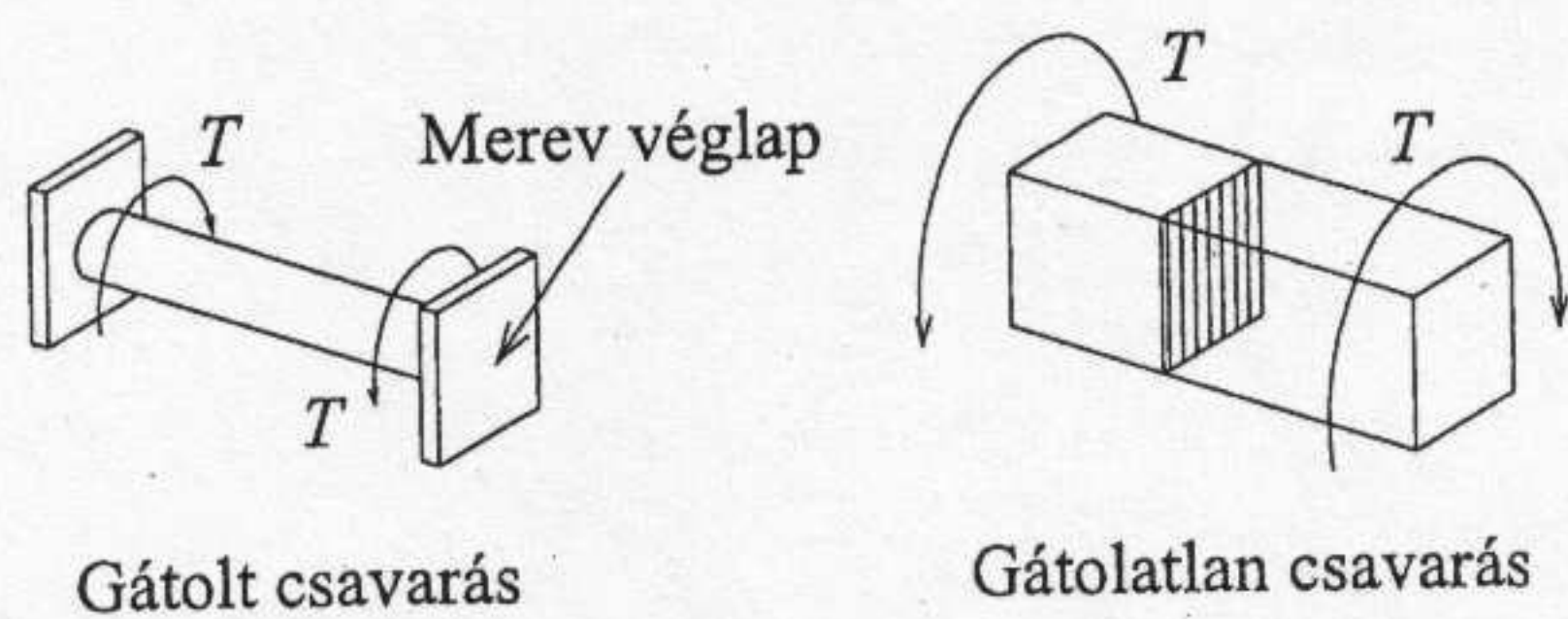
A csavarás számítása szükséges lehet egyes szerkezetek egyensúlyának biztosítására, például a 2.63. ábrán látható konzol befogási nyomatékát a gerenda csavarási merevsége biztosítja. Általában az ilyen szerkezetek tervezése kerülendő! Más szerkezeteknél a szerkezeti elem csavarási merevsége a szerkezet alakváltozását befolyásolja, a 2.63. ábra konzoltartójának lehajlása függ a gerenda csavarási merevségétől, ebben az esetben a gerenda elcsavarodásától az épület nem szakad le!

2.63. ábra.

Gátolt csavarásról beszélünk, ha külső kényszerek (pl.: megtámasztás) biztosítják a keresztmetszetek sík voltát, *gátolatlan csavarás* esetén a keresztmetszet szabadon kitérhet a síkjából. Gátolt csavarás esetén normál (σ) és nyíró (τ) feszültségek egyaránt ébrednek, gátolatlan csavarás esetén csak nyírófeszültségek ébrednek.

A csavarás esetében a Bernoulli-Navier hipotézis csak kör, vagy körgyűrű keresztmetszetek esetén ad jó közelítést.

2.64. ábra.

Egyenletek rugalmas esetben:

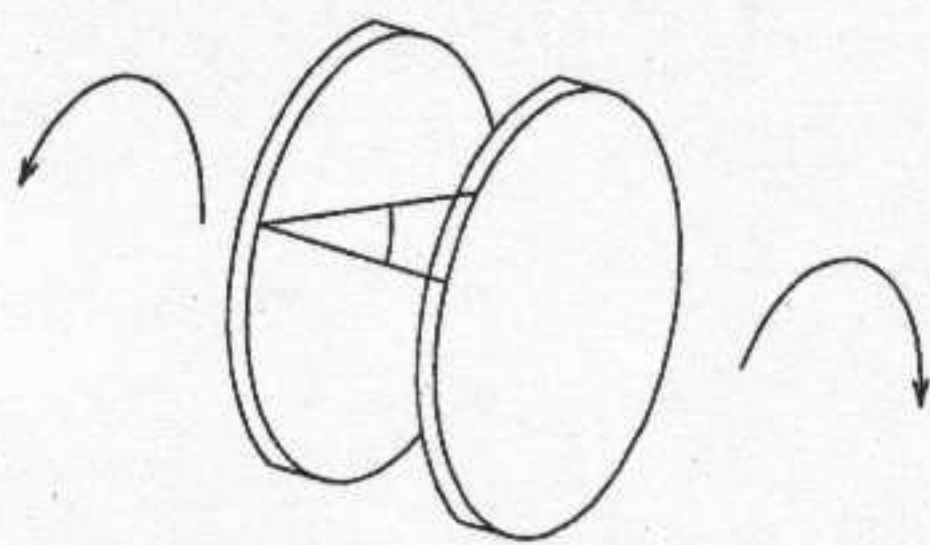
1. Egyensúlyi:

$$(a) \int_A \tau r dA = 0$$

$$(b) \int_A \tau r dA = T$$

2. Geometriai: $\gamma = ar$.

3. Anyagegyenlet: $\tau = G\gamma$.

2.65. ábra.

Megoldás:

$$T = \int_A \tau r dA = \int_A G\gamma r dA = \int_A G\gamma r^2 dA = Ga \int_A r^2 dA = GaI_p$$

$$a = \frac{T}{GI_p}$$

$$\gamma = \frac{Tr}{GI_p}$$

$$\tau = \frac{T}{I_p} r$$

$$T_{el} = \frac{f_{v,d} I_p}{R} = \frac{R^3 \pi}{2} f_{v,d}$$

Az iménti levezetésben szereplő I_p az ún. poláris inercianyomaték, melyet a következő összefüggéssel is számíthatunk:

$$I_x + I_y = \int_A y^2 dA + \int_A x^2 dA = \int_A (x^2 + y^2) dA = \int_A r^2 dA = I_p$$

Egyenletek képlékeny esetben:

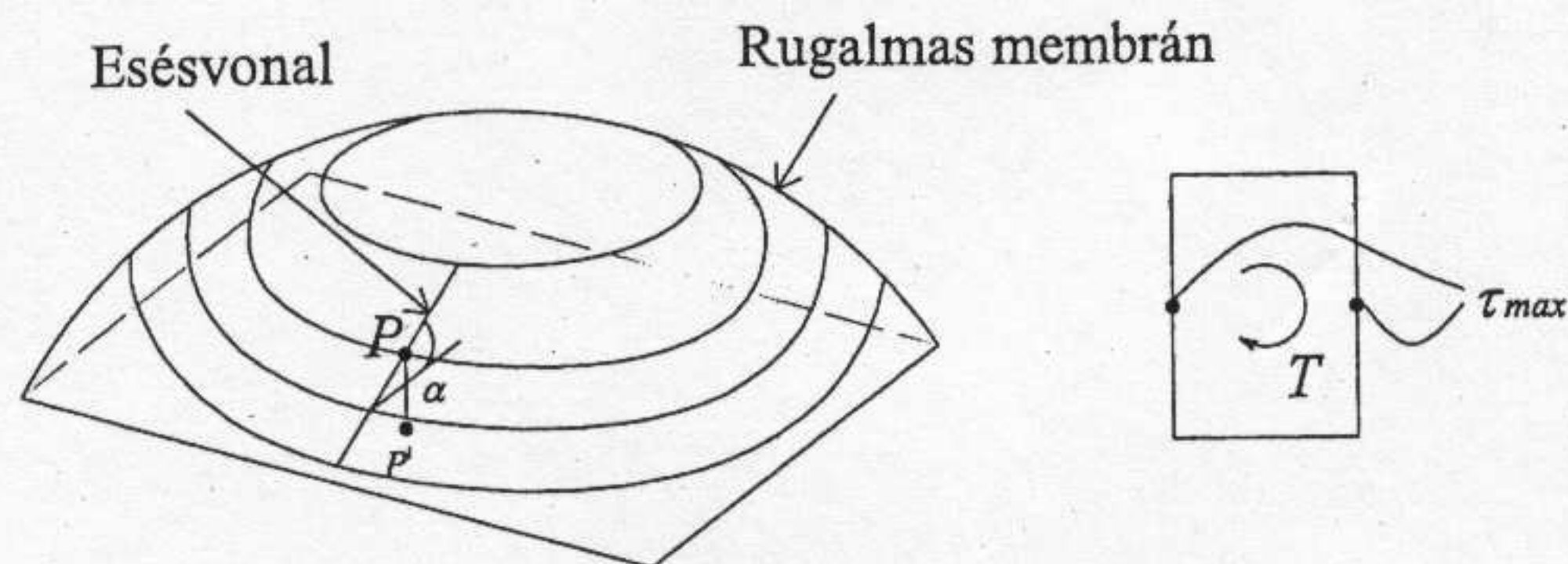
1. Egyensúlyi: $\int_A \tau r dA = T$
2. Geometriai: $\gamma = ar$.
3. Anyagegyenlet: $\tau = f_{v,d}$.

Megoldás:

$$T = \int_A \tau r dA = f_{v,d} \int_A r dA = f_{v,d} \int_0^R \left(\int_0^{2\pi} r ds \right) dr = \frac{2R^3\pi}{3} f_{v,d}.$$

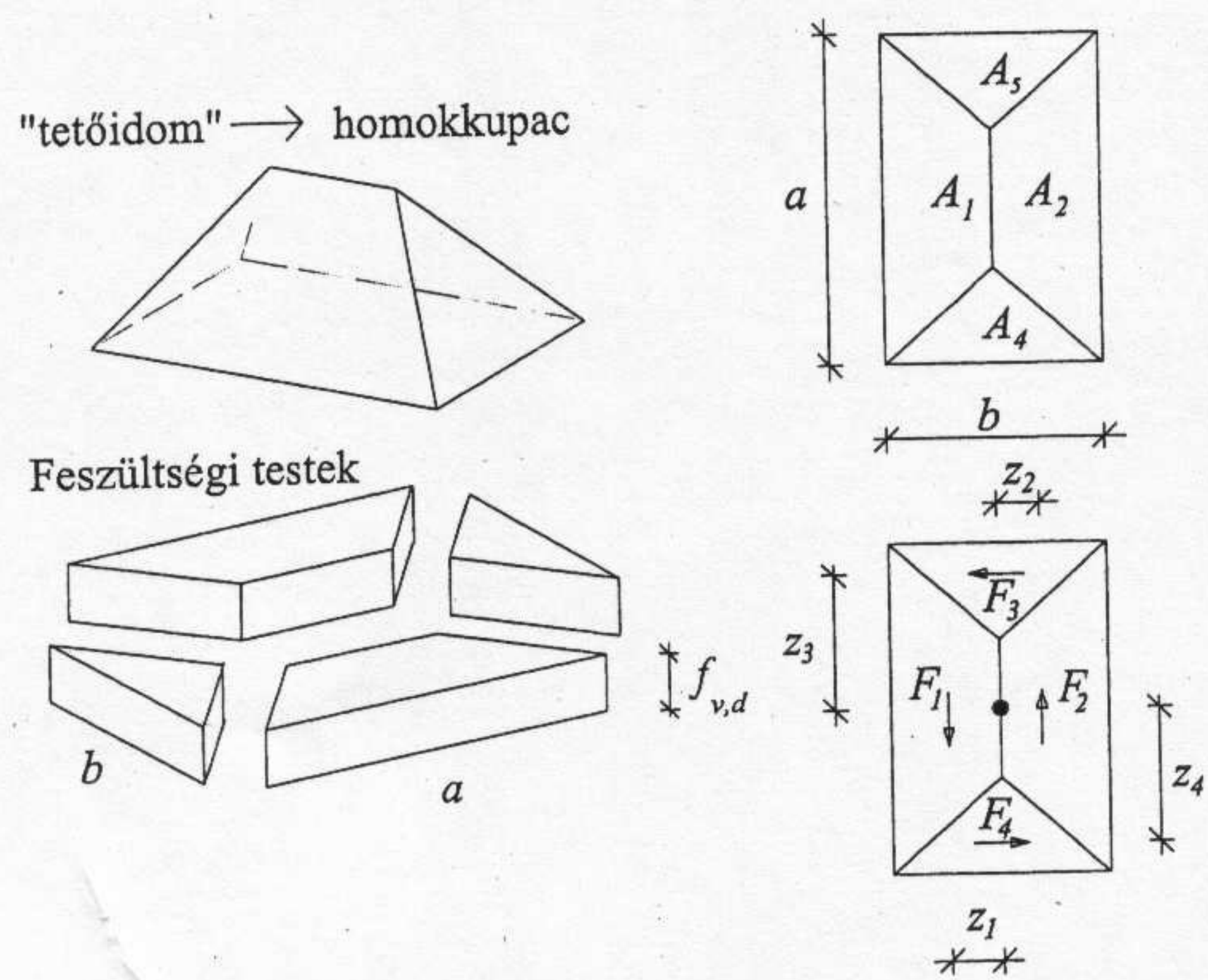
A csavarás szemléltetésére szolgál a *hártya-* és a *homokkupac analógia*.

Hártya analógia: a P pont beli esésvonal meredeksége ($\tan \alpha$) arányos a P' pontban csavarás hatására ébredő, rugalmas alapon számított feszültséggel (2.66. ábra).

2.66. ábra.

Homokkupac analógia: képlékeny esetben ($\tau = f_{v,d}$) a felület meredeksége konstans. A 2.67. ábra alapján $T_{pl} = \sum T_i z_i = \sum A_i f_{v,d} z_i$.

2.67. ábra.